

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

EGE ADALARININ GAYRİASKERİ STATÜSÜNÜN
MİLLETLERARASI HUKUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Salih Sina TAYFUR

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Â. Emre ÖKTEM

Ağustos 2025

T.C.
GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI

EGE ADALARININ GAYRİASKERİ STATÜSÜNÜN
MİLLETLERARASI HUKUK BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Salih Sina TAYFUR

Tez Savunma Jürisi:
Prof. Dr. Â. Emre ÖKTEM
Prof. Dr. Zeynep Ceren PİRİM
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TUNCER

Ağustos 2025

ÖNSÖZ

“Ege Adalarının Gayriaskeri Statüsünün Milletlerarası Hukuk Bakımından İncelenmesi” başlıklı bu yüksek lisans tezi, Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanmıştır.

Çalışmada, Ege Adaları’nın gayriaskeri statüsü bütüncül bir yaklaşımla ele alınmış olup farklı hukuki düzenlemelere tabi ada grupları üç ayrı başlık altında incelenmiştir. Her ada grubunun hukuki statüsünden kaynaklanan uluslararası hukuk uyumsuzlukları ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

Bu kapsamda ilk olarak Boğazönü Adalarının gayriaskeri statüsü; Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan Barış Andlaşması ve Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename ışığında andlaşmalar hukuku tartışmaları bağlamında incelenmiştir. Ayrıca, aynı ada grubunu ilgilendiren 1936 tarihli Tevfik Rüştü Aras’ın beyanları üzerinden, devlet görevlilerinin tek taraflı işlemlerinin devleti bağlayıcılığı konusu değerlendirilmiştir.

İkinci olarak Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsü üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda, meşru müdafaa hakkı ile şartların esaslı şekilde değişmesi (*rebus sic stantibus*) ilkesine dayalı hukuki tartışmalar ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Son olarak On İki Ada’nın gayriaskeri statüsü, Paris Barış Andlaşması hükümleri çerçevesinde objektif bir statü oluşturup oluşturmadığı ve üçüncü devletler tarafından ileri sürülüp sürülemeyeceği yönünden incelenmiştir.

Bu çalışmanın ortaya çıkmasında kıymetli katkı ve yönlendirmeleriyle bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Â. Emre ÖKTEM’e şükranlarımı sunarım. Ayrıca her aşamada desteklerini esirgemeyen aileme ve Alb. Dr. Ünsal BAŞAK’a teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Aynı zamanda yüksek lisans eğitimim süresince 2210-A Yurt İçi Genel Yüksek Lisans Burs Programı kapsamında sağladığı destek için Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu’na (TÜBİTAK), akademik hayatımın başlangıcında ABD ve Batı Avrupa Bursu ile desteklerini esirgemeyen Türk Eğitim Vakfı’na (TEV) ve lisans ile yüksek lisans eğitimim boyunca katkılarından dolayı Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu’na (TTOK) en içten şükranlarımı sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR.....	iv
RESUME.....	v
ABSTRACT	vii
ÖZET.....	ix
GİRİŞ	1
§ 1 Konunun Önemi ve Sınırlandırılması.....	1
§ 2 Gayriaskeri Statü Rejimlerinin Uluslararası Hukukta Tarihsel Gelişimi... 3	3
I. Gayriaskeri Statünün Tanımı ve Gelişimi	3
II. Uluslararası Uygulamalardan Örnekler.....	5
§ 3 Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statülerinin Tarihsel Gelişimi	7
BİRİNCİ BÖLÜM BOĞAZÖNÜ ADALARI'NIN GAYRIASKERİ STATÜSÜNÜN İNCELENMESİ.....	15
§ 1 Boğazönü Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Kapsamı	15
§ 2 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Barış Andlaşmasına Etkisinin Hukuki Olarak İncelenmesi.....	22
I. Genel Bilgi	22
II. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Lozan Barış Andlaşması'nın Gayriaskeri Statüye Etkisi Hususunda Tarafların Argümanları	24
III. Uluslararası Andlaşmalar Hukukunun İlgili Kurallarının İncelenmesi ...	27
IV. Semadirek ve Limni Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Lozan Barış Andlaşması, Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi Kapsamında Değerlendirilmesi.....	34
§ 3 Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Eylemlerinin Devleti Bağlayıcılığı Açısından Tevfik Rüştü Aras'ın Açıklamalarının Limni ve Semadirek'in Gayriaskeri Statüsüne Etkisi.....	45
I. Yunanistan'ın Argümanları ve Açıklamaya Atfettiği Hukuki Sonuç	46
II. Türkiye'nin Argümanları ve Açıklamaya Atfettiği Hukuki Sonuç.....	47
III. Uluslararası Hukukta Devletlerin Tek Taraflı Eylemleri.....	48
A. Yetkili Devlet Organı Tarafından Yapılmış Olması.....	50
B. Beyanın Aleni Şekilde Yapılmış Olması.....	51
C. Bağlanma İradesi.....	52
D. Tek Taraflı Eylemlerin Bağlayıcılığına İlişkin Uluslararası Yargı Kararları.....	57
IV. Tevfik Rüştü Aras'ın Beyanlarının Tek Taraflı Eylemlerin Bağlayıcılığı Açısından Değerlendirilmesi.....	65
A. Yetki Açısından	65
B. Beyanın Aleniyeti Açısından	67
C. Bağlanma İradesi Açısından	68

İKİNCİ BÖLÜM DOĞU EGE ADALARI'NIN GAYRIASKERİ STATÜSÜNÜN İNCELENMESİ.....	78
§ 1 Doğu Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Kapsamı.....	78
§ 2 Meşru Müdafaa Hakkı Çerçevesinde Hukuki İnceleme.....	84
I. Tarafların Argümanları	84
II. Uluslararası Hukuk Bağlamında Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi	85
A. Gereklilik	88
B. Orantılılık	90
III. Önleyici Meşru Müdafaa'nın Uluslararası Hukuktaki Yeri	91
IV. Doğu Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi	94
§ 3 <i>Rebus Sic Stantibus</i> İlkesi Çerçevesinde Doğu Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statüsü	97
I. <i>Rebus Sic Stantibus</i> İlkesine Yönelik Tarafların İddiaları	97
II. <i>Rebus Sic Stantibus</i> İlkesi ve Şartları	99
A. Andlaşmanın Akdedildiği Şartlarda Esaslı Değişiklik	102
B. Yükümlülüklerin Köklü Bir Değişime Uğraması	105
C. Değişikliğin Taraflarca Öngörülememiş Olması	106
D. Taraf Olma Rızasının Esaslı Dayanağı Olması.....	107
III. VAHS 62. Maddesinin İstisnaları	108
A. Tarafın Kendi Hukuka Aykırı Fiilinden Yarar Sağlaması Durumu .	109
B. Sınır Düzenleyen Andlaşmalar	110
IV. Gayriaskeri Statü Rejimlerinin Şartların Esaslı Değişikliği İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi	111
V. Doğu Ege Adalarının Gayriaskeri Statüsünün <i>Rebus Sic Stantibus</i> İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi	114
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ON İKİ ADA'NIN GAYRIASKERİ STATÜSÜNÜN İNCELENMESİ	121
§ 1 Oniki Ada'nın Gayriaskeri Statüsünün Kapsamı	121
§ 2 Objektif Statü Kavramı Açısından On İki Ada'nın Hukuki Durumunun İncelenmesi	125
I. Tarafların Hukuki İddiaları	125
II. Uluslararası Hukuk Bakımından İnceleme.....	127
A. <i>Pacta Tertius Nec Nocent Nec Prosunt</i> İlkesi	128
B. Objektif Rejim Oluşturan Andlaşmalar.....	129
GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	136
KAYNAKÇA.....	139
TEZ ONAY SAYFASI	151

KISALTMALAR

bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
NATO	: Kuzey Atlantik Andlaşması Teşkilatı
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa aralığı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
UAD	: Uluslararası Adalet Divanı
UDAD	: Uluslararası Daimi Adalet Divanı
VAHS	: Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi
vd.	: Ve devamı

RESUME

La mer Égée, en raison de ses caractéristiques géographiques singulières et des développements historiques qui se sont succédé depuis le XIXe siècle, constitue l'un des domaines les plus controversés du droit international. Au cœur de ces différends se trouvent les régimes de démilitarisation imposés aux îles de la région, instaurés principalement en réponse à des préoccupations sécuritaires lors des processus de transfert de souveraineté. Compte tenu à la fois de leur position géographique et de leur contexte historique, il apparaît clairement que le statut démilitarisé des îles de la mer Égée ne saurait être expliqué par un cadre réglementaire uniforme, mais qu'il s'est plutôt construit à travers différentes périodes et au moyen d'instruments juridiques distincts. La présente thèse adopte une approche globale de la question du statut démilitarisé des îles de la mer Égée et examine les différents groupes d'îles en trois catégories, à la lumière de leur évolution juridique respective.

Le premier groupe examiné est celui des îles de l'Avant-détroit, comprenant Lemnos et Samothrace. À cet égard, les différends survenus entre la Turquie et la Grèce apparaissent liés principalement à des questions fondamentales du droit des traités, notamment en ce qui concerne l'effet de la Convention de Montreux concernant le régime des détroits sur le Traité de Lausanne et la Convention relative au régime des détroits. En outre, les implications des déclarations faites en 1936 devant la Grande Assemblée nationale de Turquie par le ministre des Affaires étrangères Tevfik Rüşti Aras ont été analysées, notamment quant à la valeur contraignante des déclarations unilatérales émanant de représentants de l'État. À ce stade, il est également démontré que les principes et interprétations dégagés par la jurisprudence internationale ont indirectement influencé le débat, mettant ainsi en évidence la nécessité d'aborder la question non seulement à travers les dispositions conventionnelles, mais également à la lumière de la pratique juridictionnelle pertinente.

Le deuxième groupe concerne les îles de l'Égée orientale -comprenant Lesbos, Chios, Samos et Ikaria. Le statut démilitarisé de ces îles a fait l'objet de dispositions plus limitées que celles applicables aux autres groupes d'îles. Dans ce cadre, les débats juridiques se sont principalement articulés autour du droit de légitime défense et du principe du changement fondamental de circonstances (*rebus sic stantibus*). Ces questions continuent, jusqu'à aujourd'hui, de constituer le noyau des désaccords entre les parties.

Le troisième groupe, celui du Dodécanèse, bénéficie d'un régime particulier établi par le Traité de paix de Paris. La question centrale est ici de savoir si la Turquie, en sa qualité d'État non partie audit traité, peut invoquer ses dispositions. Cette problématique est examinée dans le contexte du principe *pacta tertiis* et de la doctrine des traités instituant un régime objectif. De plus, les décisions des juridictions internationales faisant référence à de tels régimes de statut objectif ont été prises en compte, plaçant ainsi l'analyse à la croisée de la doctrine et de la jurisprudence.

Tout au long de l'étude, les documents officiels reflétant les arguments des parties ont été utilisés comme sources principales. Les travaux préparatoires des traités concernés ont été analysés lorsque cela était possible, et dans les cas où ces documents étaient inaccessibles, la doctrine a été sollicitée. En outre, l'évaluation des différends a intégré les développements juridiques contemporains. Ainsi, les problématiques liées au statut démilitarisé des îles égéennes ont été examinées de manière aussi complète et globale que possible, à travers le prisme combiné du droit des traités et de la pratique juridictionnelle internationale.

En conclusion, il a été constaté que si certains arguments juridiques avancés par la Grèce pouvaient trouver un soutien limité, la majorité ne remplissaient pas les conditions nécessaires et ne sauraient donc justifier la remise en cause du statut démilitarisé des îles.

ABSTRACT

The Aegean Sea, owing to its unique geographical characteristics and the historical developments that have unfolded since the 19th century, has constituted one of the most contentious fields within international law. At the heart of these disputes lie the demilitarization regimes imposed upon the islands of the region, introduced primarily as a response to security concerns during processes of sovereignty transfer. Considering both their geographical position and historical context, it becomes evident that the demilitarized status of the Aegean islands cannot be explained through a uniform regulatory framework, but rather has been shaped through different periods and distinct legal instruments. This thesis approaches the demilitarized status of the Aegean islands from a comprehensive perspective and examines the island groups in three separate categories in light of their respective legal developments.

The first group under examination is the Bogazonu Islands, comprising Lemnos and Samothrace. In this regard, the disputes that have arisen between Turkey and Greece are identified as being primarily linked to fundamental issues of treaty law, particularly in relation to the effect of the Montreux Convention Regarding the Regime of the Straits on the Treaty of Lausanne and the Convention Relating to the Regime of the Straits. Furthermore, the implications of the statements made in 1936 before the Turkish Grand National Assembly by Foreign Minister Tevfik Rüşti Aras have been analyzed, particularly with respect to the binding nature of unilateral declarations made by state officials. At this point, it is also demonstrated that principles and interpretations reflected in international judicial decisions have indirectly influenced the debate, thereby underscoring that the matter must be approached not solely through treaty provisions but also in light of relevant judicial jurisprudence.

Secondly, the Eastern Aegean Islands -comprising Lesbos, Chios, Samos, and Ikaria- are addressed. The demilitarized status of these islands has been subject to more restrictive regulations in comparison to other island groups. Within this framework, legal debates have largely revolved around the right of self-defense and the principle of fundamental change of circumstances (*rebus sic stantibus*). These issues continue to form the core of disagreements between the parties to this day.

The third group, the Dodecanese Islands, enjoys a distinct regime established under the Paris Peace Treaty. The central issue here concerns whether Türkiye, as a non-party to this treaty, may invoke its provisions. This question is examined in the context of the principle of *pacta tertiis* and the doctrine of treaties establishing an objective régime. In addition, judicial pronouncements of international courts and tribunals referring to objective status regimes have been taken into account, thereby situating the analysis within both doctrinal and jurisprudential perspectives.

Throughout the study, official documents reflecting the arguments of the parties have been employed as primary sources. Preparatory works of the relevant treaties have been analyzed where available, and in cases where such documents could not be

accessed, doctrinal commentaries have been utilized. Furthermore, the assessment of these disputes has incorporated contemporary legal developments. Thus, the legal issues surrounding the demilitarized status of the Aegean islands have been examined as comprehensively and holistically as possible, through the combined lens of treaty law and international judicial practice.

In conclusion, it has been determined that while certain legal arguments advanced by Greece may find limited support, the majority fail to meet the necessary conditions and therefore cannot justify the termination of the demilitarized status of the islands.

ÖZET

Ege Denizi, kendine özgü coğrafi yapısı ve 19. yüzyıldan itibaren yaşanan tarihsel gelişmeler çerçevesinde uluslararası hukukun en tartışmalı alanlarından birini teşkil etmiştir. Bu tartışmaların merkezinde ise bölgedeki adaların egemenlik devri süreçlerinde güvenlik kaygılarından hareketle getirilen gayriaskeri statü rejimleri yer almaktadır. Adaların coğrafi konumları ve tarihsel bağlamları dikkate alındığında Ege adalarının gayriaskeri statülerinin tek tip bir düzenleme ile açıklanamayacağı, farklı dönemlerde ve farklı hukuki araçlarla şekillendiği görülmektedir. Bu tez, Ege adalarının gayriaskeri statüsünü mümkün olduğunca bütüncül bir bakış açısıyla ele almakta ve ada gruplarını hukuki gelişmeleri çerçevesinde üç kategoride incelemektedir.

İlk olarak, Limni ve Semadirek'ten oluşan Boğazönü Adaları değerlendirilmiştir. Bu bağlamda, Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan uyuşmazlıkların, özellikle Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Barış Andlaşması ve Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'ye etkisi açısından andlaşmalar hukukuna ilişkin temel sorunlarla bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca 1936'da Dışişleri Bakanı Tefik Rüşti Aras'ın TBMM'de yaptığı açıklamaların, devlet görevlilerinin tek taraflı beyanlarının bağlayıcılığı bakımından doğurduğu sonuçlar da ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bu noktada, uluslararası yargı kararlarında yer verilen ilkeler ve yorumların da tartışmalara dolaylı biçimde yansıdığı, dolayısıyla meseleye yalnızca andlaşma hükümleriyle değil aynı zamanda yargısal içtihatlarla da yaklaşmak gerektiği ortaya konulmuştur.

İkinci olarak, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya'dan oluşan Doğu Ege Adaları incelenmiştir. Bu adaların gayriaskeri statüsü, diğer ada gruplarına kıyasla daha sınırlı düzenlemelere tabi tutulmuştur. Bu kapsamda meşru müdafaa hakkı ve şartların esaslı şekilde değişmesi (*rebus sic stantibus*) ilkesi çerçevesinde yürütülen hukuki tartışmalar, günümüzde de taraflar arasında uyuşmazlıkların temel dayanaklarını oluşturmaktadır.

Üçüncü ada grubu olan On İki Ada ise, Paris Barış Andlaşması ile düzenlenen özel bir statüye sahiptir. Burada temel mesele, Türkiye'nin söz konusu andlaşmaya taraf olmayan bir devlet sıfatıyla, bu hükümlerin ileri sürülmesini talep edemeyeceği sorunudur. Bu tartışma, *pacta tertiis* ilkesi ve objektif statü oluşturan andlaşmalar doktrini bağlamında ele alınmış, ayrıca konuya ilişkin uluslararası yargı organlarının objektif statü rejimlerine atıfta bulunduğu kararlar da değerlendirilmiştir.

Çalışma boyunca devletlerin resmi argümanlarını içeren belgeler öncelikli kaynak olarak kullanılmış, ilgili andlaşmaların hazırlık belgeleri incelenmiş, erişilemeyen durumlarda ise doktrindeki görüşlerden yararlanılmıştır. Ayrıca tartışmalar değerlendirilirken güncel hukuki gelişmeler de dikkate alınmıştır. Böylelikle, Ege adalarının gayriaskeri statüsüne ilişkin hukuki sorunlar hem

andlaşmalar hukuku hem de uluslararası yargı içtihatları ışığında mümkün olduğunca kapsamlı ve bütüncül bir bakış açısıyla analiz edilmiştir.

Sonuç olarak, Yunanistan'ın ileri sürdüğü hukuki argümanların bir kısmının belirli ölçüde dayanak bulabileceği, ancak büyük ölçüde şartları karşılamadığı ve bu nedenle adaların gayriaskeri statüsünü ortadan kaldırmaya elverişli olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

GİRİŞ

§ 1 Konunun Önemi ve Sınırlandırılması

Ege Denizi, tarih boyunca Türkiye ve Yunanistan arasında yoğun ve çok boyutlu uyuşmazlıkların yaşandığı bir bölge olarak öne çıkmaktadır. Karasuları, kıta sahanlığı, hava sahası sınırları ve bazı coğrafi formasyonların egemenliği gibi pek çok mesele tartışma konusu olmakla birlikte, en kritik uyuşmazlık alanlarından biri adaların gayriaskeri statüsüdür. Bu husus, doğrudan devletlerin güvenliğiyle bağlantılı olması nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla, Ege adalarının gayriaskeri statülerinin günümüzde halen geçerli olup olmadığının, tarihsel veya hukuki gelişmelerin bu statüyü sona erdirip erdirmedığının ortaya konulması, yalnızca ilgili devletlerin güvenliği bakımından değil, aynı zamanda bölgesel istikrar açısından da belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu meselenin hukuki açıdan netlik kazanması, taraflar arasındaki gerginliklerin azaltılmasına katkı sağlayabilecek önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Ege adalarının gayriaskeri statüsü, çeşitli uluslararası andlaşmalarla düzenlenmiş olup tarihsel gelişmelerin ve coğrafi gerçekliklerin etkisiyle birbirinden farklı rejimlere tabi kılınmıştır. Bu çerçevede, adaların gayriaskeri statüsüne ilişkin değerlendirmeler üç ada grubuna ayrılarak yapılmaktadır: Boğazönü Adaları, Doğu Ege Adaları ve On İki Ada. Her ada grubunun hukuki dayanakları ve doğurduğu tartışmalar birbirinden farklıdır.

Bu çalışmanın ilk bölümünde, gayriaskeri statü kavramının tarihsel gelişimi ele alınmış ve uluslararası alanda farklı örneklerde bu kurumun nasıl uygulandığı incelenmiştir. İkinci bölümde ise Ege adaları üç ayrı grup halinde değerlendirilerek her bir ada grubuna ilişkin gayriaskeri statü düzenlemeleri ve bunlara ilişkin hukuki tartışmalar ayrıntılı biçimde analiz edilmiştir.

İlk grup olan Boğazönü Adaları (Limni ve Semadirek) bağlamında temel tartışma, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Barış Andlaşması ve ona ekli Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename hükümlerine etkisidir. Bu noktada, daha sonra akdedilen bir andlaşmanın kapsamı daha geniş olan önceki tarihli andlaşmaya nasıl etki edebileceği hukuki açıdan incelenmektedir. Ayrıca 1936'da dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın TBMM'de yaptığı açıklamaların, devletin tek taraflı beyanlarının bağlayıcılığı bakımından doğurduğu sonuçlar tartışılmış ve Türkiye'nin Limni ile Semadirek Adalarının gayriaskeri statüsünün kaldırılmasına rıza gösterip göstermediği sorusu ele alınmıştır.

İkinci grup olan Doğu Ege Adaları (Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya) bakımından tespit edilen husus, bu adaların diğer ada gruplarına kıyasla daha sınırlı düzenlemelere tabi olduğudur. Bu bölümde, adaların gayriaskeri statüsünün sona erdiği iddiası, meşru müdafaa hakkının etkin şekilde kullanılabilmesi ve andlaşmanın imzalandığı dönemdeki şartların esaslı biçimde değiştiği (*rebus sic stantibus*) argümanları çerçevesinde incelenmiştir.

Üçüncü grup olan On İki Ada (Menteşe Adaları) ve Meis Adası bakımından öncelikle adaların gayriaskeri statüsünü düzenleyen Paris Barış Andlaşması hükümleri değerlendirilmiştir. Bu noktadaki temel tartışma, Türkiye'nin söz konusu andlaşmaya taraf olmaması nedeniyle ilgili hükümlere dayanıp dayanamayacağı sorunudur. Bu mesele, *pacta tertiis* ilkesi ve objektif statü doğuran andlaşmalar doktrini çerçevesinde ele alınmıştır.

Bununla birlikte, tüm bu meselelerin yalnızca hukuki değil, aynı zamanda siyasi bir boyutunun bulunduğu da gözden uzak tutulmamalıdır. Zira bir ada grubu için öne sürülen hukuki argümanlar, çoğu zaman diğer ada gruplarına da uyarlanabilmektedir. Bununla birlikte, bu çalışma kapsamında analizlerin en yakından ilgili oldukları ada grupları çerçevesinde yapılması uygun görülmüştür. Çalışmanın son kısmında ise varılan hukuki değerlendirmeler sonuç başlığı altında özetlenmiştir.

§ 2 Gayriaskeri Statü Rejimlerinin Uluslararası Hukukta Tarihsel Gelişimi

Bu bölüm kapsamında önce gayriaskeri statünün tanımı ve uluslararası hukuktaki diğer kavramlarla ilişkisi üzerinde durulacaktır. Daha sonrasında ise bu kavramın tarihsel gelişimi ve uluslararası arenadaki farklı uygulamalarından örnekler verilecektir.

I. Gayriaskeri Statünün Tanımı ve Gelişimi

Tarih boyunca uygulamaya konulan pek çok düzenleme, gayriaskeri statü rejimi ile ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte, gayriaskeri statü (*demilitarization*) kavramı için doktrinde ve uygulamada kesin ve üzerinde uzlaşılmış bir tanım bulunmamaktadır. Salmone gayriaskeri statüyü, “*belirli bir coğrafi alanda askeri kuvvetlerin ve tesislerin bulundurulmasının, her türlü askeri tatbikatın veya silah denemesinin yasaklanmasının, mevcut askeri yapıların ise ortadan kaldırılmasını da gerektirebilecek bir önlem*” olarak tanımlamaktadır.¹ Chillaud ise “*gayriaskeri statünün, çatışmayı önlemek amacı açık veya örtülü şekilde gözetilerek, belirli bir bölgede tahkimatların kurulmasını ya da muhafazasını, silahlı kuvvetlerin ve teçhizatlarının bulundurulmasını veya artırılmasını yasakladığını*” belirtmektedir.² Ayrıca Klimenko’ya göre “*gayriaskeri statü, belirli bir bölgede askeri tesislerin, yapıların ve kuvvetlerin tamamen veya kısmen ortadan kaldırılmasını öngören ve devletler arasında uluslararası bir andlaşmadan doğan yükümlülüğü ifade eder.*”³

¹ Salmon, J. (2001). *Démilitarisation (Demilitarization)*. Dictionnaire de droit international public (Dictionary of international law). Brussels: Bruylant.

² Chillaud, M. (2006). *Territorial Disarmament in Northern Europe. The Epilogue of a Success Story?* SIPRI Policy Paper No. 13, s. 5-6, URL: <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRIPP13.pdf>.

³ Roianova, I. V. (2019). *Comparative Analysis of Demilitarized and Neutralized Territories in International Law*. Theory and Practice of Jurisprudence, 1(15), s. 4. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2019.15.168741>.

Bu tanımlardan hareketle gayriaskeri statü, belirli bir coğrafi bölgede askeri varlığın, silahlanmanın ve askeri faaliyetlerin tamamen veya kısmen yasaklanmasını öngören uluslararası hukuk kavramı olarak değerlendirilebilir.

Gayriaskeri statü, literatürde kimi zaman farklı kavramlarla ilişkilendirilmekle birlikte bunlardan her biri birbirinden ayrı hukuki içeriklere sahiptir. Bazı uluslararası hukukçular, gayriaskeri statü (*demilitarization*) kavramını silahsızlanma (*disarmament*) ile eşanlamlı kabul etmektedir. Silahsızlanma, savaşın unsurlardan ve sivil halktan küçük silah, mühimmat, patlayıcılar ile hafif ve ağır silahların toplanması, kontrolü ve imhası gibi süreçleri ifade etmektedir. Bu bağlamda Gleichmann, silahsızlanmanın amacının toplumda dolaşan silah sayısını azaltmak ve insan güvenliğine yönelik şiddet tehdidini düşürmek olduğunu vurgulamaktadır.⁴ Bununla birlikte, silahsızlanma yalnızca silahların azaltılmasına ilişkin tedbirleri kapsarken gayriaskeri statü daha geniş kapsamlıdır. Dolayısıyla, silahsızlanma her ne kadar gayriaskeri statünün bir unsuru niteliğinde olsa da gayriaskeri statü barışın tesisine ve sürdürülmesine hizmet eden daha kapsamlı bir rejimi ifade etmektedir.⁵

Benzer bir şekilde, gayriaskeri statü ile tarafsız bölge (*neutralized territory*) kavramları da sıklıkla karıştırılmaktadır. Her ne kadar yakın görünseler de amaç ve kapsam açısından farklı hukuki rejimlerdir. Gayriaskeri statü, belirli bir coğrafi alanda mevcut askeri yapıların ortadan kaldırılmasını veya yeni askeri tesislerin inşasının yasaklanmasını öngörür ve esasen barış döneminde işlerlik kazanan bir rejimdir. Bu bağlamda Chillaud'un da ifade ettiği üzere, gayriaskeri statü ya mevcut tahkimatların yıkımıyla ya da gelecekteki inşaların engellenmesiyle sağlanabilir.⁶ Buna karşılık tarafsız bölge rejimi, silahlı çatışma sırasında dahi ilgili bölgede herhangi bir askeri hareketin yürütülmesine izin vermez. Dolayısıyla gayriaskeri statü, bölgenin askeri

⁴ Gleichmann, C. (2004). *Disarmament Demobilisation and Reintegration: A Practical Field and Classroom Guide*. Stockholm.

⁵ Roianova, I. V. (2019). *Comparative Analysis of Demilitarized and Neutralized Territories in International Law*. Theory and Practice of Jurisprudence, 1(15), s. 4. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2019.15.168741>.

⁶ Chillaud, M. (2006). *Territorial Disarmament in Northern Europe. The Epilogue of a Success Story?* SIPRI Policy Paper No. 13, s. 6. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRI13.pdf>.

amaçlarla kullanılmasını engellerken tarafsız bölge, çatışmaların dışında bırakılmasını ve savaş alanı kapsamına girmemesini güvence altına alır.⁷

II. Uluslararası Uygulamalardan Örnekler

Tarihsel açıdan bakıldığında, gayriaskeri statü uygulamaları devletlerarası düzlemde barışın tesis edilmesi ve güvenliğin sağlanması amacıyla farklı dönemlerde gündeme gelmiştir. İlk örnekler arasında, 3 Nisan 1559'da Fransa ile İspanya arasında imzalanan Cateau-Cambrésis Andlaşması yer almakta olup bu düzenleme Théroutanne bölgesinde tahkimat yapılmasını yasaklamıştır. Benzer şekilde, 30 Ocak 1648'de Birleşik Hollanda Eyaletleri ile İspanya arasında akdedilen Münster Barış Andlaşması, Flandre sınır hattındaki ve Scheldt Nehri çevresindeki tahkimatların yıkılmasını öngörerek bölgede askeri yapıların ve stratejik kanalların inşasına genel bir yasak getirmiştir. 1768'de ise Danimarka, Elbe Nehri'nin ağzındaki bazı adaları Hamburg'a devretmiş ve bu adalarda askeri tesis kurulamayacağını hükme bağlamıştır.⁸

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, gayriaskeri statü kavramının giderek önem kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda modern uluslararası hukukta ilk örneklerden biri 1856 Paris Barış Andlaşması'dır. Andlaşmanın XI. maddesi Karadeniz'in gayriaskeri statüsünü şu şekilde düzenlemiştir:

*“La mer Noire est neutralisée: ouverts à la marine marchande de toutes les nations, ses eaux et ses ports sont, formellement et à perpétuité, interdits au pavillon de guerre soit des Puissances riveraines, soit de toute autre Puissance, sauf les exceptions mentionnées aux articles 14 et 19 du présent Traité.”*⁹

⁷ Roianova, I. V. (2019). *Comparative Analysis of Demilitarized and Neutralized Territories in International Law*. Theory and Practice of Jurisprudence, 1(15), s. 5. <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2019.15.168741>.

⁸ Åkermark, S. S., Heinikoski, S., & Kleemola-Juntunen, P. (2018). *Demilitarization and International Law in Context: The Åland Islands*, Routledge, s. 3-4, 18. <https://doi.org/10.4324/9781315106908>.

⁹ Grands Traités Politiques: Traité de Paix de Paris, Digithèque de Matériaux Juridiques et Politiques de l'Université de Perpignan, <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1856paris.htm>, (Erişim tarihi: 19.08.2025)

Aynı gün imzalanan ek bir andlaşma ile Aaland Adaları da gayriaskeri statü altına alınmıştır. Söz konusu andlaşmanın ilgili hükmü şu şekildedir:

“His Majesty the Emperor of All the Russias, in order to respond to the wishes expressed by Their Majesties the Queen of the United Kingdom of Great Britain and Ireland and the Emperor of the French, declares that the Åland Islands shall not be fortified, and that no military or naval establishments whatsoever shall be maintained or created there.”¹⁰

Bununla birlikte, gayriaskeri statü rejiminin uluslararası ilişkilerde önemli bir unsur olarak ortaya çıkışı esasen I. ve II. Dünya Savaşları sonrasında gerçekleşmiştir. Özellikle bu savaşların ardından imzalanan andlaşmalarda stratejik öneme sahip bölgelerin askerden arındırılması, uluslararası barış düzeninin korunmasında temel bir araç olarak benimsenmiştir. Birinci Dünya Savaşı’nın ardından, gayriaskeri statü rejimi getiren ikili veya çok taraflı andlaşmaların sayısında önemli bir artış görülmüştür. Almanya’nın Ren Bölgesi’nin askerden arındırılması veya Lozan Barış Andlaşması ile Doğu Ege Adaları’na tanınan gayriaskeri statü, dikkat çekici örnekler arasındadır.

9 Şubat 1920’de Paris’te imzalanan andlaşmanın 9. maddesi, Svalbard Adası’nın gayriaskeri statüsünü şu şekilde düzenlemiştir:

“Subject to the rights and duties resulting from the admission of Norway to the League of Nations, Norway undertakes not to create nor to allow the establishment of any naval base in the territories specified in Article 1 and not to construct any fortification in the said territories, which may never be used for warlike purposes.”¹¹

¹⁰ Convention on the Demilitarisation of the Åland Islands. (1856). <https://uniset.ca/microstates2/engelskaavtal.pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025).

¹¹ Treaty between Norway, The United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen (1920), Paris. https://library.arcticportal.org/1909/1/The_Svalbard_Treaty_9ssFy.pdf, (Erişim tarihi: 19.08.2025).

II. Dünya Savaşı sonrasında da uluslararası andlaşmalarla gayriaskeri statü rejimleri düzenlenmeye devam edilmiştir. 1947 Paris Barış Andlaşması, bu açıdan pek çok hüküm barındırmaktadır. Andlaşmanın 11. maddesi ile Pelagosa Adası; 14. maddesi ile On İki Adalar ve Meis Adası; 49. maddesi ile Pantellaria, Lampedusa, Lampione, Linosa ve Pianosa Adaları; VI numaralı Ek'in 3. maddesi ile ise Trieste bölgesi gayriaskeri statü rejimine tabi kılınmıştır.¹² Ayrıca Soğuk Savaş döneminde taraflar arasında oluşturulan güvenlik bölgeleri veya tarafsızlaştırılmış alanlar da gayriaskeri statünün farklı görünümüleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda en dikkat çekici örnek, 27 Temmuz 1953 tarihli Kore Ateşkes Andlaşması ile Kuzey ve Güney Kore arasında tesis edilen gayriaskeri bölgedir. Söz konusu andlaşma, taraflar arasındaki silahlı çatışmaları sona erdirmiş ve iki devlet arasında bir Askerî Sınır Çizgisi (*Military Demarcation Line*) oluşturmuştur.¹³

Dolayısıyla gayriaskeri statü, yalnızca askeri varlığın sınırlandırılmasını değil, aynı zamanda uluslararası barış ve güvenlik düzeninin korunması için tarihsel süreç içerisinde geliştirilmiş önemli bir güvenlik mekanizmasını ifade etmektedir.

Gayriaskeri statü rejiminin tanımı ve tarihsel gelişimi bu şekilde ortaya konulduktan sonra, bir sonraki bölümde bu tezin de konusunu oluşturan Ege Adaları'nın gayriaskeri statülerinin tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

§ 3 Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statülerinin Tarihsel Gelişimi

Ege Denizi'nin en belirgin özelliği farklı boyutlarda 2.000'e yakın ada ve adacığın bütün deniz yüzeyine yayılmış olmasıdır. Bu kara parçalarından yalnızca 24'ü 100 km²'nin üzerinde bir yüzölçümüne sahipken, yaklaşık 100'ünde yerleşim bulunmaktadır. Tüm adaların toplam yüzölçümü ise 23.000 km² civarındadır.¹⁴

¹² United Nations Treaty Series, Volume 49, 1950, I No: 747.

¹³ The Korean Armistice Agreement, (1953). https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/KP%2BKR_530727_AgreementConcerningMilitaryArmistice.pdf, (Erişim tarihi: 19.08.2025).

¹⁴ Kurumahmut, A. (Yay. haz.). (1998). *Egede Temel Sorun: Egemenliği Tartışmalı Adalar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 1; Ege adalarının gayriaskeri statüsü ile ilgili olarak genel bir değerlendirme için bkz. Yayıncı, C. (2020). Yunanistan Talepleri (Ege sorunları) Soru ve Cevaplarla. Türk Tarih Kurumu.

Ege adaları, Ege Denizi içerisinde dağınık görünmelerine rağmen, tarihsel ve coğrafi ölçütler dikkate alındığında Girit hariç olmak üzere beş ana grupta toplanmaktadır: Trakya/Boğazönü Adaları, Saruhan (Doğu Sporad) Adaları, Menteşe (Güney Sporad, On İki Ada) Adaları, Şeytan (Kuzey Sporad) Adaları ve Kiklat Adaları.

Adalar üzerindeki egemenlik süreci incelendiğinde, 1456'da başlayan ilk seferleri izleyen gelişmeler neticesinde, 1718'de İstendil Adası'nın da Osmanlı hakimiyetine girmesiyle Ege adalarının tamamı Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresi altına girmiştir. Bu hakimiyet, 1828'de Rusya karşısında yaşanan yenilgiye kadar kesintisiz olarak devam etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun 24 Nisan 1830 tarihinde Yunanistan'ın bağımsızlığını tanımasıyla birlikte Ege Adaları üzerindeki egemenliği de aşamalı olarak sona ermeye başlamıştır.¹⁵

Bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu, Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul ederek Mora ve Attika Yarımadaları ile birlikte Ege'de Eğriboz ve İskiri'nin de içinde yer aldığı Kuzey Sporad Adaları ile 26° doğu boylamındaki Yamurgi Adası'nı da kapsayan Kiklat Adaları'nı Yunanistan'a bırakmıştır. Bununla birlikte, bu bölgeler dışında kalan adalarda Osmanlı egemenliği devam etmiştir.¹⁶

Ancak, Trablusgarp Savaşı sırasında İtalya'nın Menteşe Adalarını işgali ve Balkan Savaşları esnasında Yunanistan'ın birçok adayı ele geçirmesiyle Osmanlı İmparatorluğu'nun Ege üzerindeki fiili hakimiyeti sona ermiştir. 29 Eylül 1911'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş ilan eden İtalya, Trablusgarp'ta beklemediği bir direnişle karşılaşınca Osmanlı İmparatorluğu'nu zorlamak amacıyla 23 Nisan ve 17 Mayıs 1912 tarihleri arasındaki dönemde Menteşe Adalarını işgal etmiştir. Aynı dönemde Balkan devletlerinin kendisine karşı ittifak kurması nedeniyle Osmanlı İmparatorluğu, Trablusgarp Savaşı'nı sonlandırmak zorunda kalmış ve 18 Ekim 1912'de imzalanan Uşi Andlaşması ile askerlerini Trablusgarp ve Bingazi'den

¹⁵ Sun, S. (1965). *1897 Osmanlı-Yunan Harbi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 9.

¹⁶ Sun, S. (1965). *1897 Osmanlı-Yunan Harbi*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, s. 22.

çekmeyi kabul etmiştir. Bu anlaşma kapsamında İtalya'nın da adaları boşaltması öngörülmüş olsa da İtalya andlaşma hükümlerine uymayarak adaları terk etmemiştir.¹⁷

İtalya, adaları boşaltması halinde Yunanistan'ın işgal girişiminde bulunabileceğini ileri sürerek adaları elinde tutmaya devam etmiştir.¹⁸ Osmanlı İmparatorluğu ise öncelikle Balkan Savaşı sorunlarını çözmeyi daha uygun görmüş, bu nedenle adaların bir süre daha İtalya'nın kontrolünde kalmasını kabul etmiştir.

Balkan Savaşı sırasında güçlü bir donanma avantajına sahip olan Yunanistan,¹⁹ 21 Ekim 1912'de Limni'yi herhangi bir çatışma olmadan ele geçirmiştir. Ardından 31 Ekim'de Gökçeada, Taşoz ve Bozbaba; 1 Kasım'da Semadirek; 7 Kasım'da ise Bozcaada Yunanistan tarafından işgal edilmiş ve Trakya ve Boğazönü Adaları Osmanlı İmparatorluğu'ndan koparılmıştır. Saruhan Adaları da kısa süre içinde Yunanistan'ın kontrolüne geçmiştir: İpsara 4 Kasım'da, Ahikerya 14 Kasım'da, Sakız 3 Aralık'ta ve Midilli 20 Aralık'ta işgal edilmiştir.²⁰

3 Aralık 1912'de imzalanan Çatalca Mütarekesi sonrasında Londra'da toplanan barış konferansları sonuçsuz kalınca Osmanlı İmparatorluğu altı devletin (İngiltere, Fransa, Almanya, Avusturya-Macaristan, Rusya ve İtalya) arabuluculuğunu kabul etmiştir.²¹ Ancak buna rağmen Yunanistan mütarekeyi ihlal ederek 13–14 Mart 1913 gecesi Meis'i, 15 Mart'ta ise Sisam Adası'nı ele geçirerek Ege'deki işgallerini sürdürmüştür.²²

30 Mayıs 1913 tarihinde Osmanlı İmparatorluğu ile Balkan Devletleri arasında Londra Andlaşması imzalanmıştır.²³ Bu andlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu, Girit

¹⁷ Kurumahmut, A. ve Başeren, S. H. (2004). *The Twilight Zones in the Aegean: Unforgotten Turkish Islands (Ege'de Gri Bölgeler Unutul(may)an Türk Adaları)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 52-55.

¹⁸ Uçarol, R. (1982). *Siyasî Tarih* (Seri No: 4, II. Baskı). İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, s. 386-387.

¹⁹ Büyüktuğrul, A. (1965). *Balkan Harbi Tarihi Osmanlı Deniz Harekâtı (1912-1913)* (Cilt I). İstanbul: Genelkurmay Harb Tarihi Dairesi Yayını, s. 242.

²⁰ Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdev Yayınları, s. 29.

²¹ Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdev Yayınları, s. 30-33.

²² İnce, F. (2013). *Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (53) [Lozan Antlaşması Özel Sayısı], s. 107.

²³ Şimşir, B. N. (1989). *Ege Sorunu: Belgeler (1913–1914)* (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 14-17.

üzerindeki bütün haklarından feragat etmiş ve diğer adaların statüsüne ilişkin karar yetkisini ise Büyük Devletlere bırakmıştır. Ardından Osmanlı İmparatorluğu ile Yunanistan arasında 14 Kasım 1913'te imzalanan Atina Andlaşması ile taraflar, Londra Andlaşması hükümlerine bağlı kalacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Büyük Devletler, Ege Adaları'na dair nihai kararlarını 13 Şubat 1914'te Yunanistan'a, 14 Şubat 1914'te ise Osmanlı Devleti'ne ilettikleri notalarla bildirmişlerdir. Bu karar uyarınca, Gökçeada, Bozcaada ve Meis dışında, o tarihte Yunan işgali altında bulunan adaların Yunanistan'a bırakılması kararlaştırılarak bu adalarda herhangi bir askeri tahkimat ve silahlandırma yapılmaması ve bu adaların askeri amaçla kullanılmaması şart koşulmuştur. Osmanlı İmparatorluğu ise 15 Şubat tarihli cevabi notasına, Gökçeada, Bozcaada ve Meis'in iadesini esas kabul ettiğini ancak diğer adalar üzerindeki haklı taleplerini ileri sürmeye devam edeceğini kaydetmiştir. 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı, Boğazönü ve Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsünü düzenleyen ilk uluslararası belge niteliğini taşımaktadır.²⁴

Söz konusu karar metninde,

*“Yunanistan'a bırakılan adalarda, Osmanlı ülkesiyle adalar arasındaki kaçakçılığı önlemek üzere alınacak tedbirlerin dışında Yunan Hükümeti'nin tahkimat yapmaması ve adaları askerî (kara ve deniz) amaçla kullanmaması konusunda kendilerine ve Türkiye'ye yeterli garanti vermesi...”*²⁵

ifadeleri yer almaktadır.

I. Dünya Savaşı başladığında Osmanlı İmparatorluğu, Ege Adaları üzerindeki fiili hakimiyetini yitirmiş bulunuyordu. 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi ile savaştan çekilen Osmanlı İmparatorluğu, 1920'de imzalanan fakat yürürlüğe girmeyen Sevr Andlaşması sonrasında Milli Mücadele ile varlığını sürdürmüş ve 1923 yılında

²⁴ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 672-674.

²⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR. SYS. nr. 1987/5; Şimşir, B. N. (1989). Ege Sorunu: Belgeler/Aegean Question, Documents (1913–1914) (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 292-293.

imzalanan Lozan Barış Andlaşması ile uluslararası statüsünü yeniden tesis etmiştir. Lozan görüşmeleri sırasında İsmet İnönü, Ege ve Akdeniz adalarının Anadolu'nun güvenliği için hayati önemde olduğunu vurgulamış, kıyıya yakın ve karasuları içinde kalan adaların Türkiye'nin egemenliğinde bulunmasının zorunluluğunu belirtmiştir. Ayrıca Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek'in Türkiye'ye bırakılmasını talep etmiş; Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya adalarının da stratejik önemine binaen Yunanistan'a bırakılmasına karşı çıkmıştır.²⁶

Buna karşılık Venizelos, adaların Rum nüfus çoğunluğunu gerekçe göstererek taleplere itiraz etmiş, yalnızca Gökçeada ve Bozcaada'nın Çanakkale'ye yakınlığı nedeniyle Yunan egemenliği altında kısıtlamalar getirilebileceğini kabul etmiştir. Ancak bu düzenlemenin Çanakkale Boğazı'nın askerden arındırılmasıyla birlikte değerlendirilmesini istemiştir.²⁷ İsmet Paşa ise Semadirek'in de Türkiye'ye verilmesi gerektiğini vurgulayarak Yunanistan'a bırakılması teklif edilen Limni, Midilli, Sakız ve Ahikerya'nın ise ancak özel bir rejim altında tutulabileceğini savunmuştur.²⁸

Alt Komisyon'un 28 Kasım 1922'de sunduğu raporda, adaların askerden arındırılması öngörülmüş olup Limni'nin de Gökçeada, Bozcaada ve Semadirek gibi Boğazlar sorunuyla birlikte ele alınması önerilmiştir. Türk heyeti, askerden arındırma sınırlarının daha geniş tutulmasını ve Limni'nin statüsünün ayrıca Boğazlar bağlamında değerlendirilmesini talep etmiştir.

Son derece yoğun tartışmalar sonucunda Lozan Barış Andlaşması imzalanmış ve Ege Adaları ile Meis Adası üzerindeki egemenlik hakları, andlaşmanın 6, 12, 13, 14, 15 ve 16. maddelerinde düzenlenmiştir.²⁹ Bu maddelerden özellikle 12, 13 ve 15. maddeler, gayriaskeri statü bakımından önem arz etmektedir. Bu maddeler şu şekildedir:

²⁶ Karacan, A. N. (1993). *Lozan Konferansı ve İsmet Paşa* (III. Baskı). Ankara: Bilgi Yayınevi, s. 90.

²⁷ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. I, K. I). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 101.

²⁸ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. I, K. I). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 103.

²⁹ İnce, F. (2013). *Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları*. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (53) [Lozan Antlaşması Özel Sayısı], s. 107.

Lozan Barış Andlaşması 12. Madde

“İmroz ve Bozcaada ile Tavşan Adalarından gayri şarkî Bahrisefit adaları ve bilhassa Limni, Semendirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan hâkimiyetine dair 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Muahedenamesinin beşinci ve 1/14 teşrinisani 1913 tarihli Atina Muahedenamesinin on beşinci maddeleri ahkâmına tebaan 13 Şubat 1914 tarihli Londra Konferansında ittihaz edilip 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükûmetine tebliğ edilen Karar, işbu Muahedenamenin İtalya'nın hâkimiyeti altına vaz'edilen ve on beşinci maddede mezkûr olan adalara müteallik ahkâmı mahfuz kalmak şartile, teyit edilmiştir. Asya sahilinden üç milden dun mesafede kâin adalar, işbu Muahedede hilafına sarahat bulunmadıkça, Türkiye hâkimiyeti altında kalacaktır.”

Lozan Barış Andlaşması 13. Madde

“Barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla, Yunan Hükûmeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında, aşağıdaki tedbirlere uymağı yükümlenir: 1. Bu adalarda hiçbir deniz üssü kurulmayacak, hiçbir istihkam yapılmayacaktır. 2. Yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyısı toprakları üstünde uçmaları yasak olacaktır. Buna karşılık, Türk Hükûmeti de askeri uçaklarının bu adalar üstünde uçmalarını yasaklayacaktır. 3. Bu adalarda Yunan askeri kuvvetleri, askerlik hizmetine çağrılmış ve bulundukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısından çok olmayacağı gibi jandarma ve polis kuvvetleri de bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda kalacaktır.”

Lozan Barış Andlaşması 15. Madde

“Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugünkü durumda İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalia (Astropolia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto (Scarpanto), Kazos (Casos, Casso), Piskopis (Piscopis, Tilos), Miziros (Misiros, Nisyros), Kalimnos (Calimnos, Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Cos, Kos) adaları ile, bunlara bağlı adacıklar, ve Meis (Castellorizo) adası.”

12. ve 13. maddedeki gayriaskeri statü düzenlemeleri aleni bir şekilde görülmektedir. 15. Madde ise temel olarak On İki Ada'nın egemenlik devrini

düzenlediği için bu ada grubunun gayriaskeri statüsü incelenirken söz konusu maddenin 1947'deki Paris Barış Andlaşması ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Bu maddeler her ada grubunun kendi bölümünde daha detaylı olarak incelenecektir. Bu minvalde bu bölümde sadece genel bir bakış sağlanması amaçlanmaktadır.

Lozan sonrasında Avrupa'da yükselen siyasal gerilimler nedeniyle Türkiye, güvenlik endişelerini ileri sürerek 1936'da Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasını sağlamış ve Lozan Barış Andlaşması'nın eki niteliğindeki Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin (Lozan Boğazlar Sözleşmesi) getirdiği askeri kısıtlamaları kaldırmıştır. Bu düzenleme, Boğazönü Adalarının statüsü bakımından da ayrı bir önem taşımaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrasında ise Oniki Ada meselesi gündeme gelmiş, savaşın galip devletlerinden olan ABD ve İngiltere'nin girişimiyle bu adaların İtalya'dan alınarak Yunanistan'a devri kararlaştırılmıştır. Türkiye, her ne kadar bu konuda girişimlerde bulunmak istese de savaş sonrası kendisini daha fazla hissettiren Sovyetler karşısında müttefik bulamama endişesi taşıdığından bu meselede görüşmelere doğrudan katılamamış ve hatta gözlemci statüsü dahi elde edememiştir.³⁰ Nihayet 10 Şubat 1947'de imzalanan Paris Barış Andlaşması ile Oniki Ada Yunanistan'a bırakılmıştır. Ancak andlaşmanın 14. maddesi, bu adaların askerden arındırılmış halde kalmasını açıkça hükme bağlamıştır.

Paris Barış Andlaşması 14. Madde

1. İtalya aşağıda sayılan Oniki Adaları Yunanistan'ın tam egemenliğine bırakmaktadır: Stampalia (Astropalia), Rodos, Calki (Khand), Scarpanto, Cassos (Casso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos) ve Meis (Castellorizo) ile bunlara bitişik (adjacent) adacıklar.

2. Bu adalar askerden arındırılmış olacaklar ve böyle kalacaklardır.

3. Bu adaların Yunanistan'a nakline ilişkin formaliteler ve teknik koşullar Birleşik Krallık ve Yunanistan Hükümetleri arasında saptanacak ve işbu

³⁰ Yavuz, C. (2003). *Menteşe Adalarının (Oniki Ada) Tarihi*. Deniz Harp Okulu Basım Evi, İstanbul, s. 53.

Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden en çok 90 gün içinde yabancı birliklerin buradan çekilmelerinin sona ermesi için düzenlemeler yapılacaktır.

Sonuç itibarıyla, Ege Adalarının gayriaskeri statüsü, 1914 Büyük Devletler Kararı ile başlayıp Lozan ve Paris Andlaşmalarıyla şekillenmiştir. Ancak bu statü, özellikle Türkiye ve Yunanistan arasında uluslararası hukuk bakımından sürekli tartışma konusu olmuştur. Bir sonraki bölümde, bu hükümlerin hukuki boyutları ayrıntılı olarak incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

BOĞAZÖNÜ ADALARI'NIN GAYRIASKERİ STATÜSÜNÜN İNCELENMESİ

Bu tez kapsamında incelenecek olan Ege Adalarının ilk grubu Boğazönü Adalarıdır. Coğrafi olarak bu ada grubu Limni, Semadirek, Bozcaada, Gökçeada ve Tavşan Adalarını kapsamaktadır. Bununla birlikte, gayriaskeri statü bakımından ilerleyen bölümlerde gerekçesi ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere Limni ve Semadirek Adalarının hukuki niteliği üzerinde durulacaktır. Bu bölümde öncelikle Boğazönü Adalarının gayriaskeri statüsünü düzenleyen hukuki metinler ele alınarak söz konusu statünün kapsamı incelenecek, ardından Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Barış Andlaşmasına etkisi ile uluslararası hukukta devlet görevlilerinin eylemlerinin devleti bağlayıcılığı bağlamında Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarının Limni ve Semadirek'in gayriaskeri statüsü üzerindeki etkisi tartışılacaktır.

§ 1 Boğazönü Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Kapsamı

Bu bölümde, Boğazönü Adalarının gayriaskeri statüsünü düzenleyen hukuki metinler ele alınacak, ardından bu düzenlemelerle getirilen statünün kapsamı tespit edilmeye çalışılacaktır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile doğrudan ilgili olan veya farklı hukuki tartışmalara yol açabilecek hususlar ise ilerleyen bölümlerde ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu kapsamda, Boğazönü Adaları olarak adlandırılan Limni ve Semadirek'in gayriaskeri statüsü değerlendirilecek ve Lozan Barış Andlaşması'nın farklı maddeleri uyarınca daha farklı bir statüye tabi olan diğer adalar ise ayrı olarak ele alınacaktır.

Boğazönü adalarının gayriaskeri statüsünden bahsedilen ilk uluslararası hukuk metni 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı'dır. Ayrıca Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi incelendiğinde madde metninde kullanılan “*teyit etmek*” ibaresi ile aslında 1914 tarihli Kararın da geçerliliğinin vurgulandığı ifade edilebileceğinden ele alınması

gereken ilk düzenleme söz konusu Karar metnidir. Bu karar metninde yer alan ifadenin Türkçe çevirisinde,

*“Yunanistan'a bırakılan adalarda, Osmanlı ülkesiyle adalar arasındaki kaçakçılığı önlemek üzere alınacak tedbirlerin dışında Yunan Hükümeti'nin tahkimat yapmaması ve adaları askerî (kara ve deniz) amaçla kullanmaması konusunda kendilerine ve Türkiye'ye yeterli garanti vermesi...”*³¹

ifadeleri yer almaktadır.

Bu hususun düzenlendiği ikinci uluslararası belge ise Lozan Barış Andlaşması'dır. Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi şu şekildedir:

“İmroz ve Bozcaada ile Tavşan Adalarından gayri şarkî Bahrisefit adaları ve bilhassa Limni, Semendirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan hâkimiyetine dair 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Muahedenamesinin beşinci ve 1/14 teşrinisani 1913 tarihli Atina Muahedenamesinin on beşinci maddeleri ahkâmına tebaan 13 Şubat 1914 tarihli Londra Konferansında ittihaz edilip 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükûmetine tebliğ edilen Karar, işbu Muahedenamenin İtalya'nın hâkimiyeti altına vaz'edilen ve on beşinci maddede mezkûr olan adalara müteallik ahkâmı mahfuz kalmak şartile, teyit edilmiştir. Asya sahilinden üç milden dun mesafede kâin adalar, işbu Muahedede hilafına sarahat bulunmadıkça, Türkiye hâkimiyeti altında kalacaktır.”

Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi, ilgili bölgenin Türkiye'nin güvenlik kaygıları doğrultusunda gayriaskeri statüye konulmasını öngörürken, 23. maddesi Boğazlardan geçiş rejimini düzenlemiş ve geçiş serbestisini ayrıca hükme bağlamıştır. Bu madde şu şekildedir:

“Tarafeyn-i Aliyeyn-i Âkideyn, Boğazların usulüne dair bugünkü tarihle münakit mukavelenamei mahsusta beyan olunduğu veçhile Çanakkale

³¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR. SYS. nr. 1987/5; Şimşir, B. N. (1989). Ege Sorunu: Belgeler/Aegean Question, Documents (1913–1914) (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 292-293.

Boğazında, Marmara Denizinde ve Karadeniz Boğazında bahren ve turuku havaiye ile gerek sulh gerek harp zamanlarında serbest-i mürur ve seyrü sefain esasını tasdik ve beyan hususunda müttehittirler. Mezkûr mukavelename buradaki Tarafeyn-i Aliyeyn-i Âkideyn nazarında işbu Mukavelenamede münderiç olduğu takdirde haiz olacağı hüküm ve kuvvetin aynını haiz olacaktır.”

Bu madde kapsamında kaleme alınan Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename ya da bir diğer ismiyle Lozan Boğazlar Sözleşmesi ise söz konusu Boğazönü Adaların gayriaskeri statüsünü düzenleyen hükümler getirmiştir. Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin söz konusu 4. maddesinin ilgili hükmü şu şekildedir:

*“Âtide tayin edilen mıntıkalar ve adalar gayri askerî hale ifrağ edilecektir.
(...)*

3. Adalar Denizi'nde Semadirek, Limni, İmroz, Bozcaada ve Tavşan Adaları”³²

Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin 6. maddesi ise bu andlaşma ile getirilen gayriaskeri statünün kapsamını detaylı şekilde düzenlemiştir:

³² Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdev Yayınları, s. 74; Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 81-82: Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin 4. Maddesinin tam metni şu şekildedir:

“Aşağıda gösterilen bölgeler ve adalar askerlikten arındırılacaktır:

1) Çanakkale Boğazı ile Karadeniz Boğazı'nın, aşağıdaki gibi sınırlandırılmış bölgeleri boyunca iki kıyısı (ekli haritaya bakınız):

Çanakkale Boğazı: Kuzey-Batı'da, Gelibolu Yarımadası ve Saros Körfezi'nde Bakla Burnu'nun Kuzey-Doğusunda 4 kilometre uzaklıkta bulunan bir noktadan başlayarak, Marmara Denizi üzerindeki Kumbağı'nda sona eren ve Kavak'ın (bu yer dışarıda kalmaktadır) Güneyinden geçen bir çizginin Güney-Doğusundaki bölge;

Güney-Doğu'da, kıyı ile, Bozcaada karşısında Eski İstanbul Burnu'ndan başlayarak, Marmara Denizi üzerinde hemen Karabiga Kuzeyinde bulunan kıyıda bir noktada sona ermek üzere, kıyıdan 20 kilometre uzaklıktan geçen bir çizgi arasındaki bölge;

Karadeniz Boğazı (İstanbul'a ilişkin özel rejim saklı kalmak üzere, Madde 8): Doğu'da, Karadeniz Boğazı'nın Doğu kıyısından 15 kilometre uzaklıkta çizilmiş bir çizgiye kadar uzanan bölge;

Batı'da, Karadeniz Boğazı'nın Batı kıyısından 15 kilometre uzaklıkta çizilmiş bir çizgiye kadar uzanan bölge.

2) Emir-Ali Adası dışarıda kalmak üzere, bütün Marmara Denizi adaları.

3) Ege Denizi'nde, Semadirek, Limni, İmroz, Bozcaada ve Tavşan adaları.”

“İstanbul’a ilişkin olarak 8 nci Maddedeki hükümler saklı kalmak üzere, askerlikten arındırılacak bölgelerde ve adalarda, hiçbir istihkâm, yere bağlı [sâbit] topçu tesisleri, ışıldak tesisleri, denizaltı işleyen araçlar, hiçbir askeri havacılık tesisi ve hiçbir deniz üssü bulunmayacaktır.

Buralarda asayişin korunması için gerekli bulunan ve silâhları, her türlü topçuluk dışarıda kalmak üzere, tüfek, rövolver, kılıç ve her 100 kişiye dört hafif makineli tüfekten oluşacak, polis ve jandarma kuvvetlerinden başka hiçbir silâhlı kuvvet bulunmayacaktır.

Askerlikten arındırılmış bölgelerin ve adaların karasularında, denizaltı gemisinden başka, deniz altında işleyen hiçbir araç bulunmayacaktır.

Yukarda hükümlere hâlel gelmeksizin, Türkiye, Türk ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgelerinden ve adalarından ve Türk donanmasının demirleme hakkı olan bu yerlerin karasularından silâhlı kuvvet geçmek hakkını elinde tutacaktır. Bundan başka, Türk Hükûmetinin, Boğazlar’da uçaklar ve balonlarla, denizin yüzünü ve dibini gözetlemeye hakkı olacaktır. Türk uçakları, Boğazlar’ın suları ve Türk ülkesinin askerlikten arındırılmış bölgeleri üzerinde, her zaman, uçabilecekler ve buraların her yerine, karaya ve denize, serbestçe inebileceklerdir.

Türkiye ve Yunanistan, askerlikten arındırılmış bölgelerde ve bunların karasularında, silâh altına alınacakların eğitimi için, bu bölgeler dışından gerekli personeli getirip götürmeye de yetkili olacaklardır.

Türkiye ve Yunanistan, kendi ülkelerinin askerlikten arındırılmış bölgelerinde, her türlü telgraf, telefon ve optik araçlarla gözetleme ve haberleşme sistemi kurmaya yetkili olacaklardır. Yunanistan, askerlikten arındırılmış Yunan Adalarının karasularından donanmasını geçirebilecek, fakat bu suları Türkiye’ye karşı hareket üssü olarak, ya da bu amaçla, kara ya da deniz kuvvetleri yığmak için kullanmayacaktır.”

Bu hükümler göz önünde bulundurularak Boğazönü Adalarının gayriaskeri statüsünün kapsamı incelenirken bakılması gereken en önemli kaynaklardan bir tanesi Lozan Barış Andlaşması'nın hazırlık çalışmalarıdır (*travaux préparatoires*). Lozan Konferansı'nın tutanakları incelendiğinde söz konusu adaların gayriaskeri statüsünün egemenlik meselesi ile son derece bağlantılı bir şekilde ele alındığı görülebilmektedir.

Bu minvalde Ülke ve Askerlik Sorunları Komisyonunun Ege adalarına ilişkin 25 ve 29 Kasım 1922 tarihli oturumlarda İsmet İnönü, 1914 Kararı ile Türkiye'ye bırakılmış olan Gökçeada ve Bozcaada'nı yanı sıra Semadirek'i de istemiş ve aralarında Limni'nin de bulunduğu diğer bazı adaların gayriaskeri statü altına alınarak ne Yunanistan'a ne de Türkiye'ye ait olacak şekilde tarafsız bir yönetim altına alınmasını önermiştir.³³

Benzer şekilde Lord Curzon da 29 Kasım 1922'de hem kendi hem de Müttefikler adına yaptığı konuşmada merkezi Doğu Ege adaları ile birlikte Boğazönü'nde yer alan dört adanın gayriaskeri statüsünü egemenlik sorunu ile birlikte ele almıştır.³⁴ Müttefikler, Boğazlar rejiminin belirlenmesi aşamasında da söz konusu dört adanın gayriaskeri statü altında olacak şekilde bu rejim kapsamında değerlendirilmeleri gerekliliğini benimsemişlerdir.³⁵ Konferans tutanakları, Müttefik Devletlerin Limni ve Semadirek adalarının tamamen askerden arındırılmasını ciddi bir itiraz olmaksızın kabul ettiklerini göstermektedir. 6 Aralık³⁶ ve 14 Aralık 1922³⁷ tarihli taslaklar ile 19 Aralık 1922'de Lord Curzon'un yaptığı açıklama, bu adalara Türkiye'nin güvenliği için kesin bir askerlikten arındırma uygulanmasına hazır olduğunu ortaya koymaktadır.³⁸

³³ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 97, 108.

³⁴ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. I, K. I). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 106-108.

³⁵ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. I, K. I). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 107.

³⁶ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. II, C. 2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 158-159.

³⁷ S Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. II, C. 2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 249-250.

³⁸ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. II, C. 2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 270.

Bütün bu hususlar göz önüne alındığında Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi ile Boğazönü adalarının gayriaskeri statüsünün net bir şekilde düzenlendiği, andlaşmanın hazırlık çalışmalarının yorumlanması ile net bir şekilde ifade edilebilir.

Gayriaskeri statünün kapsamını tespit edebilmek için ise Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin 6. maddesine bakmak gerekmektedir. Zira bu hüküm Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesinde teyit edilen 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı'nda ifade edildiği üzere gerekli “*Yunan Hükümeti'nin tahkimat yapmaması ve adaları askerî (kara ve deniz) amaçla kullanmaması konusunda kendilerine ve Türkiye'ye yeterli garanti vermesi*” hususunu detaylı bir şekilde ele almaktadır. Bu hüküm, Limni ve Semadirek Adalarında herhangi bir deniz, kara veya hava üssü kurulamayacağını net bir şekilde düzenlemekte, adalarda herhangi bir tahkimat yapılamayacağını ifade etmektedir. Bu madde doğrultusunda adalarda kurulmasına müsaade edilen tek askeri amaçlı tesisler, telgraf, telefon ve optik araçlarla yapılacak haberleşme ve gözetleme tesisleridir. Adalarda askeri kuvvetin konuşlandırılması yasaklanmıştır. Adalarda asayiş ise ancak tüfek, revolver, kılıç ve hafif makineli tüfek taşımaları mümkün olan sınırlı sayıda polis ve jandarma kuvveti ile sağlanabilecektir.³⁹

Ayrıca adalardan askere alınacak kişilerin eğitimi için dışarıdan askeri personel getirilmesi mümkün iken adaların dışından bu bölgeye başka şekilde bir askeri birliğin konuşlandırılması mümkün değildir. Bu açıdan adalarda ancak bu adalardan askeri hizmetini tamamlaması için askere alınan kişilerin görevlendirilmesi mümkün olabilecektir. Bunun yanı sıra maddenin son fıkrasında düzenlendiği üzere Yunanistan'ın, adaların karasularına herhangi bir askeri kuvvet yığması yasaklanmıştır. Aynı minvalde adaların karasularında denizaltı haricinde herhangi bir sabit ya da hareketli deniz taşıtının bulundurulması da bu madde ile yasaklanmıştır. Karasularından donanmanın geçmesi ise mümkün kılınmış, bu konuda bir sınırlama getirilmemiştir. Ancak bu hakkın askeri bir yığılma yapılması yönünde kullanılmaması gerekliliği ifade edilmiştir.⁴⁰

³⁹ Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 14-16.

⁴⁰ H. Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 14-16.

Sonuç olarak, 1914 Altı Büyük Devlet Kararı, Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi ve Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, Boğazönü Adalarının gayriaskeri statüsünün kapsamı açık şekilde belirlenmiştir.

İlerleyen bölümlerde ele alınacağı üzere, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename üzerindeki etkisi ile bağlantılı olarak gerek Türk gerekse diğer devletlerin temsilcilerinin Lozan Konferansı'nda yaptıkları beyanlar ile Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi birlikte değerlendirildiğinde, tam gayriaskeri statü konusunda açık bir uzlaşmaya varıldığı görülmektedir. Bu doğrultuda, anılan adaların tam askersizleştirme yükümlülüğü altında bulunduğu sonucuna ulaşılabilecektir.

Boğazönü Adalarının uluslararası andlaşmalarla belirlenen gayriaskeri statüsünün kapsamı netleştirildikten sonra, izleyen bölümlerde bu statüye ilişkin Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan hukuki tartışmalar incelenecektir. Bu çerçevede, öncelikle Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Lozan rejimi arasındaki ilişkinin hukuki açıdan değerlendirilmesi yapılacaktır. Ardından, Tefik Rüşti Aras'ın 1936 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu açıklama devletlerin tek taraflı eylemlerinin bağlayıcılığı bağlamında ele alınacaktır.

§ 2 Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Barış Andlaşmasına Etkisinin Hukuki Olarak İncelenmesi

I. Genel Bilgi

Yukarıda ifade edildiği üzere, Boğazönü Adalarının gayriaskeri statüsünü düzenleyen en temel metinlerden biri Lozan Barış Andlaşması'dır. Bu andlaşmanın 12. maddesi şu şekildedir:

“İmroz ve Bozca Adaları ile Tavşan Adaları dışında, Doğu Akdeniz Adaları ve özellikle Limni, Semadirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan egemenliğine ilişkin 17/30 Mayıs 1913 günlü Londra Antlaşmasının beşinci ve 1/14 Kasım 1913 günkü Atina Antlaşmasının on beşinci maddeleri hükümleri uyarınca 13 Şubat 1914 günkü Londra Konferansı'nda alınıp 13 Şubat 1914 günü Yunan Hükümeti'ne bildirilen karar, işbu Antlaşmanın İtalya'nın egemenliği altına konulan ve on beşinci maddede yazılı olan adalara ilişkin hükümleri saklı kalmak koşuluyla teyit edilmiştir. Asya kıyısından üç milden az uzaklıkta bulunan adalar, işbu Antlaşmada aksine bir hüküm bulunmadıkça, Türkiye egemenliği altında kalacaktır.”

Lozan Barış Andlaşması ile getirilen bu düzenlemenin bir sonucu olarak, Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin 18. maddesi uyarınca silahsızlandırılmış Boğazlar Bölgesi'nin muhafazası görevi, Milletler Cemiyeti çerçevesinde Fransa, Birleşik Krallık, İtalya ve Japonya'ya verilmiştir.⁴¹

Ancak, bu düzenleme yalnızca Boğazlar Bölgesi'ne özgü olup gerekçeleri farklı olduğundan Yunan Adaları için benzer bir hüküm öngörülmemiştir.⁴²

⁴¹ “Eğer serbesti-i mürura müteallik ahkâma ika edilen bir tecavüz, nagehanî bir taarruz yahut herhangi bir fiilî harp veya tehdid-i harp, Boğazlarda seyriüseferen serbestisini veya gayriaskerî muntakaların emniyetini tehlikeye koyacak olursa, âkideyn her hâlükârda Fransa, Büyük Britanya, İtalya ve Japonya bu hususta Cemiyeti Akvam Meclisinin karar vereceği bütün vesaitle onları müştereken men edeceklerdir.”

⁴² Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdev Yayınları, s. 75.

1936 yılına gelindiğinde ise söz konusu dört devlet, Boğazlar Bölgesi'nin güvenliğini temin edebilecek bir pozisyonda bulunmamaktaydılar. Zira bu devletlerden İtalya ve Japonya, Lozan dönemindeki tutumlarından uzaklaşarak yayılmacı politikalar benimsemiş ve çeşitli silahlı çatışmalara girişmişlerdir.⁴³ Bu durum karşısında, Lozan rejiminin fiilen işletilemeyeceği ve Boğazların güvenlik bakımından korumasız kaldığı aşikâr hâle gelmiştir. Bunun üzerine Türkiye, gerekli diplomatik adımları atarak Boğazlar rejiminin yeniden düzenlenmesini talep etmiştir.

Türkiye, 10 Nisan 1936 tarihinde Milletler Cemiyeti Genel Sekreterliği'ne ilettiği notada şu ifadeleri kullanmıştır:

*“Türkiye, geçiş serbestisini ve askersizleştirmeyi öngören Boğazlar Konvansiyonu'nu 1923'te Lozan'da imzalanmaya rıza gösterirken, Avrupa'daki genel durum siyasi ve askerî açıdan farklı idi. (...) Türkiye, o zaman yabancı kuvvetlerin işgali altında bulunan Boğazların askersizleştirilmesi talebini kabul ederken, askersizleştirmenin askerî açıdan Türkiye için haklı görülmez bir tehlike yaratmaması için kendisine verilen asgarî garantilerin değerini iyice tartmıştır. (...) Boğazlar rejimini düzenleyen hükümlere ayrılmaz biçimde bağlı güvenlik garantisi öngören 18. maddeye, imzacı devletler o kadar önem vermişlerdir ki, söz konusu garantinin askersizleştirme ve geçiş serbestisine ilişkin hükümlerin bütünleyici bir parçası olduğunu resmen teyit etmişlerdir. (...) Boğazlar rejimini, Türk ülkesinin dokunulmazlığı için kaçınılmaz olan güvenlik koşulları çerçevesinde ve Akdeniz-Karadeniz arasında ticarî ulaştırmanın sürekli gelişmesi konusunda en liberal bir anlayışla düzenlemeyi amaçlayan bir antlaşma akdine hazır olduğunu açıklar.”*⁴⁴

Türkiye'nin bu yaklaşımı sonucunda toplanan Montrö Boğazlar Konferansı, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla neticelenmiş ve böylece Boğazlar rejimi yeniden yapılandırılmıştır.

⁴³ Bu dönemde İtalya, Habeşistan bölgesini işgal etmek için Habeşistan'a saldırmış, Japonya ise Mançurya bölgesini işgal etmiştir.

⁴⁴ Meray, S. L., ve Olcay, O. (2020). *Montrö Boğazlar Konferansı: Ciltli; Tutanaklar, Belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. XXIX-XXXIII.

Bu bölümün devamında, Türkiye ile Yunanistan'ın bu iki andlaşma arasındaki ilişkiye dair ileri sürdüğü argümanlar ele alındıktan sonra uluslararası hukukta andlaşmaların birbirine etkileri tartışılacaktır. En nihayetinde ise bu çerçevede Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili hükümleri ve Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename üzerindeki hukuki sonuçları ile Limni ve Semadirek Adalarının gayriaskeri statüsüne etkisi değerlendirilecektir.

II. Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve Lozan Barış Andlaşması'nın Gayriaskeri Statüye Etkisi Hususunda Tarafların Argümanları

Türkiye ve Yunanistan arasında Boğazönü Adalarının gayriaskeri statüsüne ilişkin en büyük uyuşmazlıklardan birisi, Lozan Barış Andlaşması ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi arasındaki ilişkiden kaynaklanmaktadır. İki devlet, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin kapsamını ve hukuki sonuçlarını farklı şekilde yorumlayarak farklı hukuki pozisyonlarda bulunmaktadır. Bu uyuşmazlığın en önemli gerekçelerinden biri ise Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin giriş kısmında yer alan ifadedir.

Sözleşme'nin giriş kısmında yer alan ifade şu şekildedir:

“Boğazlar umumî tabiri altında ifade edilen Çanakkale Boğazı, Marmara Denizi ve Karadeniz Boğazından geçişi ve seyri sefaini, Lozan'da 24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiş olan Sulh Muahednamesinin 23. maddesi ile tespit edilen prensibi Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahildarı devletlerin Karadeniz'deki emniyeti çerçevesi dahilinde koruyacak tarzda tanzim etmek arzusu ile mütehassis olarak;

İşbu Mukavelenameyi 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan Mukavelenamenin yerine ikâme etmeye karar vermişler ve mürrahas olarak atideki zevatı tayin etmişlerdir.”

Yunanistan bu ifadelere dayanarak ve özellikle “24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imza edilmiş olan Mukavelenamenin yerine ikâme etme” ibaresini vurgulayarak Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Ege Adalarını gayriaskeri statü altına sokan Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin yürürlükten

kaldırıldığını ve böylelikle Boğazlar bölgesiyle birlikte Boğazönü Adaları da dahil olmak üzere Ege Adalarının gayriaskeri statüsünün ortadan kalktığını ileri sürmektedir.

Ayrıca bu statüyü düzenleyen diğer hukuki metinler bağlamında Yunanistan, 1914 tarihli Kararın niteliğinin ancak ve ancak Limni ve Semadirek Adaları üzerinde Yunan egemenliğini netleştirmek olduğunu savunmaktadır. Zira Yunanistan’a göre eğer bu hüküm ile gayriaskeri statü de belirlenmiş ve netleştirilmiş olsaydı, bu minvalde bir düzenlemenin Lozan Barış Andlaşması ve Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename kapsamında yapılmasına gerek kalmazdı.⁴⁵

Yunanistan ayrıca Lozan Barış Andlaşması’nda gayriaskeri statünün iki farklı hükümde düzenlenmiş olduğunu ifade ederek 12. maddenin tek başına gayriaskeri statüyü düzenlemediğini ve bu açıdan söz konusu Mukavelename’nin Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile yürürlükten kalkmasıyla bu statünün tamamen sona erdiğini ileri sürmektedir. Zira Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Limni ve Semadirek’in statüsünü düzenleyen Lozan Barış Andlaşması’nın 12. maddesini birlikte uygulamak mümkün değildir.

Öte yandan, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile aynı gün imzalanan ve aynı hukuki değere sahip olan Protokol’de yer alan “*Türkiye, mezkûr Mukavelenamenin mukaddemesinde tarif edilen Boğazlar Mıntıkasını derhal yeniden askerileştirebilir*” ifadesinin ise ancak özel bir hüküm olduğunu ileri sürerek Protokol ile sadece Türkiye’ye askerileştirme hakkının tanınmasının Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin Limni ve Semadirek Adalarını silahlandırma konusunda Yunanistan’a tanıdığı hakkı ortadan kaldırmadığını iddia etmektedir.⁴⁶

⁴⁵ Economides, (1981). La prétendue obligation de démilitarisation de l’île de Lemnos. *Revue Hellénique de Droit International*, 34(1-4), s. 7-14.

⁴⁶ Economides, P. (1981). La Pretendue Obligation de Démilitarisation de l’Île de Lemnos. *Revue Hellénique de Droit International*, 34(1-4), 7-14.

Zira Yunanistan'a göre, Protokol Türkiye'ye "hemen" geçerli olacak şekilde bir hak tanımışken Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin daha sonra onaylanmasıyla Yunanistan bu hakkı ilerleyen süreçte elde etmiştir.⁴⁷

Türkiye ise, dönemin şartları, Tevfik Rüştü Aras'ın Milletler Cemiyeti'ne Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin düzenlenmesi amacıyla ilettiği ilk notanın metni ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin giriş kısmı ve hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu sözleşmenin amacı ve kapsamının oldukça net bir biçimde tespit edilebileceğini ileri sürmektedir.

Bu çerçevede, Türkiye tarafından sunulan notada yer alan *"Boğazlar rejimini, Türk ülkesinin dokunulmazlığı için kaçınılmaz olan güvenlik koşulları çerçevesinde ve Akdeniz-Karadeniz arasında ticarî ulaştırmanın sürekli gelişmesi konusunda en liberal bir anlayışla düzenlemeyi amaçlayan bir andlaşma akdine hazır olduğunu açıklar"* ifadesi ile Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin giriş kısmında yer alan *"Türkiye'nin emniyeti ve Karadeniz sahildarı devletlerin Karadeniz'deki emniyeti çerçevesi dahilinde, koruyacak tarzda tanzim etmek arzusu"* ifadesi birlikte değerlendirildiğinde, söz konusu andlaşmanın temel hedefinin, Türk Boğazlarından geçiş rejimini düzenlemek ve bu suretle Türkiye ile Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin güvenliğini sağlamak olduğu açıkça anlaşılmaktadır.⁴⁸

Buna ek olarak, sözleşme metninde Yunanistan, Limni ve Semadirek adalarına ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemesi ve sözleşmenin hazırlık aşamasında bu adaların gündeme hiç gelmemiş olması, Türkiye'nin bu yöndeki tezini destekler niteliktedir. Ayrıca, sözleşmeye ek olarak kabul edilen Protokol de esas itibarıyla, sözleşme ile öngörülen temel düzenlemelerin süratle uygulanmasını sağlama amacı taşımaktadır ki bu çerçevede tanınan hak münhasıran Türkiye'ye yöneliktir. Zira Yunanistan'a böyle bir hak tanınması, sözleşme müzakereleri sürecinde hiçbir şekilde gündeme getirilmemiştir.

⁴⁷ Economides, P. (1981). La Pretendue Obligation de Démilitarisation de l'Île de Lemnos. Revue Hellénique de Droit International, 34(1-4), 7-14.

⁴⁸ Meray, S. L., ve Olcay, O. (2020). Montrö Boğazlar Konferansı: Ciltli; Tutanaklar, Belgeler. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 691.

Öte yandan, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ancak ve ancak Lozan Barış Andlaşması'nın kendisiyle uyumlu olmayan hükümlerini ortadan kaldırmıştır. Bu itibarla, söz konusu andlaşmanın bütün hükümleriyle ilga edildiğini söylemek hukuken mümkün değildir. Kaldı ki Türkiye'ye göre, Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Lozan Barış Andlaşması'nın tamamının yürürlükten kaldırıldığı varsayılsa dahi söz konusu adaların gayriaskeri statüsünü düzenleyen 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı halen yürürlükte olduğu için adaların gayriaskeri statüsü hukuken devam etmektedir.⁴⁹

III. Uluslararası Andlaşmalar Hukukunun İlgili Kurallarının İncelenmesi

Uluslararası hukukta meydana gelen uyuşmazlıkların çözümünde, maddi olguların yanı sıra uyuşmazlığın çözümüne uygulanacak normların belirlenmesi de büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda, somut olayın hukuki olarak incelenebilmesi için bazı temel hukuk ilkelerinin açıklığa kavuşturulması elzemdir. Bu açıdan esas olarak Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin (VAHS) ele alınması önemlidir.

Bu noktada öncelikle belirtilmesi gereken husus, Türkiye'nin Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmadığıdır. Bu nedenle, andlaşmalar hukukunun genel ilkeleri gereği Türkiye'nin anılan Sözleşme hükümleriyle doğrudan bağlı olmadığı ifade edilebilir. Bununla birlikte, uluslararası hukukun kaynakları yalnızca andlaşmalarla sınırlı değildir; uluslararası teamül hukuku ve hukukun genel ilkeleri de birincil kaynaklar arasında yer almaktadır.⁵⁰ Bu çerçevede, Türkiye VAHS'a taraf olmasa dahi Sözleşme'nin teamül hukuku niteliği taşıyıp taşımadığı ayrıca değerlendirilmelidir.

Herhangi bir andlaşmanın bütün halinde teamül hukukunu yansıttığını ileri sürmek isabetli olmayacaktır.⁵¹ Bu nedenle, Sözleşme hükümlerinin tek tek ele

⁴⁹ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 773-774.

⁵⁰ Madde 38, Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, https://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf.

⁵¹ Villiger, M. E. (2008). *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff, s. 24. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004168046.i-1058>.

alınarak her birinin teamül hukuku kuralı olarak kabul edilip edilemeyeceğinin incelenmesi gerekir. Bununla birlikte, VAHS özelinde hem doktrinde hem de Sözleşme'nin hazırlanma sürecine katılan çevrelerde diğer andlaşmalardan farklı olarak daha ileri açıklamalara rastlanmaktadır. Nitekim Brierly, 1950 yılında Komisyon çalışmalarının başlangıcında, bu çalışmaların özünde “halihazırda hukuk olarak kabul edilen kuralların kodifikasyonu” niteliğini taşıdığını ifade etmiştir.⁵² Benzer şekilde Waldock da 1960'lı yılların sonunda hazırladığı raporda, birçok temsilcinin Sözleşme'yi esasen kodifikasyon niteliği haiz bir belge olarak nitelendirdiğini “Konferansta birçok temsilci, Sözleşme'yi esasen kodifikasyon niteliği taşıyan bir belge olarak nitelendirmiştir.” ifadesiyle vurgulamıştır.⁵³

Ayrıca, Sözleşme'nin kabul aşamasında 1'e karşı 79 oyla kabul edilmesi ve akabinde 100'den fazla devlet tarafından onaylanması, Sözleşme hükümlerinin uluslararası toplumun büyük çoğunluğu nezdinde geniş bir konsensüs gördüğünü ortaya koymaktadır. Doktrinde ise bu hususta farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bazı yazarlar Sözleşme'nin tamamını uluslararası teamül hukuku olarak değerlendirirken,⁵⁴ bazıları ise büyük çoğunluğunun bu niteliğe sahip olduğunu ileri sürmektedir.⁵⁵ Dolayısıyla, Türkiye her ne kadar VAHS'a taraf olmasa da Sözleşme'nin uluslararası teamül hukukunu yansıttığı veya zamanla bu nitelik kazanmış hükümleri bakımından bağlı olacak ve bu çerçevede Sözleşme'yi uygulamakla yükümlü bulunacaktır. Bu açıdan bu çalışmanın çeşitli kısımlarında VAHS hükümleri farklı açılardan ele alınacaktır.

Yukarıda bahsedilen ilkelere ilki, uluslararası andlaşmalar hukukunun temel yapı taşlarından biri olan *pacta sunt servanda*, yani ahde vefa ilkesidir. Bu ilke, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 26. maddesinde⁵⁶ şu şekilde ifade edilmiştir: “Yürürlükteki her andlaşma taraflarını bağlar ve bu andlaşmanın taraflarca iyi niyetli bir şekilde icra edilmesi gerekir.” Söz konusu hüküm, sadece yazılı andlaşmalar

⁵² YBILC 1950 II 224, para. 2, 225, para. 5.

⁵³ United Nations Conference on the Law of Treaties, Official Records, 1969, Committee of the Whole, s. 337, para. 77.

⁵⁴ Elias, T. O. (1974). The Modern Law of Treaties. Dobbs Ferry: Oceana; Leiden: A. W. Sijthoff.

⁵⁵ Vallat, F. (1970). The Vienna Convention on the Law of Treaties 1969. YBAAA, 40, XXVII.

⁵⁶ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

bakımından değil, aynı zamanda *jus cogens* niteliğinde bir norm olarak uluslararası teamül hukukunun da bir parçası kabul edilmektedir. Uluslararası Adalet Divanı, bu ilkeyi *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* davasında açık bir şekilde teyit etmiş ve iyi niyetle yükümlülük ifasının devletlerin uluslararası ilişkilerde temel bir yükümlülük olduğu görüşünü benimsemiştir.⁵⁷

Bunun yanı sıra, mevcut uyuşmazlıkta olduğu gibi, birden fazla andlaşmanın uygulanabilir olduğu durumlarda bu andlaşmaların birbiriyle ilişkisi ve olası çatışmaları, *lex posterior derogat legi priori* ilkesi çerçevesinde değerlendirilebilir. Bu ilkeye göre, aynı konuyu düzenleyen iki andlaşma arasında bir çatışma olması durumunda daha sonra yürürlüğe giren andlaşma öncekine üstün gelir. Bu ilke, VAHS'nin 30. maddesinin 3. fıkrasında şu şekilde ifadesini bulmuştur: “*Daha önceki bir andlaşmanın bütün tarafları aynı zamanda sonraki bir andlaşmaya da taraf olduğu ancak daha önceki andlaşmanın 59’uncu maddeye göre sona erdirilmediği veya yürürlüğünün askıya alınmadığı durumlarda, daha önceki andlaşma sadece hükümlerinin sonraki andlaşmayla bağdaşması ölçüsünde uygulanır.*”⁵⁸ Bu hüküm, sonraki andlaşmanın öncekine nazaran öncelikli olarak uygulanabileceğini kabul etmekte, ancak bu durumun hem taraf bütünlüğü hem de açık bir çatışma bulunması şartına bağlı olduğunu göstermektedir.

Bununla birlikte, *lex posterior* ilkesinin uluslararası hukukta mutlak ve otomatik olarak uygulandığına dair örnekler sınırlıdır. Bu bağlamda, öğretide ve bazı yargı kararlarında normlar arası çatışmaların çözümünde taraf devletlerin iradesine öncelik verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Nitekim Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından 2006 yılında hazırlanan “*Fragmentation of International Law*” başlıklı raporda⁵⁹ da belirtildiği üzere, norm çatışmalarında asıl belirleyici olan, metinlerin zaman bakımından sıralanmasından ziyade taraf devletlerin hangi normu öncelikli olarak uygulamak istediklerine dair açık veya zımni iradeleridir. Bu çerçevede *lex*

⁵⁷ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, s. 96.

⁵⁸ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

⁵⁹ International Law Commission. (2006). *Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law* (Document A/CN.4/L.682 and Add.1; Report of the Study Group finalized by Martti Koskenniemi), s. 53.

posterior ilkesi, çoğu zaman taraf iradesinin bir dışavurumu veya yorumlayıcı bir araç olarak işlev görmekte, doğrudan çatışma çözümleyici bir normatif düzenleme rolünü üstlenmemektedir.

Dolayısıyla, uluslararası hukukta andlaşmaların birbirleriyle olan ilişkisi, yalnızca tarihsel sıralama veya lafzi üstünlük üzerinden değil, aynı zamanda sistematik bütünlük, taraf iradesi ve hukuki bağlam dikkate alınarak yorumlanmalıdır ki VAHS'ın 31-32. maddeleri de andlaşma hükümlerinin yorumlanması esnasında bu hususların dikkate alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.⁶⁰ Bu yaklaşım, hem uluslararası barış ve istikrarın korunmasına katkı sağlamak hem de devletler arasındaki hukuki güvenliği temin etmektedir.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 54. maddesi⁶¹ tarafların açık rızasıyla bir andlaşmanın sona erdirilmesi veya bir tarafın andlaşmadan çekilmesi olasılığını düzenlemektedir. Bu madde uyarınca bir andlaşma taraf devletlerin tümünün açık rızasıyla her zaman sona erdirilebilir, benzer şekilde belirli bir tarafın andlaşmadan çekilmesi de tüm tarafların mutabakatıyla mümkün olabilir. Bu yetki andlaşmada süre sınırlamaları veya diğer usuli koşullar öngörülmuş olsa dahi, taraf devletlerin egemen iradeleri çerçevesinde kullanılabilir. Zira andlaşmaların tarafları kendi yarattıkları uluslararası sözleşmeye ilişkin tasarruf yetkisini ellerinde tutmaya devam ederler.

Bu tür sona erdirme veya çekilme işlemlerinin temelinde *pacta sunt servanda* ilkesine dayanan sözleşmesel bir anlayış bulunmaktadır. Bu bağlamda, bir andlaşmanın sona erdirilmesi ya da bir tarafın çekilmesi, fiilen yeni bir anlaşmanın akdedilmesi anlamına gelir. Bu da artık önceki andlaşmanın dışında, fakat onunla bağlantılı yeni bir irade beyanı oluşturur. Özellikle çok taraflı andlaşmalarda, bu tür sona erdirme veya çekilme tasarrufları, tüm tarafların açık rızasını gerektirir. İki taraflı andlaşmalarda ise diğer tarafın onayı yeterli kabul edilir.

⁶⁰ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331, madde 31-32.

⁶¹ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

Dolayısıyla, bir andlaşmanın sona erdirilmesi veya bir tarafın çekilmesi bakımından belirleyici unsur, tarafların bu yöndeki ortak iradesidir. Taraf devletlerin rızası olmaksızın yalnızca tek taraflı beyanlara dayanarak andlaşmanın sona erdirilmesi veya bir tarafın çekilmesi, uluslararası andlaşmalar hukukunun temel ilkeleriyle bağdaşmamaktadır.⁶²

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 59. maddesi,⁶³ sonraki bir andlaşmanın daha önce akdedilmiş bir andlaşmayı zımnen hükümsüz kılması veya yürürlüğünü askıya alması durumuna ilişkin hukuki rejimi düzenlemektedir. Bu madde, özellikle taraf devletlerin açıkça sona erdirmeye iradesi ortaya koymadığı hallerde, sonraki bir andlaşmanın yürürlüğe girmesiyle önceki andlaşmanın geçerliliğini yitirmesini veya uygulanabilirliğinin ortadan kalkmasını konu edinmektedir.

VAHS'nin 59. maddesi, mahiyeti itibarıyla Sözleşme'nin 54. ve 39 ila 41. maddeleriyle yakın ilişki içerisindedir. Zira 54. madde, tarafların açık rızasına dayalı sona erdirmeye mekanizmasını, 39 ila 41. maddeler ise bir andlaşmanın değiştirilmesi veya tadil edilmesi sürecini düzenlemektedir. Buna karşılık 59. madde, tarafların açık bir sona erdirmeye iradesi göstermemesi durumunda devreye giren, zımni sona erdirmeye veya askıya alma rejimini konu edinmesi bakımından diğer maddelerden ayrılmaktadır.

VAHS m. 59/1'e göre, eğer taraflar sonraki andlaşmanın önceki andlaşmanın yerini alacağı hususunda mutabık kalmışlarsa önceki andlaşma sona ermiş sayılır. Bu mutabakat, doğrudan bir irade beyanı yoluyla ortaya konulabileceği gibi sonraki andlaşmanın hükümlerinin niteliğinden zımni olarak da çıkarılabilir. Ne var ki taraflar böyle bir açık veya zımni irade ortaya koymamış olsalar dahi sonraki andlaşmanın hükümleri ile önceki andlaşmanın hükümleri arasında bağdaşmazlık bulunması ve bu

⁶² Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331, madde 54, 56; Villiger, M. E. (2008). *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff, s. 686. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004168046.i-1058>.

⁶³ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

bağdaşmazlığın önceki andlaşmanın hükümlerinin artık birlikte uygulanmasını mümkün kılmaması halinde önceki andlaşma yine sona ermiş sayılacaktır.

Söz konusu hükmün lafzı ve hazırlık çalışmaları (*travaux préparatoires*) incelendiğinde VAHS m. 59'un bahsettiği andlaşma ile aslında andlaşmanın tamamının ifade edildiği ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan da ancak önceki andlaşmanın tamamı ile sonraki andlaşma arasında bağdaşmazlık bulunması halinde uygulanabileceğini ileri sürülmektedir. Başka bir deyişle, sadece bazı hükümler arasında çelişki söz konusuysa, VAHS m. 59 uygulama alanı bulmaz ve önceki andlaşma bütün olarak yürürlükte kalmaya devam eder.⁶⁴

Bu bağlamda, önceki andlaşmanın zımnen sona erdiğinin veya yürürlüğünün askıya alındığının kabul edilebilmesi için, her iki andlaşmanın taraflarının bu yönde ortak bir iradeye sahip olup olmadıklarının tespiti belirleyici öneme sahiptir. Uluslararası hukukta devletlerin iradeleri, yalnızca andlaşma metinleriyle sınırlı olarak değildir. Aynı zamanda andlaşmaların bağlamı, amacı ve uygulanma biçimi dikkate alınarak yorum yoluyla belirlenmektedir.⁶⁵ Bu çerçevede, zımni sona erdirme veya askıya alma olgusunun varlığı, söz konusu unsurların bütüncül bir değerlendirmesiyle ortaya konulabilir.

Uluslararası hukukta, her andlaşma kendi hüküm ve bağlamı içerisinde değerlendirilmesi gereken bağımsız bir metin olarak kabul edilir. Bu anlayış, *pacta sunt servanda* ilkesinin de bir sonucudur. Bu kapsamda, her uluslararası andlaşma, açıkça aksine bir hüküm bulunmadıkça, kendine özgü ve diğer belgelerden bağımsız bir yükümlülük rejimi doğurur. Dolayısıyla, bir andlaşmanın başka bir belgeyle ilişkilendirilmesi ancak andlaşmanın lafzı ve amacı uyarınca mümkün olabilir.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 31(1). hükmü uyarınca bir andlaşma, “*terimlerin olağan anlamı, bağlamı ve andlaşmanın amacı ile nesnesi*

⁶⁴ Villiger, M. E. (2008). *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden, The Netherlands: Brill | Nijhoff, s. 725. <https://doi.org/10.1163/ej.9789004168046.i-1058>; Delbrück, R., & Wolfrum, R. (1989). *Völkerrecht, 1/III, Die Formen des völkerrechtlichen Handelns, Die inhaltliche Ordnung der internationalen Gemeinschaft* (2nd ed.), s. 724.

⁶⁵ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, madde 31-32.

dikkate alınarak iyi niyetle” yorumlanır.⁶⁶ Bu hükmün devamı olan 31(2). hükmü ise “*andlaşmanın önsözü ve ekleri*”nin yorum bağlamının bir parçası olduğunu açıkça belirtir.⁶⁷ Dolayısıyla, bir andlaşmanın giriş kısmı andlaşmanın amaç ve kapsamının belirlenmesinde dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur. Ancak bu yorumlama işlemi, andlaşma metnindeki açık hükümleri değiştirecek ya da aşacak şekilde yapılamaz.

Buna ek olarak, Viyana Sözleşmesi’nin 32. maddesi gereğince,⁶⁸ lafzi yorumun anlamı açık olmadığı veya anlam belirsizliği yarattığı durumlarda, andlaşmanın hazırlanma sürecine ilişkin belgeler (*travaux préparatoires*) ve andlaşmanın yapılma koşulları, tamamlayıcı yorum araçları olarak kullanılabilir. Bu çerçevede andlaşmanın müzakereleri sırasında sunulan resmi notalar, tarafların iradesini gösteren açıklamalar ve diplomatik yazışmalar da yorumda dikkate alınabilecek yardımcı unsurlar arasında yer alır. Fakat bu unsurlar da ancak metnin anlamını tamamlayıcı nitelikte değerlendirilebilirler, yeni hükümler ihdas edemezler.

Devletlerin egemenliği ile doğrudan ilişkili olan hükümlerin ve özellikle devlet ülkesinin statüsünü etkileyen düzenlemelerin ise açık ve kesin bir şekilde ortaya konması, uluslararası hukukta genel kabul gören bir gerekliliktir. Bu yaklaşım, ülke sınırlarında veya toprak statülerinde yapılacak değişikliklerin uluslararası barış ve istikrar açısından açık ve kesin normatif dayanaklara dayanması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Bu bağlamda, bir andlaşmanın egemenlik, ülke bütünlüğü ya da sınır statüsüne ilişkin hükümler içerdiği iddiasında bulunuluyorsa, bu tür hükümlerin açık bir şekilde düzenlenmiş olması gerekir. Zımnî düzenlemelerle ya da dolaylı anlamlar yüklenerek bir devletin ülkesel egemenliği hakkında yorum yapmak, yalnızca hukuken hatalı olmakla kalmaz, aynı zamanda uluslararası barışın korunması ilkesine de aykırıdır.

⁶⁶ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

⁶⁷ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

⁶⁸ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

Özetle, bir uluslararası andlaşma, kendi bağlamı ve amacı çerçevesinde yorumlanmalı, özellikle egemenlik veya statü değişikliği gibi temel konularda, lafzi ve açık hükümler dışında yorumlara dayanılmamalıdır. Andlaşmalar arası ilişki bakımından ise ancak sonraki bir andlaşma öncekiyle açıkça çelişiyor ve onu yürürlükten kaldırıyorsa (*lex posterior derogat legi priori ilkesi* çerçevesinde) önceki andlaşma ile çeliştiği veya onu yürürlükten kaldırdığı ölçüde önceki andlaşmayı etkisiz hale geldiği kabul edilebilir. Aksi takdirde her andlaşma kendi içinde bağlayıcı bir belge olarak hukuki sonuç doğurmaya devam eder.

IV. Semadirek ve Limni Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Lozan Barış Andlaşması, Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi Kapsamında Değerlendirilmesi

Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesinin metninden de görüldüğü üzere söz konusu adaların gayriaskeri statüsü birden çok uluslararası hukuk metni ile düzenlenmiş durumdadır. Bu açıdan öncelikli olarak Lozan Barış Andlaşması, Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi arasındaki hukuki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Lozan Barış Andlaşması, yukarıda da ifade edildiği üzere, Türk Milli Mücadelesi sonrasında imzalanan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla ilgili birçok temel hususu düzenleyen esas uluslararası andlaşmadır. Birbirinden farklı birçok hususun bu andlaşma kapsamında düzenlenmesi gerektiğinden söz konusu andlaşma, birçok farklı nitelikte hükümler barındırmaktadır.

Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename, Boğazlardan geçiş rejiminin düzenlendiği ve Lozan Barış Andlaşması'nın 23. Maddesi uyarınca imzalanan ve Lozan Barış Andlaşması ile aynı hukuki etkiye sahip hukuki metindir. Lozan Barış Andlaşması'nın 23. Maddesi şu şekildedir:

“Tarafeyn-i Aliyeyn-i Âkideyn, Boğazların usulüne dair bugünkü tarihle münakit mukavelenamei mahsusta beyan olunduğu veçhile Çanakkale Boğazında, Marmara Denizinde ve Karadeniz Boğazında bahren ve turuku

havaiye ile gerek sulh gerek harp zamanlarında serbest-i mürur ve seyrü sefain esasını tasdik ve beyan hususunda müttehittirler. Mezkûr mukavelename buradaki Tarafeyn-i Aliyeyn-i Âkideyn nazarında işbu Mukavelenamede münderiç olduğu takdirde haiz olacağı hüküm ve kuvvetin aynını haiz olacaktır.”

Bu madde detaylı bir şekilde incelendiğinde, Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin temel amacının Boğazlardan geçiş rejimini düzenlemek olduğu, Lozan Barış Andlaşması'nın ise bundan çok daha geniş kapsamlı hükümler getirdiği barizdir. Zira Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi ile teyit edilen 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı, Limni ve Semadirek Adalarının gayriaskeri statü altına alındıklarını düzenlemektedir.

Boğazlar ile belirli Ege adaları için öngörülen askersizleştirme rejimi şeklen benzerlik arz etmekle birlikte bu yükümlülüğün hukuki kaynağı ve amacı bakımından farklılık göstermektedir. Limni ve Semadirek Adaları açısından askersizleştirme yükümlülüğünün dayanağı, 1914 tarihli karar olup bu kararın hukuki geçerliliği ve bağlayıcılığı, Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesiyle açıkça teyit edilmiştir. Buna karşılık, Boğazlar bölgesine ilişkin askersizleştirme yükümlülüğü, doğrudan doğruya Lozan Boğazlar Sözleşmesi'nin 3. ve 4. maddelerinde düzenlenmiştir.

Bu iki farklı bölgeye yönelik askersizleştirme rejimlerinin nihai amaçları da birbirinden ayrılmaktadır. Limni ve Semadirek Adaları'nın askersizleştirilmesinin temel amacı, Türkiye'nin Ege Denizi'ndeki güvenliğini sağlamak ve Yunanistan'dan gelebilecek olası tehditlere karşı caydırıcılığı tesis etmektir. Buna mukabil, Boğazlar bölgesinde uygulanan askersizleştirme rejiminin temel hedefi, uluslararası deniz ulaşımı açısından stratejik öneme sahip Boğazlardan geçişin serbestliğini güvence altına almaktır.⁶⁹

Ayrıca Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesinin 1914 tarihli Karar'a atıfta bulunmak suretiyle esasında sadece adalar üzerindeki Yunan egemenliğini teyit ettiği yönünde bir yorumda bulunmak da mümkün değildir. Zira bu madde ile 1914 tarihli

⁶⁹ Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdev Yayınları, s. 72,73; Sevin Toluner sf. 20.

Altı Büyük Devlet Kararı bir bütün olarak teyit edilmiştir. Her ne kadar Yunan akademisyenler Lozan Barış Andlaşması'nda adaların gayriaskeri statüsünün ayrıca düzenlenmesini, 1914 tarihli Karar'ın ancak egemenlikle ilgili bölümlerinin teyit edildiği yönünde yorumlasalar da⁷⁰ bu durum hukuki olarak kabul edilebilir bir yaklaşım değildir. Söz konusu Karar'ın ancak bir bölümünün Sözleşme kapsamında ele alındığının söylenmesi mümkün değildir.⁷¹

Benzer bir sonuca Lozan Barış Andlaşması'nın bütün olarak incelenmesiyle de ulaşılabilir. “Boğazların ve civar mıntıkaların gayri askeri hale ifrağının” oluşturmuş olduğu güvenlik zafiyeti konusunda Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin 18. Maddesi uyarınca Türkiye'ye Milletler Cemiyeti tarafından güvence verilmiştir. Bu cihette bir güvencenin Yunanistan'a verilmemiş olması da aslında Limni ve Semadirek Adalarının gayriaskeri statüsünün zaten Türkiye'nin güvenlik endişelerini azaltmak için verildiğini ve bu açıdan Boğazlar Bölgesinden ayrıldığını kanıtlamaktadır.⁷²

Yunanistan'ın bir diğer iddiası olan Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin ortadan kaldırılması ile Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesinin uygulanamayacak hale gelmesi iddiası ele alınacak olursa öncelikli olarak 1914 tarihli Karar'ın kendi başına bir hukuki geçerliliğe sahip olduğunu hatırlatmak gerekir. Bu açıdan 12. Madde ile teyit edilen bu Karar'daki ifade olan “*gayriaskeri statü rejimi*” uluslararası hukukta netleştirilmeye ihtiyaç duymayacak açık bir ifadedir. Bu açıdan uygulanabilirliğinin sağlanması için ayrı bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmamaktadır. Bu husus, 1914 tarihli Karar sonrasında gayriaskeri statünün daha ayrıntılı düzenlenmesine yönelik farklı bir belgenin de neşredilmemiş olduğu göz önüne alındığında daha net bir şekilde gözler önüne serilecektir.⁷³ Buna ek olarak, kendiliğinden uygulanabilir olmayan bir hükmün uygulanması, kendi uygulamasını

⁷⁰ Economides, P. (1981). La Pretendue Obligation de Démilitarisation de l'Île de Lemnos. *Revue Hellénique de Droit International*, 34(1-4), 7-14.

⁷¹ Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*. London: Cavendish Publishing Limited, s. 773-774; Toluner, S. (1987). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 13-16.

⁷² Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdav Yayınları, s.75.

⁷³ Toluner, S. (1987). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 16.

netleştiren düzenlemenin yapılmaması gerekçesiyle askıya alınamaz. Bu durumda da taraf devlet, bu yükümlülüğün uygulanabilmesini iyiniyetle sağlamak ve gerekli müzakerelere girme yükümlülüğü altında olacaktır.⁷⁴

Ayrıca 12. maddenin lafzında 1914 tarihli kararın “*teyit edildiği*” ifadesinin kullanılması da söz konusu Kararın bu andlaşmadan bağımsız olarak geçerli olduğunu ifade etmektedir.

Öte yandan Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin giriş kısmı ele alındığında söz konusu Sözleşme’nin amacının Boğazlardan geçiş rejiminin düzenlenmesi olduğu açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu açıdan Sözleşme’nin: “Boğazlar *umumî tabiri altında ifade edilen Çanakkale Boğazı, Marmara denizi ve Karadeniz Boğazından geçişi ve seyrisefaini Lozan’da 24 Temmuz 1923 tarihinde imza edilmiş olan sulh muahednamesinin 23 üncü maddesile tesbit edilen prensibi, Türkiye’nin emniyeti ve Karadeniz sahildarı Devletlerin Karadeniz’deki emniyeti çerçevesi dahilinde, koruyacak tarzda tanzim etmek*”⁷⁵ arzusu ile yapıldığının açıkça belirtilmesi dikkate alınmalıdır. Bu cümlede hem Sözleşme’deki düzenlemelerin coğrafi kapsamı olarak Boğazlar bölgesi açıkça izah edilmiş, hem de metnin amacı gözler önüne serilmiştir.⁷⁶

Giriş kısmında yer alan ikinci cümle ise tartışma konusu olan başka bir husustur. Bu cümle “*İşbu mukavelenameyi 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan’da imza edilmiş olan mukavelenamenin yerine ikameye karar vermişler*” şeklindedir. Yunan görüşüne göre bu ifade aslında Limni ve Semadirek Adaları’nın gayriaskeri statüsünü düzenleyen Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename’nin ilga edilmesi amacını ifade etmektedir.

Ancak bu cümlenin, Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin kapsamını Boğazlar Bölgesi olmak üzere net bir şekilde ifade eden ve amacını da Boğazlardan geçiş

⁷⁴ Toluner, S. (1987). *Limni Adası’nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 16-17; Cayuga Indians Claims, American Journal of International Law, 1926, s. 587.

⁷⁵ Meray, S. L., ve Olcay, O. (2020). *Montrö Boğazlar Konferansı: Ciltli; Tutanaklar, Belgeler*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 691.

⁷⁶ Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*. London: Cavendish Publishing Limited, s. 769.

rejiminin yeniden düzenlenmesi olarak sınırlandıran bir önceki cümleden hemen sonra geldiği de unutulmamalıdır.

Yunan yazarların iddia ettiği türde bir yorum tarzı,⁷⁷ andlaşmaların yorumuna ilişkin temel kurallardan biri olan “*andlaşmanın lafzında yer alan terimlerin, andlaşmanın konusu ve amacı ışığında yorumlanması*” ilkesine de aykırılık teşkil eder. Nitekim Fitzmaurice’in de vurguladığı üzere, andlaşmanın başlangıç bölümü, andlaşmanın konusu ve amacının en açık şekilde ifade edildiği yerdir.⁷⁸ Bu nedenle, bir andlaşmanın konusu ve amacı yalnızca lafzi yorumla değil, başlangıç kısmında yer alan ifadelerle birlikte değerlendirilmelidir. Bu bölümde belirtilen hususlar, andlaşmanın diğer hükümlerinin anlamlandırılmasında etkili olmalıdır. Şayet andlaşma hükmü açık bir şekilde yorumlanamıyorsa o zaman anlamın tayininde başlangıç bölümüne başvurulması yerinde olacaktır.⁷⁹

Bu yaklaşım, Uluslararası Adalet Divanı’nın 1952 tarihli *Rights of Nationals of the United States of America in Morocco* davasında⁸⁰ benimsediği yorum yöntemiyle de örtüşmektedir. Divan, bu kararında, yoruma konu olan 1880 tarihli Madrid Konvansiyonu’nun hükümlerinin, konvansiyonun başlangıç bölümünde ortaya konulan konu ve amaç çerçevesini aşacak şekilde genişletilemeyeceğini belirterek başlangıçta belirtilen konu ve amacın sınırlarının yalnızca andlaşma metninde yer alan açık hükümler doğrultusunda aşılabileceği sonucuna ulaşmıştır. Bu karar, başlangıç bölümlerinin bağlayıcı nitelikte olmasa dahi yorumda belirleyici bir rol oynayabileceğini ortaya koymaktadır.⁸¹

⁷⁷ Economides, P. (1981). La Pretendue Obligation de Démilitarisation de l’Île de Lemnos. *Revue Hellénique de Droit International*, 34(1-4), 7-14; Yunan yazarların görüş ve değerlendirmeleri için ayrıca bkz: Stivachtis, Y. A. (1999). The demilitarisation of the Greek Eastern Aegean Islands: The case of the Central Aegean and Dodecanese Islands. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 29, 99–130; Politis, S. (2003). Demilitarisation and the legal regime of the Aegean Islands according to international law. *Revue Hellenique de Droit International*, 56(1), 247–259; Syrigos, A. M. (1997). The status of the Aegean Sea according to international law. Sakkoulas/Bruylant.

⁷⁸ Toluner, S. (1987). *Limni Adası’nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 77.

⁷⁹ Toluner, S. (1987). *Limni Adası’nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 77.

⁸⁰ Case Concerning Rights of Nationals of the United States of America in Morocco, Judgment of August 27th, 1952, I.C.J. Reports 1952, s. 176.

⁸¹ Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*. London: Cavendish Publishing Limited, s. 769.

Devletlerin iç hukuk düzenlemeleri uyarınca onaylanarak yürürlüğe girmesi öngörülen Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin esaslı hükümlerinin, dönemin koşulları dikkate alındığında, derhal uygulanmaya başlanması zaruri görülmüştür. Bu bağlamda, Protokol'ün düzenlenme amacı ve kapsamı da söz konusu gerekliliğe cevap vermeyi hedeflemiştir. Nitekim Protokol, Türkiye'ye silahlandırma yetkisini açıkça tanımakta olup Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin lafzı ve amacı göz önünde bulundurulduğunda, bu yetkinin Yunanistan lehine de geçerli olduğu sonucu varılması ancak ve ancak Sözleşme'nin amacını aşan ve iyiniyetli olmayan bir yorumla mümkün olacaktır.⁸² Konferans tutanakları da Protokol'ün asli amacının Türkiye'nin ilgili hükümleri iç onay süreçlerine tabi olmaksızın yürürlüğe koymasını sağlamak olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.⁸³

Birleşik Krallık temsilcisi Konferans görüşmeleri sırasında Protokol ile ilgili olarak aşağıdaki metni önermiştir:⁸⁴

“1. Türkiye, işbu Sözleşme'nin Başlangıç'ında tanımlandığı biçimde Boğazlar bölgesini hemen yeniden askerleştirme hakkına malik olacak ve Türkiye'nin gerekli görebileceği askerleştirme hükümlerine karşı, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan'da imzalanan Sözleşme'nin hiçbir hükmü, bundan böyle ileri sürülemeyecektir.

2. Türk Hükümeti, bu günden başlayarak, işbu Sözleşme'nin 18. maddesinde belirlenen hakları kullanabilecektir.

3. İşbu Sözleşme, imzalanması tarihinden başlayarak geçerli olacaktır.”

Konferansta yer alan Yunan temsilci Politis ise “ve Türkiye'nin gerekli” ibaresiyle başlayan kısmın metinden çıkarılmasını istemiştir. Bunun gerekçesi olarak ise “Her şeyden önce, varlığı son bulacak olan sözleşmenin anılması gerekli değildir. Sonra da burada askersizleştirme konusunda sözü edilen Lozan Sözleşmesi'nin 4.

⁸² Toluner, S. (1987). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 35-36.

⁸³ Meray, S. L., Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

⁸⁴ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 375.

maddesi yalnız Türkiye'ye ilişkin değildir. İlgilendirdiği başka ülkeler de vardır.” şeklinde açıklamada bulunmuştur.⁸⁵

Ancak eğer Limni ve Semadirek Adaları'nın da Boğazlar bölgesi gibi yeniden askerileştirilmesi amaçlanmış olsaydı, bu hususun Montrö Konferansı sürecinde en azından tartışma gündemine alınması beklenirdi. Konferans müzakereleri boyunca söz konusu adalara ilişkin herhangi bir ifade kullanılmamış olması bu yönde bir iradenin bulunmadığını açıkça göstermektedir. Özellikle, Protokol'ün 1. maddesi düzenlenirken Limni ve Semadirek adalarına dair askersizleştirme yükümlülüğünün gözden geçirilmesine yönelik bir teklifin dahi gündeme getirilmemiş olması bu kanaati pekiştirmektedir.

Nitekim, bu adalarla ilgili askersizleştirme yükümlülüğünü zımnen etkileyebilecek nitelikte bir ifadenin metne dahil edilmesi teşebbüsü, Yunanistan temsilcisinin itirazı üzerine taslaktan çıkartılmıştır. Bu gelişme, Montrö Konferansı'na katılan akit tarafların, Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin 4. ve 6. maddelerinde Limni ve Semadirek adaları bakımından öngörülen askersizleştirme yükümlülüğünü ortadan kaldırma niyetinde olmadıklarını ve böyle bir hedefin gündemlerinde yer almadığını açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, söz konusu yükümlülüğün geçerliliğini yitirdiği yönünde bir yorum hem konferansın amacına hem de müzakerelerin seyrine aykırılık teşkil edecektir.⁸⁶

Ayrıca yukarıda da açıklandığı üzere, somut olayda söz konusu olan durum, daha sonra akdedilen bir uluslararası andlaşmanın, daha önce yürürlüğe girmiş bir andlaşmanın hükümleriyle olan ilişkisini düzenlemektedir. Bu tür hâllerde uluslararası hukukta geçerli olan *lex posterior derogat legi priori* ilkesi uyarınca, sonraki tarihli andlaşma, kendisinden önceki andlaşma ile çelişen hükümleri ilga eder. Bununla birlikte, önceki andlaşmanın sonrakiyle çelişmeyen hükümleri yürürlükte kalmaya devam eder. Bu çerçevede çözülmesi gereken mesele, Montrö Boğazlar

⁸⁵ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 376.

⁸⁶ Toluner, S. (1987). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 43.

Sözleşmesi'nin Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'ye kıyasla hangi hükümlerde değişiklik yaptığı ve bu değişikliğin kapsamının ne olduğunun tespiti.

Bu minvalde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin, Lozan'da 1923'te imzalanan Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'yi yürürlükten kaldırdığı kabul edilse bile bu durum, Lozan Barış Andlaşması'nın tamamını veya özellikle 12. maddesini ortadan kaldırdığı anlamına gelmemektedir. Zira Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin düzenleme alanı ile Lozan Barış Andlaşması'nın genel yapısı ve kapsamıyla örtüşmemektedir ve bu iki metin esasen farklı hukuki konuları düzenlemektedir. Bu nedenle, Lozan Barış Andlaşması ve onun Limni ve Semadirek Adaları'na ilişkin askersizleştirme yükümlülüğü içeren 12. maddesi halen yürürlüktedir.⁸⁷

Bir önceki bölümde andlaşmaların kapsamı ve hukuki etkilerinin yorumlanması aşamasında yardımcı kaynaklar olarak hazırlık çalışmalarının ele alınabileceği ifade edilmiştir. Lozan Barış Andlaşması'nın hazırlık çalışmalarında da 1914 tarihli Karar'ın birçok açıdan tartışıldığı görülmektedir.

Burada önemli olan husus, her ne kadar Türkiye'nin bu adaların egemenliğinin yeniden belirlenmesi yönünde görüş bildirirken bu hususların reddedilmesi ile adaların aslında Boğazlar ile aynı statü altına alınmış gibi görünseler de Lord Curzon'un ifadeleri aslında Boğazlar Bölgesi ile Limni ve Semadirek Adalarının gayriaskeri statüsünün gerekçesindeki farklılığı net bir şekilde ortaya koymaktadır. Lord Curzon, *"Müttefikler, Yunanistan'ın bu iki ada üzerindeki egemenliğini geri almak ve bu adalarda özerk bir rejim kurmak niyetinde değillerdir; Müttefikler Türkiye'nin güvenliğini sağlamak üzere bu adalara en kesin bir askerlikten arındırma uygulamaya hazırdırlar; bundan çoğunu yapamazlar."*⁸⁸ Bu ifadeler dikkate alındığında aslında Türkiye egemenliğindeki bölgelerin gayriaskeri statüye alınması ile Yunanistan'a ait adaların gayriaskeri statüye alınmasının farklı saikler çerçevesinde yapıldığı açıkça görülmektedir.

⁸⁷ Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdev Yayınları, s. 78.

⁸⁸ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 270.

Buna ek olarak, Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin hazırlanış sürecine dair tutanaklar ve katılımcı devletlerin açıklamaları, sözleşmenin temel amacının Türkiye'nin güvenliğinin sağlanması olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Nitekim Türkiye'nin 10 Nisan 1936 tarihli notasının son kısmında da Türkiye topraklarının korunmasının söz konusu düzenlemelerin temel gerekçesi olduğu açıkça belirtilmiştir.⁸⁹ Bu durum, konferansa katılan devletlerin beyanlarında da kendisini göstermiştir. Örneğin İngiliz temsilci, “*konferansın temel amacının Boğazlar'ı berkitmek (tahkim etmek) bakımından Türkiye'ye şimdiki durumda yükletilmiş olan kısıtlamalardan bu ülkeyi kurtarmak*” olduğunu belirtmiştir.⁹⁰ Sovyet delegesi Litvinov ise “*Konferansın, Lozan Konferansınca öngörülen Boğazlar'ın güvenliği güvencesinin Türkiye'ye gerçek bir güvenlik duygusu sağlayamayacağını anlamış ve bundan gereken sonuçları çıkardığını*” vurgulamıştır.⁹¹

Katılımcı diğer devlet temsilcileri de Türkiye'nin güvenliğini esas alan bir anlayışla hareket etmişlerdir. Romanya temsilcisi Titulescu, Montrö'ye katılma kararlarının ardında Türkiye'nin dürüstlüğüne duyulan sonsuz güvenin yattığını ifade ederken,⁹² Sovyet temsilcisi Nikolayev, sözleşmenin ortak güvenlik çerçevesinde “*bir devletin güvenliğini sağlama amacı*” taşıdığını belirtmiştir.⁹³ Bununla birlikte, konferans başkanı Bruce tutanaklarda, Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin güvenliğini sağlamanın esas amaç olduğunu vurgulamış ve kapsam olarak daha geniş yorumların konferans olarak dışlandığını net bir şekilde ifade etmiştir.⁹⁴ Romen temsilcisi Contzescu da bu değerlendirmeyi destekleyerek Türkiye'nin güvenliğinin amaçlandığını, Türkiye dışında menfaatleri dikkate alınması gereken tek ve yegane hususun Karadeniz devletlerinin de menfaatleri olduğunu belirtmiştir.⁹⁵

⁸⁹ 10-11 Nisan 1936 tarihli nota

⁹⁰ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 503.

⁹¹ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 412.

⁹² Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 414.

⁹³ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 418.

⁹⁴ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 318.

⁹⁵ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 64.

Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename'nin yürürlükten kaldırılması hususunda ise tartışmalar dikkat çekicidir. Özellikle Litvinov, “*sözleşmenin adında Lozan Sözleşmesi’ni ortadan kaldırdığını belirten özel bir hüküm bulunmadığını*” ifade etmiştir.⁹⁶ Ancak bu husus, Montrö Boğazlar Sözleşmesi’nin hukuki etkisi bakımından değil, şekli yönüne ilişkin bir değerlendirme olarak okunmalıdır. Zira yukarıda aktarılan açıklamalar, konferansın temel hedefinin Türkiye’nin güvenliğini sağlamak ve Lozan rejimi ile getirilen sınırlamaları ortadan kaldırmak olduğunu açık biçimde ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, yapılan inceleme Lozan Barış Andlaşması, Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename ve Montrö Boğazlar Sözleşmesi arasındaki hukuki ilişkinin, özellikle adaların ve Boğazlar bölgesinin gayriaskeri statüsü bakımından birbirinden farklı düzenlemelere dayandığını ortaya koymaktadır. Limni ve Semadirek adalarının askersizleştirilmesi Lozan’ın 12. maddesiyle teyit edilen 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı’na dayanırken Boğazlar bölgesindeki askersizleştirme Lozan Boğazlar Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Bu bağlamda, adaların askersizleştirilmesinin Türkiye’nin güvenliğine hizmet eden bir tedbir, Boğazlar rejiminin ise uluslararası deniz ulaşımında serbest geçişi garanti altına alan bir düzenleme olduğu açıktır. Yunanistan’ın ileri sürdüğü üzere Lozan Barış Andlaşması’nın 12. maddesinin Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile hükümsüz hale geldiği iddiası ise hukuken geçerli değildir. Zira Montrö Boğazlar Sözleşmesi yalnızca Boğazlar rejimini yeniden düzenlemiş, adalara ilişkin hükümleri ortadan kaldırmamıştır.

Bu değerlendirmeler ışığında, Montrö Boğazlar Sözleşmesi, Lozan rejiminin yerine geçen bir düzenleme olmakla birlikte bu sözleşme ile getirilen düzenlemelerin kapsamı yalnızca Boğazlardan geçiş rejimi ile sınırlandırılmış, Limni ve Semadirek adalarının gayriaskeri statüsünü düzenleyen Lozan Barış Andlaşması’nın 12. maddesi ve bu maddeyle teyit edilen 1914 tarihli Karar geçerliliğini korumuştur. Montrö Konferansı tutanakları, devlet temsilcilerinin beyanları ve protokol tartışmaları da bu durumu teyit etmekte; adaların askersizleştirilmesine ilişkin yükümlülüğün ortadan kaldırılmasının hiçbir şekilde gündeme getirilmediğini açıkça göstermektedir.

⁹⁶ Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 373.

Dolayısıyla, söz konusu adaların gayriaskeri statüsü halen yürürlüktedir ve bu çerçevede Yunanistan'ın iddiaları uluslararası hukuk bakımından temelsiz kalmaktadır.

§ 3 Uluslararası Hukukta Devlet Görevlilerinin Eylemlerinin Devleti Bağlayıcılığı Açısından Tevfik Rüştü Aras'ın Açıklamalarının Limni ve Semadirek'in Gayriaskeri Statüsüne Etkisi

Boğazönü Adaları'nın gayriaskeri statüsüne ilişkin hukuki rejim incelendiğinde tartışmaların odak noktasını oluşturan meselelerden birinin dönemin Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın devlet görevlisi olarak yapmış olduğu açıklamalara dair olduğu görülmektedir. Benzer içerikte olarak 6 Mayıs 1936'da Türkiye Atina Büyükelçiliği tarafından Yunanistan Başbakanı'na hitaben yazılmış mektup ise kapsam dışında kaldığından bu bölümde incelenmeyecektir.

Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin onayına ilişkin Kanun Tasarısı'nın 31 Temmuz 1936 tarihli Türkiye Büyük Millet Meclisi oturumunda ele alındığı sırada, Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras tarafından yapılan konuşmada⁹⁷ aşağıdaki beyan dile getirilmiştir.

“1924 Lozan mukavelesile gayri askerî hale ifrağ edilmiş olan komşumuz ve dostumuz Yunanistan'a aid Limni ve Samotra adalarına dair olan hüküm de Montreux Mukavelesile kalkmış oluyor demektir ki bundan da ayrıca memnunuz.

*Bu münasebetle yeni Türkiye siyasetinin bir vasfını da tekrar kaydetmek isterim: Kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek ve hakkımızda nareva telâkki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil, fakat hiçbir devlet hakkında temenni etmemek.”*⁹⁸

Bu bölümde ele alınacak temel hukuki sorun, söz konusu açıklamanın uluslararası hukuk bağlamında bir devletin tek taraflı eylemi olarak nitelendirilip

⁹⁷ Konuşma metni için bkz. Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1936). *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, Cilt: 12, İçtima: 1, Seksen Birinci İnikad, 31-VII-1936 Cuma*, s. 309-310. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012081.pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025).

⁹⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1936). *TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, Cilt: 12, İçtima: 1, Seksen Birinci İnikad, 31-VII-1936 Cuma*, s. 310. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012081.pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025)

nitelendirilemeyeceği ve bu bağlamda Limni ve Semadirek Adalarının uluslararası andlaşmalarla düzenlenmiş olan gayriaskeri statüsünü sone erdirecek bağlayıcı bir sonuç doğurup doğurmadığıdır.

I. Yunanistan'ın Argümanları ve Açıklamaya Atfettiği Hukuki Sonuç

Yunanistan son dönemlerde ilk olarak 27 Temmuz 2021 tarihli notasında,⁹⁹ Türkiye'nin 6 Mayıs 1936 tarihli (Notada belgenin referans numarası 7894/65 olarak ifade edilmiştir.) resmi mektubuna ve Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'ın 31 Temmuz 1936 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin onay süreci kapsamında yapmış olduğu açıklamalara atıfla Türkiye'nin, Yunanistan'ın Limni ve Semadirek Adaları'nı silahlandırılması yönünde egemen bir hakkı olduğunu zımnen kabul ettiğini ve bu nedenle de anılan adaların gayriaskeri statüsünü öngören herhangi bir yükümlülüğün söz konusu olmadığını ifade etmiştir.

Daha sonrasında ise 25 Mayıs 2022 tarihli notasında¹⁰⁰ Yunanistan, Türkiye'nin, çeşitli üst düzey devlet yetkilileri tarafından yapılan açıklamaların uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı hukuki sonuçlar doğurmadığı yönündeki iddialarını reddettiğini, Aras tarafından yapılan açıklamaların TBMM nezdinde herhangi bir itirazla karşılaşmamış olduğunu vurgulayarak bu beyanın Türkiye bakımından bağlayıcı bir hukuki taahhüt teşkil ettiğini ileri sürmektedir. Yunanistan, bu çerçevede Uluslararası Adalet Divanı'nın tek taraflı devlet beyanlarının hukuki bağlayıcılığına ilişkin *Nükleer Denemeler Davaları* (Avustralya/Fransa)¹⁰¹ ve *(Yeni Zelanda/Fransa)*,¹⁰² *Kongo Topraklarındaki Silahlı Faaliyetler Davası* (Demokratik Kongo

⁹⁹ Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/75/976, S/2021/684). <https://digitallibrary.un.org/record/3934372?v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025).

¹⁰⁰ Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/76/846, S/2022/432). <https://digitallibrary.un.org/record/3976160?ln=en&v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025).

¹⁰¹ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 253.

¹⁰² Nuclear Tests (New Zealand v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 457.

Cumhuriyeti/Uganda)¹⁰³, *Pasifik Okyanusu'na Erişim Müzakere Yükümlülüğü Davası (Bolivya/Şili)*¹⁰⁴ içtihatlarına atıfta bulunmuştur. Bu çerçevede bir devletin tek taraflı beyanlarının, devletin açık iradesini yansıtması halinde uluslararası hukuk nezdinde bağlayıcı hukuki sonuçlar doğurabileceğini ve bu bağlamda Aras'ın 1936 tarihli açıklamasının Türkiye bakımından hukuki bir taahhüt oluşturduğunu ileri sürmektedir.

II. Türkiye'nin Argümanları ve Açıklamaya Atfettiği Hukuki Sonuç

Türkiye ise 30 Eylül 2021 tarihli notasında,¹⁰⁵ Yunanistan'ın ileri sürdüğü 1936 tarihli mektup ve Aras'ın beyanının, uluslararası hukuka bağlayıcı bir yükümlülük oluşturamayacağını belirtmektedir. Bu bağlamda Türkiye, Uluslararası Adalet Divanı'nın *Burkina Faso-Mali Davası*'nda tek taraflı işlemlerin bağlayıcılığına dair ortaya koyduğu kriterlere atıf yapmış ve özellikle belirli bir muhataba yönelik olmayan ya da muğlak ifadeler içeren beyanlara ihtiyatla yaklaşılması gerektiğini vurgulamaktadır. Türkiye'ye göre Aras'ın beyanı, bu çerçevede bağlayıcı nitelik taşımamakta ve devletin açık ve net bir irade beyanı olarak yorumlanamamaktadır.

Ayrıca Türkiye, 1960'lara kadar Yunanistan'ın da ilgili adaların gayriaskeri statüsünü kabul ettiğine işaret eden kendi devlet uygulamasına ve Yunanistan'ın o döneme kadarki uygulamasına dikkat çekerek mevcut iddiaların bu tarihi pratikle çeliştiğini belirtmektedir. 17 Eylül 2022 tarihli notasında¹⁰⁶ ise Türkiye, Divan'ın tek taraflı beyanlara ilişkin Nikaragua-Kolombiya Kararına atıf yaparak müzakere edilmiş ve sonrasında mutabakata varılan andlaşma metnine yansıtılmamış tek taraflı beyanların uluslararası hukukta sınırlı bir ağırlığa sahip olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede Türkiye, Yunanistan'ın dayandığı temellerin hukuki açıdan bir bağlayıcılık

¹⁰³ *Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda)*, Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 6.

¹⁰⁴ *Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile)*, Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 507.

¹⁰⁵ Letter dated 30 September 2021 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/275/89/PDF/N2127589.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 19.08.2025).

¹⁰⁶ Letter dated 17 September 2022 from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations addressed to the Secretary-General, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/646/64/PDF/N2264664.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

doğurmadığını ve devlet iradesini yansıtan bir uluslararası yükümlülük oluşturmadığını belirtmektedir.

III. Uluslararası Hukukta Devletlerin Tek Taraflı Eylemleri

Devletlerin tek taraflı eylemleri çeşitlilik göstermektedir. Bu nitelikteki bir eylem, herhangi bir devlet görevlisinin beyanı olabileceği gibi aynı zamanda devletin yaptığı resmi bir açıklama, başka bir devleti tanınması veya bir uluslararası mahkemenin yargı yetkisini kabul etmesi gibi birçok farklı biçimde ortaya çıkabilir. Bu açıdan, devletlerin tek taraflı eylemlerinin tanımını net bir şekilde yapmak zordur.¹⁰⁷ Zira doktrinde de farklı yazarlar tarafından bu kavram çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Örneğin Rigaldies, devletlerin tek taraflı eylemlerini, uluslararası kamu hukukunda tek bir hukuk süjesinden sadır olan ve hukuki düzeni değiştirme sonucunu doğuran irade beyanları olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁸ Jacqué ise tek bir irade beyanından kaynaklanmakta olan ve eylemin oluşturulmasına katılmamış olan hukuk süjelerine uygulanmak üzere normlar meydana getiren eylemleri devletlerin tek taraflı eylemleri olarak ifade eder.¹⁰⁹ Bu nitelikteki eylemleri tespit edebilmek ve bunların hangi şartlar altında hukuki sonuç doğuracağını belirleyebilmek için, doktrinde ve yargı kararlarında bazı kriterler geliştirilmiştir.

Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu da devletlerin tek taraflı eylemleri üzerine 1996 yılında çalışmaya başlamış, on yıllık bir sürecin sonunda kodifikasyona uygun bir taslak maddeler metni yerine Devletlerin Hukuki Yükümlülük Doğurabilen Tek Taraflı Beyanlarına Uygulanabilecek Kılavuz İlkeler¹¹⁰ başlıklı bir belge ortaya konulabilmiştir. Bu süreçte Komisyon içerisinde en temelde tek taraflı işlemlerin tanımı üzerinde bile farklı görüşlerin bulunduğu doktrinde ifade

¹⁰⁷ Kassoti, E. (2022). *Interpretation of Unilateral Acts in International Law*. Netherlands International Law Review, 69, s. 300. <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>.

¹⁰⁸ Rigaldies, F. (1981). *Contribution à l'Etude de l'Acte Juridique Unilatéral en Droit International Public*, Revue juridique Thémis, Montréal, vol. 15, 1980-1981, s. 451.

¹⁰⁹ Jacqué, J. (1972) *Éléments Pour une Théorie de l'Acte Juridique en Droit International Public*, Paris, LGDJ, s. 329.

¹¹⁰ International Law Commission. (2006). Report of the International Law Commission, Fifty-eighth session, Chapter IX – Unilateral Acts of States, s. 159-166.

edilmiştir.¹¹¹ Komisyon, alenen yapılan ve bağlayıcı olma iradesini ortaya koyan tek taraflı beyanların devletler üzerinde hukuki yükümlülükler doğurabileceğini ifade etmektedir.¹¹²

Komisyon çalışmalarında temel kırılma noktası, tek taraflı devlet eylemlerine ilişkin iki farklı yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımlardan ilki, tek taraflı eylemi, eylem sahibi devletin açık bir biçimde bağlayıcı iradesini beyan ettiği durum olarak kabul ederken diğeri, bu kavramı, devletin tek başına icra ettiği ve uluslararası düzlemde hukuki sonuç doğuran eylemler olarak tanımlar.¹¹³ Bu ayırmadan dolayı, Kılavuz İlkeler'in *strictu sensu* olarak devletlerin tek taraflı resmi beyanlarını ele alacak şekilde hazırlanmış olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte, bir devletin herhangi bir olay karşısında sessiz kalması gibi durumlar da dahil olmak üzere hukuki sonuç doğurma potansiyelinin bulunan farklı eylemlerin de bulunduğu hem Komisyon metninde hem de doktrinde kabul edilmektedir.

Bu hususlar dikkate alındığında, uluslararası hukuk doktrini ve içtihadında devletlerin tek taraflı eylemlerinin hukuki bağlayıcılığı konusunun oldukça belirsiz ve tartışmaya açık olduğu izahtan varestedir. Bu bölümde Kılavuz İlkeler ve ilgili UAD kararları izah edilirken özel olarak devlet görevlisinin açıklamalarının bağlayıcı bir tek taraflı eylem teşkil etmesi hususunun inceleneceği dikkate alınmalıdır. Öte yandan, kriterlerin değerlendirilmesi esnasında bir eylemin devletin tek taraflı işlemi niteliğinde olup olmadığının incelenmesi ile halihazırda bu statüye sahip olduğu kabul edilen bir işlemin hukuki içeriğinin yorumlanması arasında ayırım yapılması önem taşımaktadır.¹¹⁴ Bu çalışma kapsamında, ilgili uluslararası hukuk kuralları, uygun yorum ve kıyas müesseseleri ışığında Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarının devletin tek taraflı işlemi olarak hukuki bağlayıcılık taşıyıp taşımadığı incelenecek olup

¹¹¹ Kassoti, E. (2013). Unilateral legal acts revisited: Common law v. civil law approaches and lessons from the International Law Commission's (failed) attempt to codify unilateral acts of states. *Hague Yearbook of International Law*, C.26, s. 168-200; Uzun, E. (2019). Uluslararası hukukta bildirimin tek taraflı devlet işlemi niteliği üzerine bir inceleme. *YBHD*, 2, s. 9.

¹¹² International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of states capable of creating legal obligations, with commentaries. *Yearbook of the ILC*, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 1.

¹¹³ Uzun, E. (2019). Uluslararası hukukta bildirimin tek taraflı devlet işlemi niteliği üzerine bir inceleme. *YBHD*, 2, s. 9.

¹¹⁴ Kassoti, E. (2022). Interpretation of Unilateral Acts in International Law. *Netherlands International Law Review*, 69, s. 298. <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>.

aşağıda da aynı minvalde devlet görevlilerinin açıklamalarının devletin tek taraflı eylemleri niteliğinde olması için gerekli şartlar ele alınacaktır.

A. Yetkili Devlet Organı Tarafından Yapılmış Olması

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 6. maddesi uyarınca devletler, andlaşma akdetme ve bu yolla kendilerini hukuki olarak yükümlülük altına sokma hakkı ve yetkisini haizdirler.¹¹⁵ Bu kuralı kıyasen uyguladığımızda devletlerin tek taraflı eylemlerde bulunarak kendileri için hukuki yükümlülük oluşturma yetkisini haiz oldukları söylenebilir. Bu husus gerek doktrinde gerekse yargı içtihatlarında çeşitli defalar dile getirilmiştir.¹¹⁶

Ne var ki, Uluslararası Adalet Divanı'nın da açıkça belirttiği üzere, devletlerin bu yolla hukuki yükümlülük altına girmeleri yalnızca bu yetkinin devlet adına hareket etmeye yetkili bir görevli tarafından kullanılması hâlinde mümkündür.¹¹⁷ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 7. maddesinde de ifade edildiği üzere uluslararası hukuk bakımından devlet başkanlarının, hükümet başkanlarının ve dışişleri bakanlarının, görevleri gereği herhangi bir konuda devlet adına bağlayıcı nitelikte tek taraflı eylemlerde bulunma yetkisine sahip oldukları genel kabul görmektedir.¹¹⁸ Diğer devlet görevlilerinin ise yalnızca kendi görev ve yetki alanlarına

¹¹⁵ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

¹¹⁶ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331; Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 27, para. 45; Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269–270, paras. 49–51; Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1996, s. 622, para. 44; International Court of Justice. (2002). Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment, ICJ Reports, s. 21–22, para. 53; Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53, s. 71; Rodríguez Cedeño, V. (2006). Ninth Report on Unilateral Acts of States: Draft Guiding Principles, s. 175, para. 147.

¹¹⁷ Rodríguez Cedeño, V. (2006). Ninth Report on Unilateral Acts of States: Draft Guiding Principles, s. 175, para. 142.

¹¹⁸ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331; Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 27, para. 45; Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269–270, paras. 49–51; Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime

giren konular bakımından, yaptıkları eylemler aracılığıyla devleti hukuken bağlamaları mümkün olabilecektir.¹¹⁹

Birleşmiş Milletler Uluslararası Hukuk Komisyonu da bu hususu 4. Kılavuz İlke’de açıkça düzenlemiştir.¹²⁰ Söz konusu ilkeye göre, tek taraflı bir beyanın uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı nitelik taşıyabilmesi, yalnızca bu yetkiyle donatılmış bir makam tarafından yapılmış olması şartına bağlıdır. Devlet başkanları, hükümet başkanları ve dışişleri bakanları, görevlerinin mahiyeti gereği bu tür beyanlarda bulunma yetkisini haizdirler. Devleti belirli alanlarda temsil eden diğer görevlilerin ise yalnızca kendi yetki ve görev alanlarına giren hususlarda yaptıkları beyanlar aracılığıyla devleti bağlamaları mümkündür.

B. Beyanın Aleni Şekilde Yapılmış Olması

Devletlerin tek taraflı bir beyanla hukuki yükümlülük altına girebilmelerinin bir diğer şartı ise bu beyanın aleni bir şekilde yapılmış olmasıdır. Bu husus, 1. Kılavuz İlke’de “*Aleniyete kavuşmuş ve bağlanma iradesini ortaya koyan beyanlar hukuki yükümlülükler doğurabilir.*” şeklinde ifade edilmiştir.¹²¹ Aleniyet, ayrıca devletin bağlanma iradesinin yorumunda da bağımsız bir kriter olarak değerlendirilmektedir.

Bu husus, Uluslararası Adalet Divanı tarafından Nükleer Denemeler Kararı’nda da açıkça ortaya konulmuştur. Divan, söz konusu kararda, bir taahhüdün aleni biçimde ve bağlayıcı olma iradesiyle yapılması halinde bu taahhüdün herhangi bir uluslararası

of Genocide, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1996, s. 622, para. 44; International Court of Justice. (2002). Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment. I.C.J. Reports, s. 21–22, para. 53; Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53, s. 71; Rodríguez Cedeño, V. (1950). Ninth report on unilateral acts of states: Draft guiding principles, s. 175, para. 147.

¹¹⁹ Rodríguez Cedeño, V. (1960). Ninth report on unilateral acts of states: Draft guiding principles, s. 175, para. 147.

¹²⁰ International Law Commission. (2006). Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II, A/61/10, Part Two.

¹²¹ International Law Commission. (2006). Guiding Principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries thereto. Yearbook of the International Law Commission, Vol. II, A/61/10, Part Two, s. 370, İlke 1.

müzakere bağlamında verilmemiş olsa dahi hukuken bağlayıcı nitelik taşıyacağını belirtmiştir.¹²² Divan aynı kararda, Fransız makamlarının tek taraflı beyanlarının dava süreci dışında, aleni bir şekilde ve *erga omnes* niteliğinde yapıldığını vurgulamıştır. 1974 yılında gerçekleştirilecek atmosferik nükleer denemelerin son olacağını duyurmak suretiyle Fransız Hükümeti, yalnızca başvuran devlete değil aynı zamanda uluslararası topluma genel olarak bu denemeleri sona erdirmeye iradesini açıkça beyan etmiştir. Mahkeme bu bağlamda diğer devletlerin söz konusu beyana itibar edebileceğini ve bu doğrultuda hareket edebileceğini belirterek Fransa'nın da bu hususu öngörmesi gerektiğini ifade ederek aleniyet unsurunun önemini vurgulamıştır.¹²³

Aleniyetin sağlanması şekil bakımından herhangi bir şartla sınırlı değildir. Elbette yazılı olarak ilan edilen bir beyan, aleniyetin sağlanmasına katkı sağlayabilecektir. Aynı şekilde yazılı olarak ilan edilmiş her bildiri devleti bağlayıcı yükümlülük oluşturan bir tek taraflı eylem olmayabilir. Kısacası bir devletin herhangi bir tek taraflı eylem yoluyla kendisini yükümlülük altına sokabilmesi için belirli bir şekil şartı aranmamaktadır ancak aleniyet ve şekil birbiriyle ilişkili unsurlardır.¹²⁴ Bu husus, 5. Kılavuz İlke'de açıkça düzenlenmiştir.¹²⁵

C. Bağlanma İradesi

Aleniyetin sağlanması gibi Kılavuz İlkeler'de açık bir şekilde ifade edilen bir diğer şart da tek taraflı eylemi gerçekleştiren devletin bağlanma iradesinin açık ve net bir biçimde anlaşılır olmasıdır.¹²⁶ Bağlanma iradesinin varlığını tespit etmek her zaman kolay değildir. Hatta genel olarak bu iradenin tespiti, tek taraflı beyanlara ilişkin

¹²² Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 43.

¹²³ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 50-51.

¹²⁴ Bayıllıoğlu, U. (2023). Güncel gelişmeler ışığında Tefik Rüşdü Aras'ın 31 Temmuz 1936 tarihli tek taraflı beyanının hukuki sonuçları hakkında bir değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27(2), 355–397. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129>.

¹²⁵ International Law Commission. (2006). Guiding Principles applicable to Unilateral Declarations of States capable of creating Legal Obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 5.

¹²⁶ International Law Commission. (2006). Guiding Principles applicable to Unilateral Declarations of States capable of creating Legal Obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 1.

uyuşmazlıkların temel sorununu teşkil etmektedir. Uluslararası Adalet Divanı da hukuki olarak bağlayıcı nitelikte bir tek taraflı eylemin varlığında belirleyici unsurun devletin bağlanma iradesi olduğunu ifade etmiştir.¹²⁷

Öte yandan, bir tek taraflı beyanın hukuki sonuç doğurabilmesinin beyanda kullanılan ifadelerin ve dolayısıyla bağlanma iradesinin net ve spesifik olmasına bağlı olduğu Divan tarafından özellikle vurgulanmıştır.¹²⁸

Buna ek olarak, bir tek taraflı beyanın yükümlülük doğurup doğurmadığı ve eğer bir yükümlülük varsa bu yükümlülüğün kapsamı değerlendirilirken kısıtlayıcı bir yorum yönteminin benimsenmesi gerektiği de Divan tarafından ortaya konulmuştur.¹²⁹ Bu yaklaşım, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından da benimsenmiş ve Kılavuz İlkeler metnine 7. İlke olarak dahil edilmiştir.¹³⁰

Tek taraflı beyanlarda devletin bağlanma iradesini tespit edebilmek için ilgili beyanın dikkatle incelenmesi elzemdir.¹³¹ Yukarıda da ifade edildiği üzere, açık ve kuşkuyla yer bırakmayacak bir bağlanma iradesini ortaya koymak her zaman mümkün olmayabileceğinden bu iradenin tespitinde çeşitli unsurların birlikte değerlendirilmesi gerekir.

Bu unsurların ilki ve en önemlisi, beyanın metni ve içeriğidir.¹³² Ayrıca, beyanın yapıldığı koşullar ve bağlam, beyanın muhatabının verdiği tepkiler, beyanın aleniliği ile beyanı yapan organın yetkisi de bağlanma iradesinin tespitinde dikkate alınması gereken önemli unsurlardır.

¹²⁷ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, para. 148.

¹²⁸ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 43, 51; Nuclear Tests (New Zealand v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 46, 53; Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, paras. 50, 52.

¹²⁹ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 44-47; Anglo-Iranian Oil Co. (United Kingdom v. Iran), Preliminary Objections, Pleadings, Oral Arguments, Documents, I.C.J. Reports 1952, s. 298.

¹³⁰ International Law Commission. (2006). Guiding Principles applicable to Unilateral Declarations of States capable of creating Legal Obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 7.

¹³¹ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 44.

¹³² Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 51.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, devletin bağlanma iradesinin varlığı incelenirken ele alınması gereken ilk ve en temel unsur beyanın içeriği ve kullanılan dildir.¹³³ Uluslararası Adalet Divanı, Nükleer Denemeler Kararı'nda, açık ve kesin ifadelerle kurulmuş bir beyanın devletin bağlanma iradesini kanıtlar nitelikte olduğunu belirtmiştir.¹³⁴ Benzer şekilde, açık ve kesin ifadelerin irade tespitinde önemli bir rol oynadığı daha güncel tarihli diğer UAD kararlarında da vurgulanmıştır.¹³⁵

Öte yandan, muğlak ifadelerin kullanılması ve altına girilen yükümlülüğün yerine getirilmesine ilişkin net bir zaman dilimi belirtilmeyen beyanların, ancak siyasi bir nitelik taşıdığı ve hukuken bağlayıcı bir yükümlülük oluşturmadığı da Divan tarafından ifade edilmiştir.¹³⁶

Örnek olarak Divan, bu yaklaşımı çerçevesinde Şili'nin, "*Bolivya'nın denize kıyısı olmaması nedeniyle kalkınmasını sınırlayan engelleri, samimi ve dostane bir müzakere çerçevesinde kardeş ülkeyle birlikte ele alma yönündeki değişmeyen çalışma iradesi*" yönündeki beyanını incelemiş ve söz konusu ifadelerin, Şili açısından bağlayıcı herhangi bir hukuki yükümlülük doğurmadığı sonucuna varmıştır.¹³⁷

Beyan metninin ve içeriğinin yanında, beyanın yapıldığı bağlam ve dönemin şartları da bağlanma iradesinin varlığının tespitinde dikkate alınması gereken bir diğer unsurdur. 3. Kılavuz İlke'de tek taraflı beyanların "*yapıldıkları tüm olgusal koşulların*" dikkate alınması gerektiği açıkça ifade edilmiştir.¹³⁸ Bu açıdan beyanın yapıldığı ortam ile beyanı çevreleyen diğer hususlar önemli bir rol oynamaktadır.

¹³³ Kassoti, E. (2022). Interpretation of unilateral acts in international law. Netherlands International Law Review, 69, 310. <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>.

¹³⁴ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 43, 46, 51, 53.

¹³⁵ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, para. 50; Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, para. 146–147.

¹³⁶ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, paras. 50–51; Kassoti, E. (2022). Interpretation of Unilateral Acts in International Law. Netherlands International Law Review, 69, 311. <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>

¹³⁷ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, para. 143, 147.

¹³⁸ International Law Commission. (2006). Guiding Principles applicable to Unilateral Declarations of States capable of creating Legal Obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 3.

Uluslararası Daimi Adalet Divanı da *Mavrommatis Palestine Concessions* Davası ile *German Interests in Polish Upper Silesia* Davası kapsamında ele alınan beyanların bağlayıcılığını incelerken, bu beyanların mahkeme önünde yapılmasının bağlanma iradesini gösterme yönünde ek ve güçlü bir unsur teşkil ettiğini ifade etmiştir.¹³⁹

Benzer şekilde, *Questions Relating to the Obligation to Prosecute or Extradite* davasında da Divan, eski Çad Devlet Başkanı Habré'nin ülkeyi terk etmesine izin verilmeyeceği yönünde yargılama sürecinde Senegal temsilcisi tarafından kendisine verilen resmi güvenceyi dikkate alarak herhangi bir geçici tedbire gerek bulunmadığına hükmetmiştir. Zira Divan'a göre Senegal, bu beyanla birlikte artık hukuki bir yükümlülük altına girmiştir.¹⁴⁰

Ancak bu unsur, elbette yalnızca beyanın mahkeme önünde yapılmış olup olmamasıyla sınırlı olarak anlaşılmamalıdır. Devletin tek taraflı beyanının hangi forum aracılığıyla yapıldığı ve beyanın verildiği dönemin siyasi koşulları da devletin bağlanma iradesinin tespiti açısından önem taşımaktadır.¹⁴¹

Tek taraflı beyandaki bağlayıcılık iradesinin tespitinde dikkate alınması gereken bir diğer unsur ise, mevcut olması halinde, beyanın muhatabının vermiş olduğu tepkidir. Bu unsur esasen uluslararası hukukun temelini oluşturan iyiniyet ilkesi ile uluslararası ilişkilerde güven ilkesinin bir yansımasıdır.¹⁴² Nitekim 3. Kılavuz İlke'de de diğer unsurlarla birlikte, beyanın “*doğurduğu tepkilerin dikkate alınması gerektiği*” ifade edilmektedir.¹⁴³

¹³⁹ *Mavrommatis Palestine Concessions* (Greece v. U.K.), 1924, P.C.I.J. (ser. B) No. 3, s. 37; *German Interests in Polish Upper Silesia* (Germ. v. Pol.), 1926 P.C.I.J. (ser. A) No. 7, s. 13.

¹⁴⁰ *Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite* (Belgium v. Senegal), Provisional Measures, Order of 28 May 2009, I.C.J. Reports 2009, para. 72–73.

¹⁴¹ Kassoti, E. (2022). Interpretation of unilateral acts in international law. *Netherlands International Law Review*, 69, s. 312, <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>.

¹⁴² International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. *Yearbook of the ILC*, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 1; Bayıllıoğlu, U. (2023). Güncel gelişmeler ışığında Tefik Rüşdü Aras'ın 31 Temmuz 1936 tarihli tek taraflı beyanının hukuki sonuçları hakkında bir değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(2), s. 370. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129>.

¹⁴³ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. *Yearbook of the ILC*, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 3.

Bu unsur değerlendirilirken tek taraflı beyanın belirli bir muhatabının bulunup bulunmadığı, eğer muhatap mevcutsa, bu muhatapın herhangi bir beklenti içerisinde olup olmadığı hususları incelenmelidir. Beyanın muhatabı bir devlet ya da başka bir uluslararası hukuk süjesi olabileceği gibi beyan, birden fazla süjeye veya doğrudan uluslararası topluma yönelmiş de olabilir.¹⁴⁴ Bu çerçevede Komisyon, Mısır'ın Süveyş Kanalı'na ilişkin beyanının yalnızca İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olan devletleri değil, tüm uluslararası toplumu muhatap aldığını belirtmiştir. Benzer şekilde, Truman Bildirisi ile Fransa'nın nükleer denemelere ilişkin beyanları da *erga omnes* yükümlülükler doğuran ve bütün uluslararası topluma yönelmiş beyanlar olarak değerlendirilmiştir.¹⁴⁵

Uluslararası Adalet Divanı'nın içtihadı incelendiğinde de Divan'ın çeşitli durumlarda muhatap devletlerin eylem ve tepkilerini önemli bir unsur olarak dikkate aldığı görülmektedir.¹⁴⁶

Beyan sahibi devletin ve muhatap devletlerin eylemleri ve tepkileri yorumlanırken ise iyiniyet ilkesine bağlı kalmak son derece önemlidir.¹⁴⁷ Bu husus 1. Kılavuz İlke'de de net bir şekilde ifade edilmiştir.¹⁴⁸

Bu unsurların yanı sıra, yukarıda esasen tek taraflı beyanların geçerlilik şartları arasında sayılan beyanın aleniliği ile beyanı yapan makam da devletin beyandaki yükümlülükle bağlanma iradesini gösterme açısından önem arz eden diğer unsurlardır. Bu çerçevede, söz konusu unsurların hem birbirleriyle hem de diğer unsurlarla olan

¹⁴⁴ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 6.

¹⁴⁵ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 6.

¹⁴⁶ Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), Judgment, I.C.J. Reports 2007, s. 721-722, para. 208; Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia/Singapore), Judgment, I.C.J. Reports 2008, s. 96, para. 276.

¹⁴⁷ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 46; Nuclear Tests (New Zealand v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 49; Rodríguez Cedeño, V. (1960). Eighth Report on Unilateral Acts of States. UN International Law Commission, s. 139.

¹⁴⁸ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 1.

bağlantısı birlikte değerlendirilmelidir. Nitekim Brownlie de bu hususa değinmiş ve aleniyetin, beyanın muhatabının belirlenmesi ve kanıtlanmasında önemli bir kriter olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁹ 1. Kılavuz İlke'nin şerhinde de aleniyetin, devletin bağlanma iradesini tespitte dikkate alınması gereken önemli bir unsur olduğu açıkça belirtilmiştir.¹⁵⁰ Bu husus, Divan tarafından da ortaya konmuştur.¹⁵¹

Benzer şekilde, beyanı yapan makam da bağlanma iradesinin varlığını değerlendirmede bir unsur olarak dikkate alınabilir.¹⁵² Bu bağlamda, herhangi bir yetkili devlet görevlisinin beyanı ile bir devlet başkanının beyanı arasında bağlayıcılık yönünden farklılık bulunabilecektir. UAD de içtihadında devlet başkanı tarafından yapılan beyanın devletin bağlanma iradesini ve dolayısıyla da beyanın hukuki bağlayıcılığı üzerinde önemli bir faktör olduğunu ifade etmiştir.¹⁵³

D. Tek Taraflı Eylemlerin Bağlayıcılığına İlişkin Uluslararası Yargı Kararları

Uluslararası hukukta devletin tek taraflı eylemlerinin ve bunlar arasında yer alan tek taraflı beyanların bağlayıcılığı hususu incelendikten sonra bu konuya ilişkin uluslararası yargı mercilerinin kararları kısaca değerlendirilecektir. Burada belirtilmesi gereken husus, aslında Uluslararası Adalet Divanı'nın herhangi bir tanım yapmaktan ziyade, somut uyuşmazlık kapsamında belirli bir tek taraflı eylemin hukuki bağlayıcılık doğurup doğurmadığını tespit etmekle yetiniyor olmasıdır.

¹⁴⁹ International Law Commission. (1998). Summary Record of the 2527th Meeting, In Yearbook of the International Law Commission, UN Doc. A/CN.4/SR.2527, Vol. I, s. 59, para. 15.

¹⁵⁰ International Law Commission, "Guiding Principles applicable to Unilateral Declarations of States capable of creating Legal Obligations", with commentaries, Yearbook of the ILC, 2006, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 1.

¹⁵¹ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 50–51.

¹⁵² Kassoti, E. (2022). Interpretation of unilateral acts in international law. Netherlands International Law Review, 69, s. 315. <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>

¹⁵³ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 49; Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal), Provisional Measures, Order of 28 May 2009, I.C.J. Reports 2009, para. 70.

Bu kararların ilki 1933 yılında verilmiş olan *Doğu Grönland'ın Hukuki Statüsüne İlişkin Dava*'dır.¹⁵⁴ Bu davada Daimi Uluslararası Adalet Divanı (UDAD), Danimarka'nın Grönland üzerindeki egemenliğine ilişkin iddialarını değerlendirirken özellikle iki ülke arasındaki tarihsel ilişkilerden ve diplomatik beyanlardan doğan hukuki sonuçlara odaklanmıştır. Danimarka, 1814 yılında Norveç ile olan birliğin sona ermesinin ardından Norveç'in Grönland üzerindeki herhangi bir hak iddiasında bulunmamayı kabul ettiğini ileri sürmüştür. Divan, 1 Eylül 1819 tarihli sözleşmenin 9. maddesi de dahil olmak üzere ayrılık sonrası yapılan çeşitli taahhütleri dikkate alarak Norveç'in Danimarka'nın Grönland üzerindeki egemenliğini tanıdığını ve bu nedenle burada işgalde bulunamayacağını değerlendirmiştir. Ayrıca, Danimarka'nın Norveç dahil olmak üzere diğer devletlerle akdettiği çok taraflı ve ikili andlaşmalarda Grönland'ın Danimarka'nın bir parçası olarak tanımlanması, Norveç'in bu durumu zımnen kabul ettiği şeklinde yorumlanmıştır.

Davada kritik öneme sahip ve bu bağlamda özellikle dikkat çeken husus ise Norveç Dışişleri Bakanı Ihlen tarafından 22 Temmuz 1919 tarihinde yapılan sözlü beyandır. Danimarka'nın Spitzbergen üzerindeki Norveç taleplerine itiraz etmeyeceğine dair verdiği güvencenin ardından Norveç Dışişleri Bakanı Ihlen tarafından "*Danimarka Hükümeti'nin Grönland'ın tamamı üzerindeki egemenliğine ilişkin planlarının, Norveç tarafından herhangi bir zorlukla karşılaşmayacağı*"¹⁵⁵ şeklinde sözlü bir cevap verilmiş ve bu beyan daha sonra resmi tutanaklara da geçirilerek yazılı hâle getirilmiştir. Bu sözlü beyanın, Danimarka'nın diplomatik temsilcisine yönelik olarak, tam olarak bu konuda sorulan bir soruya yanıt olarak ve uluslararası ilişkiler alanına giren bir konuda Norveç Hükümeti adına yapılmış olması¹⁵⁶ ve resmi tutanaklara da yansımış bulunması, Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nca bu beyanın hukuken bağlayıcı olduğu sonucuna ulaşılması için yeterli görülmüştür.¹⁵⁷ Doktrinde, söz konusu beyanın aslında tek taraflı bir eylem olmaktan ziyade bir soruya cevaben yapılmış olması nedeniyle iki taraflı bir anlaşma niteliği

¹⁵⁴ Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53.

¹⁵⁵ Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53, para.201.

¹⁵⁶ Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53, para. 192.

¹⁵⁷ Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53, para.202.

taşıdığı yönünde değerlendirmelerde bulunan görüşler de mevcuttur.¹⁵⁸ Ancak genel kabul, bu kararın devletin tek taraflı eylemlerinin bağlayıcılığına ilişkin içtihatla ilk örneklerden biri olduğu yönündedir.

Nükleer Denemeler Davaları,¹⁵⁹ Avustralya ve Yeni Zelanda tarafından Fransa'ya karşı açılmış olup içerik yönünden çok yakın oldukları için burada yalnızca Avustralya ile Fransa arasındaki dava ele alınacaktır. Bu davalar, Uluslararası Adalet Divanı'nın devletlerin tek taraflı beyanlarının hukuki bağlayıcılığına ilişkin içtihadının gelişiminde dönüm noktası teşkil etmiştir.¹⁶⁰ Söz konusu davanın temelinde Fransa'nın Güney Pasifik'te gerçekleştirdiği atmosferik nükleer denemelerin Avustralya ve Yeni Zelanda üzerinde yarattığı çevresel risk ve tehdit yer almakta olup bu bağlamda her iki devlet 1973 yılında Divan'a başvurarak Fransa'nın bu denemeleri derhal durdurmasını talep etmişlerdir. Başvuru sürecinde Avustralya'nın öncelikli amacı, testlerin sona erdirilmesi olmuştur. Fransa ise Divan'ın yargı yetkisini tanımadığını beyan ederek yargılamaya katılmamıştır. Ancak 1974 yılı içerisinde Fransa, başta Cumhurbaşkanı Valéry Giscard d'Estaing'in açıklamaları olmak üzere çeşitli resmi beyanlarla, 1974 test serisinin ardından atmosferik nükleer denemelere son vereceğini ilan etmiştir.¹⁶¹ Bu süreçte 16 Ağustos 1974 tarihinde Fransız Savunma Bakanı, Fransız basınında yaptığı konuşmada hükümetin 1974 yılında gerçekleştirilen nükleer denemelerin atmosferdeki son nükleer denemeler olmasını sağlamak için tüm çabayı gösterdiğini ifade etmiştir.¹⁶² Aynı Bakan, 11 Ekim 1974 tarihinde düzenlenen bir basın toplantısında ise Fransa'nın yeraltı denemelerine geçmeye hazır olduğunu ve 1975 yılından itibaren atmosferde nükleer deneme yapmayacağını açıklamıştır.¹⁶³ Benzer şekilde, Fransız Dışişleri Bakanı da 25 Eylül 1974 tarihinde yaptığı açıklamada,

¹⁵⁸ Kassoti, E. (2022). Interpretation of unilateral acts in international law. *Netherlands International Law Review*, 69, s. 319. <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>; Toluner, S. (1987). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 96, 78 no'lu dipnot.

¹⁵⁹ *Nuclear Tests (Australia v. France)*, Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 253; *Nuclear Tests (New Zealand v. France)*, Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 457.

¹⁶⁰ *Nükleer Denemeler Kararı* ile Uluslararası Adalet Divanı tarafından uluslararası hukukta o güne kadar dile getirilmemiş birtakım ilkelerin tesis edildiği de doktrinde ifade edilmektedir. Daha kapsamlı bir inceleme için bkz. Pirim, C. Z., (2013). *Uluslararası Hukukta Tek Taraflı Sözvermenin Bağlayıcı Niteliği*. Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, no.105-106, s. 117-144.

¹⁶¹ *Nuclear Tests (Australia v. France)*, Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269, para. 49.

¹⁶² *Nuclear Tests (Australia v. France)*, Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269, para. 40.

¹⁶³ *Nuclear Tests (Australia v. France)*, Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269, para. 43.

Fransa'nın nükleer teknoloji alanında kaydettiği önemli ilerlemeler sayesinde nükleer programını yeraltı denemeleriyle sürdürebileceğini belirtmiştir.¹⁶⁴

Uluslararası Adalet Divanı, bu gelişmeler ışığında davadaki asli talebin yani atmosferik nükleer testlerin sona erdirilmesinin, Fransa'nın kamuoyuna açık şekilde gerçekleştirdiği tek taraflı beyanlarla fiilen gerçekleştiği sonucuna ulaşmıştır. Bu nedenle ortada artık “mevcut bir uyuşmazlık” bulunmadığını belirterek davanın esasına girilmesine gerek olmadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte Divan, kararında Fransa tarafından yapılan tek taraflı beyanların uluslararası hukuk bakımından bağlayıcı nitelikte olduğunu açıkça belirtmiştir. Divan'a göre, Fransa'nın bu açıklamaları Cumhurbaşkanı gibi yetkili ağızlardan gelmiş olup devletin iradesini yansıtır niteliktedir. Beyanlar yalnızca başvuru sahibi devlete değil, uluslararası topluma bir bütün olarak yöneltilmiş ve kamuya açık şekilde yapılmıştır. Bu yönüyle Divan, tek taraflı beyanların geçerliliğinin ve hukuki sonuçlarının, uluslararası ilişkilerin güvenliği ile devletler arasındaki karşılıklı güven ve itimada dayanan genel çerçeve içerisinde değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Söz konusu olayda da Avustralya'nın Fransa Cumhurbaşkanı'nın açıklamalarına itimat ettiği ve bu yönde bir kanaatin oluştuğu belirtilmiştir.¹⁶⁵

Divan kararda, tek taraflı bir beyanın bağlayıcılığını belirlerken beyanın içeriği, yapılma şekli, yapıldığı koşullar, muhatabın beklentisi ve beyan sahibinin iradesi gibi unsurları esas almıştır. Divan, Fransız Hükümeti'nin kamuya açık ifadeleriyle atmosferik nükleer denemeleri sona erdirmeye yönünde bir yükümlülük altına girdiğini ve bu yükümlülüğün kapsamı ile sınırlarının, beyanın açık içeriği doğrultusunda anlaşılması gerektiğini belirtmiştir. Sonuç olarak, başvuran devletin amacı fiilen gerçekleştiğinden Divan esas hakkında karar vermeye gerek görmemiştir.¹⁶⁶ Bununla birlikte, tek taraflı devlet beyanlarının belirli koşullar altında uluslararası hukuki taahhüt doğurabileceğini kabul eden bu karar, literatürde geniş kabul görmüş ve uluslararası hukukun gelişimi açısından önemli bir içtihat oluşturmuştur.¹⁶⁷

¹⁶⁴ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269, para. 42.

¹⁶⁵ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269, para. 51.

¹⁶⁶ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 268-270, para. 47-52.

¹⁶⁷ Fransız doktrinde oluşan görüş ayrılıkları için bkz. Pirim, C. Z., (2013). Uluslararası Hukukta Tek Taraflı Sözvermenin Bağlayıcı Niteliği. Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi, no.105-106, s. 128.

Konuyla ilgili değerlendirmeler içeren bir diğer karar ise *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* Davası'dır.¹⁶⁸ Bu kararda Uluslararası Adalet Divanı, tek taraflı beyanların hukuki bağlayıcılığı meselesini ele almış ve özellikle Nikaragua makamlarının demokratik yönetime geçişe dair beyanlarının uluslararası hukuk bakımından bir taahhüt teşkil edip etmediğini değerlendirmiştir. ABD, Nikaragua'nın insan hakları, demokratik yönetim ve saldırganlık konularında çeşitli uluslararası yükümlülükleri ihlal ettiğini ileri sürerek bu ihlallere karşı önlem alma hakkını savunmuştur. Bu çerçevede Divan, söz konusu beyanların Nikaragua'ya karşı meşru müdahale gerekçesi oluşturup oluşturamayacağı yönünde bir inceleme yapmış ve bunun için de beyanların bağlayıcı nitelikte olup olmadığını tespit etmeyi gerekli görmüştür.¹⁶⁹

Divan, Nikaragua'daki Cunta rejiminin Amerikan Devletleri Örgütü'ne sunduğu belgelerde serbest seçimlere geçileceğine dair açıklamaların, esasen siyasi nitelikte vaatler olduğunu ve hukuken bağlayıcı bir niyet içermediğini tespit etmiştir. Bu beyanların, belirli bir uluslararası muhatap devlete yönelik olarak hukuki sonuç doğurmak amacıyla yapılmadığı gibi bağlayıcı bir taahhüt yaratacak açıklık ve kesinlikten de yoksun olduğu sonucuna varılmıştır. Divan'a göre, demokratik yönetime geçiş planı, iç politikaya ilişkin bir tercih olup bu açıklamalar Nikaragua halkına yönelik siyasi bir program beyanı niteliği taşımaktadır.¹⁷⁰ Dolayısıyla, somut olayda bağlayıcı bir tek taraflı hukuki işlemin unsurlarının gerçekleşmediği ve Nikaragua'nın kendisini serbest seçimler düzenleme konusunda uluslararası düzeyde taahhüt altına sokmadığı kanaatine ulaşılmıştır.¹⁷¹ Bu karar, Divan'ın, bir beyanın hukuki bağlayıcılığını değerlendirirken yalnızca içeriğine değil, aynı zamanda açıklamanın yapıldığı koşullara, iradeye ve bağlamına dikkat ettiğini açıkça ortaya koymaktadır.

¹⁶⁸ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, s. 14.

¹⁶⁹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, para. 257.

¹⁷⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, para. 261.

¹⁷¹ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, para. 261.

Uluslararası Adalet Divanı, *Burkina Faso-Mali Sınır Uyuşmazlığına İlişkin Kararında*,¹⁷² bir devlet başkanının kamuya açık bir ortamda yapmış olduğu tek taraflı beyanların uluslararası hukuk bakımından bağlayıcılığını değerlendirmiştir. Uyuşmazlığın çözümü amacıyla Afrika Birliği Örgütü nezdinde kurulan Arabuluculuk Komisyonu'nun alt organı olan Hukuk Alt Komisyonu'nun hazırladığı rapora ilişkin olarak Mali Devlet Başkanı'nın 11 Nisan 1975 tarihinde Fransız basınına verdiği demeçte Komisyonun objektif tespitlerine uyulacağını beyan etmesi, Burkina Faso tarafından hukuken bağlayıcı bir tek taraflı taahhüt olarak ileri sürülmüştür. Mali ise bu açıklamanın yalnızca iyi niyeti yansıtan genel bir siyasi söylem olduğunu ve bağlayıcı bir irade taşımadığını savunmuştur.

Divan, daha önceki içtihadına, özellikle de *Nükleer Denemeler Davasına*, atıfla tek taraflı bir beyanın hukuki sonuç doğurabilmesi için bağlanma iradesinin açıkça tespit edilmesi ve olayın gerçekleştiği bağlamın değerlendirilmesi gerektiğini yinelemiştir.¹⁷³ Özellikle belirli bir devlete veya uluslararası muhataba yönelmemiş, genel nitelikli beyanlarda bu niyetin tespitinin daha da dikkatli yapılması gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷⁴ Divan, Mali Devlet Başkanı'nın söz konusu beyanının uluslararası bir yükümlülük doğuracak şekilde açık ve kesin bir bağlanma iradesi taşımadığını, açıklamanın içeriği ve bağlamı itibarıyla siyasi ve genel nitelikte olduğunu değerlendirerek bu sözlerin Mali bakımından bağlayıcı bir tek taraflı işlem teşkil etmediğine hükmetmiştir.¹⁷⁵ Böylelikle Divan, bağlayıcılık değerlendirmesinin yalnızca beyanın metinsel içeriğine değil, aynı zamanda beyanın yapıldığı koşullara, bağlamına ve açıklamada bulunan devletin niyetine ilişkin somut verilerin varlığına bağlı olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Uluslararası Adalet Divanı, Demokratik Kongo Cumhuriyeti-Ruanda davasında¹⁷⁶ Ruanda Adalet Bakanı tarafından yapılan tek taraflı bir açıklamanın bağlayıcılığı konusunu incelemiştir. Divan, öncelikle bu tür tek taraflı beyanların hukuki bağlayıcılık taşıyabilmesi için açık, net ve belirli ifadelerle yapılması

¹⁷² Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, s. 554.

¹⁷³ Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, s. 574, para 40.

¹⁷⁴ Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, s. 573-574, para 39.

¹⁷⁵ Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, s. 574, para 40.

¹⁷⁶ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 6.

gerektiğini vurgulamıştır.¹⁷⁷ Bu çerçevede, beyanın hem içeriği hem de yapıldığı bağlam detaylı şekilde değerlendirilmiş, Nükleer Denemeler Kararına ve Burkina Faso-Mali Sınır Uyuşmazlığı Kararına atıf yapılmıştır.

Divan, Ruanda Adalet Bakanı'nın “*henüz geri alınmamış olan geçmiş çekincelerin kısa süre içinde geri alınacağı*” yönündeki ifadesinin, açıkça Soykırım Sözleşmesi'nin IX. maddesine yönelik çekinceyi hedef almadığını, hangi uluslararası andlaşmalardan bahsedildiğinin de belirsiz olduğunu tespit etmiştir.¹⁷⁸ Bu belirsizlik, ifadenin hem kapsam hem de zaman bakımından genel nitelikli olmasından kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, açıklamanın yapıldığı yerin ve bağlamın dikkate alındığı değerlendirmede söz konusu beyanın hukuki bağlayıcılık doğurmadığı sonucuna ulaşılmıştır.¹⁷⁹

Bu karar, tek taraflı beyanların uluslararası alanda hukuki yükümlülük doğurabilmesi için yalnızca açıklamanın varlığının yeterli olmadığını, aynı zamanda beyanın zaman, içerik ve kullanılan terimler açısından yeterli açıklık ve belirginlik taşıması gerektiğini teyit etmektedir. Özellikle belirsiz ifadeler, muğlak zaman dilimleri¹⁸⁰ ve belirsiz muhataplar, beyanın siyasi taahhüt olarak kalmasına ve hukuki bir yükümlülük doğurmamasına neden olmaktadır.

Bu bölümde ele alınacak son karar olan ve Uluslararası Adalet Divanı önünde görülen Bolivya-Şili arasındaki *Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean* davasında¹⁸¹ Bolivya'nın temel iddiası, Şilili devlet temsilcilerinin çeşitli tek taraflı beyanları ve eylemleri yoluyla Şili'nin Bolivya'ya Pasifik Okyanusu'na erişim

¹⁷⁷ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 28, para. 50.

¹⁷⁸ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 28, para. 50.

¹⁷⁹ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 28-29, para. 52-53.

¹⁸⁰ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 28, para. 51.

¹⁸¹ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 507.

sağlanması yönünde müzakerelerde bulunma yükümlülüğünü üstlendiği yönündedir.¹⁸²

Bolivya, devlet yetkililerinin yazılı veya sözlü biçimde açıkça hukuki bir yükümlülük altına girme iradesini ortaya koyan tek taraflı beyanlarının karşı devletten bir kabul beyanı gerekmeksizin bağlayıcı hukuki sonuçlar doğurabileceğini ileri sürmüştür. Bu bağlamda Bolivya, 1919 tarihli Şili Muhtırasından başlayarak 1970’li yıllara kadar uzanan çok sayıda diplomatik beyanı, tek taraflı ve hukuki yükümlülük doğuran işlemler olarak nitelendirmiştir. Bolivya, söz konusu beyanlardan yalnızca bir müzakere yükümlülüğünün değil, aynı zamanda somut bir hedef doğrultusunda Bolivya’ya denize çıkış sağlanmasına ilişkin bir taahhüdün ortaya çıktığını iddia etmiştir.¹⁸³

Divan, bu iddiaları değerlendirirken tek taraflı işlemlerin bağlayıcılığına ilişkin yerleşik içtihadına atıfta bulunarak bir devletin bu yolla hukuki bir yükümlülük altına girebilmesi için beyanın aleni bir biçimde yapılmış olması, bağlanma iradesini açıkça yansıtması, içeriğinin yeterli açıklıkta olması gerektiğini vurgulamış, ayrıca beyanın yapıldığı bağlamın ve diğer şartların da göz önünde bulundurulması gerektiğini ifade etmiştir.¹⁸⁴ Şili makamlarınca yapılan çeşitli beyanları değerlendiren Divan, örneğin “*Bolivya’nın tekliflerine kulak verme*” ya da “*Bolivya’nın denize kıyısı olmaması nedeniyle doğan sorunları dostane biçimde değerlendirme*” gibi ifadelerin her ne kadar bir müzakere isteğini ortaya koysa da açık bir şekilde hukuki bir yükümlülük doğurma iradesini taşımadığını tespit etmiştir.¹⁸⁵ Divan ayrıca beyanların yapıldığı tarihsel ve diplomatik bağlamı da göz önünde bulundurarak Şili’nin bu ifadelerle uluslararası hukuki bir taahhüt altına girdiğine ilişkin yeterli delilin mevcut olmadığı sonucuna varmıştır.¹⁸⁶

¹⁸² Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 552-554, para. 140-143.

¹⁸³ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 552, para. 141.

¹⁸⁴ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 552-555, para. 146.

¹⁸⁵ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 552-555, para. 147.

¹⁸⁶ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 552-555, para. 147.

Bu karar, Divan'ın tek taraflı işlemlerin hukuki bağlayıcılığına ilişkin yaklaşımını açık şekilde ortaya koymaktadır. Divan, siyasi nezaket veya diplomatik nezaket ifadeleri ile bağlayıcı hukuki taahhütleri birbirinden ayırırken yüksek bir ispat standardı aramakta, özellikle bağlanma iradesinin açık, kesin ve aleni bir biçimde ifade edilmesini bir gereklilik olarak görmektedir.

IV. Tevfik Rüştü Aras'ın Beyanlarının Tek Taraflı Eylemlerin Bağlayıcılığı Açısından Değerlendirilmesi

Bu bölümde, yukarıda izah edilen unsurlar ve içtihatlar doğrultusunda, 1936 yılında Tevfik Rüştü Aras'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde yapmış olduğu açıklamanın, uluslararası hukuk açısından Limni ve Semadirek Adaları'nın andlaşmalarla belirlenmiş gayriaskeri statüsünü ortadan kaldıracak bağlayıcı bir hukuki sonuç doğurup doğurmadığı incelenecektir.

A. Yetki Açısından

Ele alınması gereken ilk husus, söz konusu beyanların yetkili bir organ tarafından yapılıp yapılmadığıdır. Yukarıda açıklandığı üzere, bir tek taraflı beyanın bağlayıcılığının söz konusu olması için bu beyanın yetkili bir devlet görevlisi tarafından yapılmış olması gerekmektedir. 1936 yılında Tevfik Rüştü Aras, Türkiye Cumhuriyeti'nin dışişleri bakanı olarak görev yapmaktadır. Yine yukarıda ifade edildiği üzere uluslararası hukuk bağlamında dışişleri bakanı, yürüttüğü görev itibarıyla devlet başkanı ve hükümet başkanı ile birlikte devleti herhangi bir konuda temsil etme yetkisine sahip makamlar arasında yer almaktadır.¹⁸⁷ Bu açıdan, Tevfik

¹⁸⁷ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331; Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 27, para. 45; Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 269-270, para. 49-51; Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of

Rüştü Aras'ın dışişleri bakanı sıfatı ile yaptığı beyanların devlet açısından bağlayıcı nitelikte eylemlerde bulunma yetkisini haiz olduğu ifade edilebilir.¹⁸⁸

Ancak bu noktada, yetki bakımından asıl sorun farklı bir düzlemde ortaya çıkmaktadır. Her ne kadar Yunanistan'ın ileri sürdüğü şekilde, Tevfik Rüştü Aras dışişleri bakanı sıfatıyla tek taraflı bir beyanla kendi devletini uluslararası hukuk açısından bağlama yetkisini kural olarak haiz olsa da bu yetki başka devletleri bağlayacak şekilde genişletilemez. Zira Limni ve Semadirek Adaları'nın gayriaskeri statüsü birden fazla çok taraflı uluslararası belgeyle tesis edilmiştir. Bu statü, yalnızca Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili bir mesele olmayıp Türk Boğazlarının güvenliğini ve uluslararası su yollarının serbest geçiş rejimini teminat altına alma işlevi nedeniyle çok taraflı nitelik arz etmektedir. Andlaşmalar hukukundaki temel kuralın¹⁸⁹ kıyasen bu alana da uygulanmasıyla, söz konusu düzenlemeler diğer akit devletlerin hak ve menfaatlerini de doğrudan ilgilendiren söz konusu statü yalnızca Türkiye'nin tasarrufunda olmayan bir hukuki durum yaratmaktadır.

Bu çerçevede, Türkiye'nin tek taraflı bir beyanla Limni ve Semadirek Adaları'nın gayriaskeri statüsünü ortadan kaldırmaya yönelik herhangi bir eylemi, diğer akit devletlere ve uluslararası topluma belirli bir değişikliğe katlanma yükümlülüğü yüklemek anlamına gelir ki bu husus, uluslararası hukukun genel ilkeleriyle bağdaşmaz. Nitekim bu durum, Uluslararası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanan Tek Taraflı Beyanlara İlişkin 9. Kılavuz İlke'de de açık biçimde düzenlenmiştir.¹⁹⁰ Anılan ilkeye göre bir devletin tek taraflı beyanı, bu devletten başka bir devlet üzerinde yükümlülük doğurmaz. Bu bağlamda, dışişleri bakanı sıfatıyla yapılmış olsa dahi üçüncü devletleri bağlayıcı sonuç doğuran bir beyanın geçerliliği,

Genocide, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1996, s. 622, para. 44; Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment, I.C.J. Reports 2002, pp. 21-22, para. 53; ayrıca bkznz. Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53, s. 71; UN ILC Special Rapporteur V Rodríguez Cedeño 'Ninth Report on Unilateral Acts of States: Draft Guiding Principles', s. 175, para. 147.

¹⁸⁸ Toluner, S. (1987). Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 96.

¹⁸⁹ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331; Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, I.C.J. Reports 1951, s. 21.

¹⁹⁰ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 9.

söz konusu devletlerin açık rızası olmaksızın ileri sürülemez. Bu açıdan Tevfik Rüştü Aras, tek taraflı bir beyanıyla söz konusu statünün kaldırılması sonucunu doğuracak yetkiye sahip değildir.

B. Beyanın Aleniyeti Açısından

Yukarıda açıklandığı üzere, bir tek taraflı beyanın bağlayıcı olabilmesi için gerekli unsurlardan biri de bu beyanın aleni bir şekilde yapılmış olmasıdır. Yukarıdaki bölümde ve 5. Kılavuz İlke’de belirtildiği üzere, aleniyetin sağlanması herhangi bir şekil şartına bağlı değildir.¹⁹¹ Bu nedenle Tevfik Rüştü Aras’ın sözlü açıklamasının sonradan tutanaklara geçirilmiş olması, aleniyet unsurunu etkilememektedir. Ancak burada esas incelenmesi gereken husus, Türkiye Cumhuriyeti’nin yasama organı olması dolayısıyla temel olarak iç politikaya ilişkin gelişmelerin meydana geldiği bir müessese olan Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde yapılan bir açıklamanın, uluslararası hukuk düzleminde nasıl bir etki doğurabileceğinin hukuk prensipleriyle bağdaştırılabilirliğidir.

Bu kapsamda, söz konusu açıklamanın aleni olup olmadığının değerlendirilmesinde bazı unsurların dikkate alınması önem arz etmektedir. Bunlardan birisi Yunanistan’ın bu beyanı uluslararası alanda hukuki bir argüman olarak ileri sürme zamanıdır. Yunanistan, beyanın yapılmasından ancak kırk yıl sonra bu adaların gayriaskeri statüsünün kalktığını iddia etmiştir. Bu iddiaların söz konusu olduğu ilk belge olan 20 Haziran 1970 tarihli memorandumda Tevfik Rüştü Aras’ın açıklamalarından ziyade Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile Lozan düzenlemesinin ilga edildiği iddiasına dayanmıştır.¹⁹² Bu durum dikkate alındığında, yasama organında yapılan söz konusu açıklamanın Yunanistan’a yönelik açık bir taahhüt niteliğinde, aleni bir biçimde gerçekleştirildiğini ileri sürmek güçtür.¹⁹³ Zira beyanın yapıldığı

¹⁹¹ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 3.

¹⁹² Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 725.

¹⁹³ Toluner, S. (1987). Limni Adası’nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 97.

dönemde Limni ve Semadirek adalarının gayriaskeri statüsü herhangi bir ihtilaf konusu teşkil etmemektedir.

Ayrıca yukarıda aktarılan içtihatlar da göstermektedir ki, tek taraflı beyanların bağlayıcı olduğunun kabulü için bu beyanların aleni şekilde ve genellikle uluslararası bir zeminde yapılması beklenmektedir. Doğu Grönland Kararı'nda beyan, Danimarka Dışişleri Bakanının yönelttiği bir soruya cevaben Norveç Dışişleri Bakanı Ihlen tarafından Danimarka Dışişleri Bakanlığına resmi kanallar aracılığıyla yapılmıştır.¹⁹⁴ *Nükleer Denemeler* kararında ise Fransa Cumhurbaşkanı başta olmak üzere birçok devlet görevlisi tarafından, halihazırda devletlerarası bir uyuşmazlığa konu olan nükleer denemelere ilişkin olarak gerek doğrudan Avustralya'ya diplomatik kanallar üzerinden gerekse uluslararası kamuoyunun erişimine açık biçimde birçok beyanda bulunulmuştur. Divan da bu şartlar altında uluslararası kamuoyunun beklenti altına girdiğini ifade ederek aleniyetin sağlandığını tespit etmiştir.¹⁹⁵

Dolayısıyla bir devlet görevlisinin, uluslararası kamuoyunda tartışılmayan bir konu hakkında, kendi yasama organı önünde yaptığı bir açıklamanın kırk yıl sonra uluslararası hukuk düzleminde ileri sürülmesi hâlinde aleniyet unsurunun sağlandığından söz etmek mümkün değildir. Bu açıdan, Tevfik Rüştü Aras'ın açıklaması aleniyet bakımından noksan olup bu beyanın tek taraflı bir işlem olarak bağlayıcılığı kabul edilemeyecektir.

C. Bağlanma İradesi Açısından

Yukarıda açıklandığı üzere tek taraflı bir devlet beyanının bağlayıcı olabilmesi için en önemli unsur beyanı yapan devletin bu beyanla bağlanma iradesinin açık ve net bir şekilde tespit edilebiliyor olmasıdır. Divan da bağlanma iradesinin net ve spesifik bir şekilde gösterilmesi gerekliliğini ifade etmiştir.¹⁹⁶

¹⁹⁴ Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53, para. 140.

¹⁹⁵ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 49–51.

¹⁹⁶ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 43, 51; Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, para. 50-52.

Tevfik Rüştü Aras'ın açıklaması ise şu şekildedir:

“1924 Lozan mukavelesile gayri askerî hale ifrağ edilmiş olan komşumuz ve dostumuz Yunanistan’a aid Limni ve Samotra adalarına dair olan hüküm de Montreux Mukavelesile kalkmış oluyor demektir ki bundan da ayrıca memnunuz.

*Bu münasebetle yeni Türkiye siyasetinin bir vasfını da tekrar kaydetmek isterim: Kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek ve hakkımızda nareva telâkki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil, fakat hiçbir devlet hakkında temenni etmemek.”*¹⁹⁷

Yine yukarıda izah edildiği üzere devletin bağlanma iradesinin tespitinde bazı unsurların değerlendirilmesi söz konusudur. Bunlardan en temeli ise doğal olarak metnin içeriğidir. Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamasının metni ele alındığında “komşumuz ve dostumuz Yunanistan”, “Kendimiz için iyi gördüğümüzü dostlarımız için de iyi görmek” ve “hakkımızda nareva telâkki ettiğimiz her şeyi yalnız dostlarımız için değil, fakat hiçbir devlet hakkında temenni etmemek” gibi ifadeler incelendiğinde aslında iki cümlelik bir açıklama içerisinde üç kez dostane komşuluk ilişkilerine atıf yapılmasının tesadüf olmadığı görülecektir. Bu açıdan Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarının Divan önünde görülen Bolivya-Şili arasındaki uyuşmazlığa benzediği söylenebilir. Zira bu uyuşmazlıkta Şili makamları tarafından yapılan “*Bolivya'nın tekliflerine kulak verme*” ya da “*Bolivya'nın denize kıyısı olmaması nedeniyle doğan sorunları dostane biçimde değerlendirme*”¹⁹⁸ gibi ifadelerin bir müzakere iradesini ortaya koymakla beraber hukuki bir yükümlülük doğurma konusunda açık bir iradeyi kanıtlayamadığı tespit edilmiştir.

¹⁹⁷ Türkiye Büyük Millet Meclisi. (1936). TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: V, Cilt: 12, İçtima: 1, Seksen Birinci İnikad, 31-VII-1936 Cuma, s. 310. <https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d05/c012/tbmm05012081.pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

¹⁹⁸ Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 552–555, para. 147.

Zira burada 7. Kılavuz İlke’de belirtilen önemli bir husus bulunmaktadır. Bu ilke şu şekilde metne dökülmüştür:¹⁹⁹

“Tek taraflı bir beyan, yalnızca açık ve belirli ifadelerle yapılması hâlinde beyanı veren Devlet açısından bağlayıcı yükümlülükler doğurur. Bu tür bir beyandan kaynaklanan yükümlülüklerin kapsamı konusunda tereddüt bulunması durumunda söz konusu yükümlülükler dar yorumlanmalıdır. Bu yükümlülüklerin içeriği yorumlanırken, öncelikle beyanın metnine, bunun yanı sıra beyanın yapıldığı bağlama ve koşullara ağırlık verilmelidir.”

Bu açıdan uluslararası yargı içtihadında “kardeşlik”, “dostluk”, “komşuluk” gibi belirsiz ve hukuki niteliği olmayan kavramlara dayalı beyanlara bağlayıcı sonuç atfedilmediği görülmektedir. Zira bu tür kavramlar hukukun değil siyasetin alanına girer. Hukuk, belirli ve öngörülebilir olmayı gerektirirken, siyasi söylemler değişken ve bağlayıcılıktan uzak niteliktedir. Dolayısıyla bu tür siyasi ifadelerin uluslararası hukuk bakımından hak veya yükümlülük doğurmasının mümkün olmadığı ifade edilmektedir.²⁰⁰

Tevfik Rüştü Aras’ın açıklamaları da benzer şekilde ele alınmalıdır. Bu kısa beyanda üç kez açık ve net bir şekilde dostane komşuluk ilişkilerine atıf yapılması aslında hukuki olarak bağlanma iradesinin noksan olduğu, ancak komşuluk ilişkileri çerçevesinde müzakere edilmesinin mümkün olarak değerlendirildiği sonucuna bağlanmalıdır.

7. Kılavuz İlke açısından değerlendirilme yapıldığında ise söz konusu beyanın yükümlülük doğuracak bir netlikte ve kesinlikte formüle edilmediği görülmektedir. Bu itibarla beyan, herhangi bir siyasi içerikli açıklamadan farksızdır, zira bağlanma iradesinin açıkça ortaya konulması gereken bir yükümlülüğün ne olduğu da kesin biçimde ifade edilmemiştir. Bu çerçevede, söz konusu ilke her ne kadar mevcut bir

¹⁹⁹ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 7.

²⁰⁰ Bayıllıoğlu, U. (2023). Güncel gelişmeler ışığında Tevfik Rüşdü Aras’ın 31 Temmuz 1936 tarihli tek taraflı beyanının hukuki sonuçları hakkında bir değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27(2), s. 387. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129>.

yükümlülüğün kapsamının dar yorumlanması gerektiğini öngörmekteyse de aynı zamanda bir yükümlülüğün var olup olmadığı hususunda da kıyasen uygulanabilir ki bu husus Divan tarafından da ifade edilmiştir.²⁰¹

Bu doğrultuda yapılan dar yorumlama neticesinde, anılan açıklamanın hukuki bir yükümlülük doğurmaya elverişli açıklık ve kesinlikten yoksun olduğu tespit edilmektedir.²⁰² Ayrıca, Divan'ın içtihadında da vurgulandığı üzere, söz konusu beyanda herhangi bir yükümlülüğün ifa tarihine ilişkin zaman bakımından bir belirginlik de bulunmamaktadır ki bu durum da bağlanma iradesinin mevcut olmadığını gösteren bir başka unsurdur.²⁰³

Her ne kadar ilk unsurda belirtildiği şekilde açık ve net bir şekilde bağlanma iradesinin tespit edilememiş olması, söz konusu beyanın hukuki bağlayıcılığının bulunmadığı sonucuna ulaştırırsa da beyan diğer unsurlar doğrultusunda da incelenecektir.

Bu açıdan incelenmesi gereken ikinci unsur, beyanın yapıldığı bağlam ve koşullardır. Bu kapsamda yukarıdaki unsurdan farklı olarak dönemin iç ve dış siyasi konjonktürü ele alınabilir, zira bu hususlar dönemin şartlarını ve dolayısıyla bağlanma iradesini, idrak etme konusunda önemli yardımcı unsurlardır.

Bu yaklaşım uluslararası yargı mercilerince de benimsenmiştir. Zira yukarıda da izah edildiği üzere UAD, *Nikaragua-Kolombiya* davasında, Ortega'nın beyanlarının bağlayıcı nitelikte olmadığını değerlendirirken bu beyanların iç politika gerekleriyle şekillendiğine ve dönemin siyasi ortamından etkilendiğine işaret etmiş, siyasi söylemlere bağlayıcılık tanımaz iken bağlamın anlaşılması için siyasi gelişmelerden istifade etmiştir.²⁰⁴

²⁰¹ Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, para. 44.

²⁰² Bayıllıoğlu, U. (2023). Güncel gelişmeler ışığında Tefik Rüşdü Aras'ın 31 Temmuz 1936 tarihli tek taraflı beyanının hukuki sonuçları hakkında bir değerlendirme. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27(2), 389. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129>

²⁰³ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, paras. 50–51.

²⁰⁴ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, para. 261.

Tevfik Rüştü Aras'ın açıklaması bu açıdan ele alındığında ise bu açıklamanın 1930'lu yıllardaki Türk–Yunan ilişkilerinin olumlu seyrinden ve aynı zamanda dünya genelinde artan savaş tehdidine karşı dostane komşuluk ilişkileri kurulması gerekliliğinden etkilendiği açıktır. Aras'ın ifadeleri, tansiyonun arttığı ve aslında tam da bu yüzden Boğazlar Bölgesi'nin gayriaskeri statüsünün kaldırılmasının birçok farklı devlet tarafından mümkün ve gerekli görüldüğü son derece hassas bir dönemdeki siyasi dostluk ve iş birliği ortamını yansıtmaktadır.²⁰⁵ Dolayısıyla, nasıl ki Ortega'nın siyasi bağlamda yaptığı açıklamalar bağlayıcı bir taahhüt olarak değerlendirilmemişse aynı hukuki değerlendirme Aras'ın beyanları için de geçerli olmalıdır.²⁰⁶ Aras bu beyanı, dış siyasette önemli kırılımlar olduğu bir dönemde komşuluk ilişkilerini geliştirebilmek için siyasi bir iyiniyet beyanı olarak yapmıştır. Bu sorunların çözümünde iyi komşuluk ilişkilerinin geliştirilmesi Yunanistan tarafından da aynı şekilde ifade edilmiştir. Bu minvalde 25 Mayıs 2022 tarihli Yunan notası örnek olarak verilebilir.²⁰⁷

Bu husus Türk doktrinde de çokça ifade edilmiştir. Pazarcı bu beyanı “*tahmin ve temenni üzerine oturtulmuş*” olarak nitelendirmiş ve bu açıklamanın “*kesin bir irade açıklamasından çok coşku dolu bir siyasal açıklama*” olduğunu belirtmiştir.²⁰⁸ Bölükbaşı bu beyanı, “*dönemin hakim siyasi şartları çerçevesinde yapılmış bir iyiniyet göstergesi*” olarak nitelendirirken²⁰⁹ Toluner ise bu sözlerin, Konferans öncesinde Yunan adalarının yeniden askerileştirilmesi sorununa iyi niyetle yaklaşma sözünün Konferans ertesinde de tekrarlanmasından başka bir amaç taşımadığını ifade

²⁰⁵ Montrö Boğazlar Sözleşmesi hazırlık aşamasında Politis ve Aras arasındaki dostluk ilişkisine dair detaylı bilgi için bkz: Seha L. Meray, Osman Olcay, Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020, sf. 409.

²⁰⁶ Bayılloğlu, Uğur, Güncel Gelişmeler Işığında Tevfik Rüştü Aras'ın 31 Temmuz 1936 Tarihli Tek Taraflı Beyanının Hukuki Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2023, 27(2), sf. 387-389. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129>.

²⁰⁷ Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/76/846, S/2022/432). <https://digitallibrary.un.org/record/3976160?ln=en&v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

²⁰⁸ Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 49–50.

²⁰⁹ Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*. London: Cavendish Publishing Limited, s. 778.

etmiştir.²¹⁰ Bu açıdan Tevfik Rüştü Aras'ın beyanının yapıldığı koşullar ve bağlam incelendiğinde de aslında bu beyanla bağlanma iradesinin bulunmadığı söylenmelidir.

Tek taraflı beyanı yapan devletin bağlanma iradesinin anlaşılabilmesi için 3. Kılavuz İlke'de düzenlendiği şekilde beyanın muhatabının verdiği tepkiler de incelenmesi gereken bir diğer unsurdur.²¹¹ Bu açıdan 1. Kılavuz İlke'de belirtilen iyiniyete dayanan bir beklentinin²¹² 6. Kılavuz İlke'de belirtildiği şekilde muhatap devlet nezdinde hasıl olup olmadığı değerlendirilmelidir.²¹³

Muhatabın tespiti için beyanın yapıldığı forum ele alındığında beyanın TBMM'de yapıldığı görülmektedir. Ayrıca bu beyan Yunanistan'ın veya uluslararası başka bir süjenin herhangi bir sorusu veya eylemi üzerine yapılmamıştır. Bu açıdan muhatabın da esasında Türk yasama organı ve Türk kamuoyu olduğu belirtilebilir.²¹⁴ Divan da Burkina Faso-Mali uyuşmazlığında belirli bir muhataba yöneltilmemiş olan beyanların yorumlanmasında daha dikkatli olunması gerektiğini ve bu durumda bağlanma iradesinin daha zor tesis edileceğini tespit etmiştir.²¹⁵ Bu açıdan incelendiğinde Tevfik Rüştü Aras'ın beyanı ne Yunanistan'a ne de herhangi başka bir devlete yöneltilmemiştir, muhatap TBMM ve Türk kamuoyudur. Uluslararası bir yükümlülükle bağlanma iradesi tespit edilememektedir.

Yine de Montrö Boğazlar Sözleşmesi ve sonrasında Yunanistan'ın eylemleri dikkate alınarak Yunanistan'ın iyiniyetli bir şekilde beklentiye girip girmediği hususu incelenebilir. Öncelikle bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti tarafından yapılan diğer çeşitli açıklamalarda ve beyanlarda Limni ve Semadirek Adaları'nın gayriaskeri

²¹⁰ Toluner, S. (1987). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 95.

²¹¹ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 3.

²¹² International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 1.

²¹³ International Law Commission. (2006). Guiding principles applicable to unilateral declarations of States capable of creating legal obligations, with commentaries. Yearbook of the ILC, Vol. II, Part Two, s. 370, İlke 6.

²¹⁴ Van Dyke, J. M. (2005). An analysis of the Aegean disputes under international law. Ocean Development & International Law, 36(1), s. 79, 131 no'lu dipnot. <https://doi.org/10.1080/00908320590909088>.

²¹⁵ Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, s. 573–574, paras. 39–40.

statüsünün değiştirilmesine yönelik herhangi bir ifadenin bulunmadığı belirtilmelidir.²¹⁶

Buna ek olarak Boğazlar Bölgesinde belirli konularda düzenlemeler yapmak için toplanmış olan konferansta bu hususun hiç konuşulmamış olması ve konferanstan hemen sonra bir dışişleri bakanının yapmış olduğu açıklamaya konferansta birçok devletin uzlaşarak vardığı sonuçla aynı hukuki değeri vermek hukuki olarak mümkün olmadığı gibi iyiniyet ilkesi açısından da kabul edilebilecek bir yaklaşım değildir.²¹⁷ Ayrıca, Aras'ın bu dönemdeki beyanı herhangi bir üçüncü devlet tarafından dikkate alınmamış ve üçüncü devletler nezdinde de herhangi bir beklenti doğurmamıştır.

Öte yandan Montrö Boğazlar Sözleşmesi sonrasında iki devlet arasındaki diplomatik gelişmeler incelendiğinde Türkiye, 2 Nisan 1969'da Yunanistan'a verdiği bir memorandum ile Limni ve Semadirek Adaları'nın Lozan Andlaşmalarıyla düzenlenmiş olan gayriaskeri statüsünün çeşitli askeri birliklerin adalara intikal ettirilmesiyle ihlal edildiğini ifade etmiş, bu adaların andlaşmalarla düzenlenmiş gayriaskeri statülerine uygun düzenlemelerin yapılmasını istemiştir.²¹⁸ Yunanistan da vermiş olduğu 10 Mayıs 1969 tarihli memorandum ile bu adalarda inşa edilen yapıların sivil amaçlarla yapıldığını, andlaşmalarla düzenlenen gayriaskeri statüye uyulmaya devam edildiği ifade edilmiştir. Ancak Limni Adası'ndaki yapılarla ilgili olarak bu yapıların askeri niteliği inkar edilmemiş, bunların NATO planlarında öngörüldüğünü ifade edilmiştir.²¹⁹ Öte yandan söz konusu adaların gayriaskeri statüsünün sona erdiğine veya Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarının herhangi bir şekilde Yunanistan tarafında beklenti oluşturduğuna dair herhangi bir ibare bulunmamaktadır.

²¹⁶ Daha detaylı açıklamalar için bkz: Bayıllıoğlu, Uğur, Güncel Gelişmeler Işığında Tevfik Rüşdü Aras'ın 31 Temmuz 1936 Tarihli Tek Taraflı Beyanının Hukuki Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 2023, 27(2), s. 380-386-389. <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129>.

²¹⁷ Toluner, S. (1987). *Limni Adası'nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*. Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi, s. 99.

²¹⁸ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 722-723; Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 53-54.

²¹⁹ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 723-724; Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 87-90.

Türkiye ise 4 Nisan 1970 tarihli memorandumı ile adaların andlaşmalarla düzenlenmiş gayriaskeri statüsüne uyulmasından duyulan memnuniyeti dile getirmiş, buna ek olarak NATO planlarında öngörülen radarın Türkiye'nin itirazları sonucunda iptal edildiğini ve Limni'deki radarın ulusal radar statüsünde kaldığını ifade etmiştir.²²⁰ Yunanistan ise 20 Haziran 1970 tarihli memorandumı ile ilk kez Limni ve Semadirek Adaları'nın gayriaskeri statüsünün Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile ilga edildiğini ileri sürmüştür.²²¹ Bu açıdan incelendiğinde Yunanistan, 1936'dan 1970 yılına kadar adaların gayriaskeri statüsünün kalktığını herhangi bir şekilde iddia etmemiş, hatta adaların gayriaskeri statüde olduğunu teyit eden resmi belgeleri doğrudan Türkiye Cumhuriyeti resmi makamlarına iletmışlerdir. Ayrıca 1970 yılında adaların gayriaskeri statüsünün kalktığını iddia ettiği memorandumunda da Tefik Rüştü Aras'ın açıklamalarına yer verilmemiştir.²²² Bu açıdan Tefik Rüştü Aras'ın açıklamalarının iyiniyet ve uluslararası ilişkilerde güven ilkesi açısından Yunanistan tarafında herhangi bir beklenti oluşturmadığı, bu açıklamanın daha sonra tutanaklardan tespit edilerek haksız bir argüman olarak sunulduğu ifade edilebilir. Öte yandan Tefik Rüştü Aras'ın TBMM'de yapmış olduğu ve yıllar boyunca arşivde kalmış tek bir açıklamasının bağlayıcı olduğunun ileri sürüldüğü durumda Yunanistan'ın çeşitli diplomatik vesilelerle adaların gayriaskeri statüsünü teyit etmesinin çok daha güçlü bir hukuki bağlayıcılık sonucu oluşturacağı aşikardır.

Bu gelişmelere ek olarak ise 1980 yılında Yunanistan, Kerpe ve Limni Adaları'na radar kurulması amacıyla NATO'ya başvurmuş; buna yanıt olarak NATO Genel Sekreteri, 8 Mayıs 1980 tarihli kararıyla 1957'de alınan gayriaskeri statüye ilişkin kararlarına dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Neticede söz konusu radar kurulum planları iptal edilmiştir.²²³

Daha sonraki dönemde, 1982 ve 1984 yıllarında Yunanistan, Limni Adası'nı NATO tatbikatlarına dahil etmek istemiş ancak Türkiye'nin itirazı sonucu adanın

²²⁰ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 724.

²²¹ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 725.

²²² Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 725.

²²³ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 728-729.

tatbikattan çıkarılması sağlanmış, buna karşılık Yunanistan da bu manevralardan çekilmiştir.²²⁴ Bu gelişme, Limni üzerindeki gayriaskeri statünün NATO nezdinde de kabul gördüğünü göstermektedir.

İncelenmesi gereken son unsurlar ise beyanı yapan organ ve beyanın aleniliğidir. Beyanın aleniliği ve dışişleri bakanının yetkisi konusunda yukarıda değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu açıdan her ne kadar dışişleri bakanı uluslararası hukukta her türlü alanda kendi görevi gereği bağlayıcı eylemlerde bulunma yetkisini haiz olsa da TBMM’de yapılan bir beyanın ancak kırk yıl sonra ortaya çıkartılarak ileri sürülmesi ve doğrudan bir muhatabının bulunması, beyanla bağlanma iradesinin varlığının bir kriteri olarak aleniliğin sağlanmadığını göstermektedir.

Kısacası, yukarıda incelendiği üzere devletlerin tek taraflı beyanlarının bağlayıcılığı ile ilgili hususların 1936 yılında Tevfik Rüştü Aras’ın TBMM çatısı altında yapmış olduğu açıklamaya uygulanması sonucunda, esasında dışişleri bakanı olan Tevfik Rüştü Aras’ın yetki konusunda tam yetkili olduğu görülmüştür. Ancak çok taraflı bir andlaşma ve birçok devletin taraf olduğu bir karar ile düzenlenmiş olan gayriaskeri statünün tek bir devletin dışişleri bakanının beyanıyla kaldırılması mümkün değildir. Buna ek olarak Tevfik Rüştü Aras’ın beyanının aleniyeti konusunda da tam olarak sağlanamamıştır.

Söz konusu açıklamadaki bağlanma iradesinin tespiti amacıyla beyanın metni ve içeriği incelendiğinde açıklamanın dostluk ve komşuluk ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlayan siyasi bir iyiniyet beyanı olduğu görülmektedir. Beyanın yapıldığı koşullar ve bağlam da aynı minvalde bir değerlendirmeyi zorunlu kılmakta, beyanın muhatabının eksik olması ve Yunanistan ve Türkiye arasında daha sonraki dönemdeki diplomatik gelişmeler dikkate alındığında da bu beyanın bağlanma iradesini göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Beyanın aleniyeti de bu açıdan yeteri kadar sağlanamamıştır. Her ne kadar beyanın dışişleri bakanı tarafından yapılmış olması bağlanma iradesinin yorumunda dikkate alınabilecek olsa bile diğer bütün unsurlar

²²⁴ Bölükbaşı, D. (2004). Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law. London: Cavendish Publishing Limited, s. 778; UPI Archives. (1982). Greece Tuesday canceled a meeting of Greek and Turkish... <https://www.upi.com/amp/Archives/1982/11/23/Greece-Tuesday-canceled-a-meeting-of-Greek-and-Turkish/4153406875600/>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

incelendiğinde Tefîk Rüştü Aras'ın beyanlarının devleti bağlayabilecek bir hukuki sonuç doğurmaktan uzak olduğu tespit edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

DOĞU EGE ADALARI'NIN GAYRIASKERİ STATÜSÜNÜN İNCELENMESİ

Bu tez kapsamında incelenecek olan Ege Adalarının ikinci grubu Doğu Ege Adalarıdır. Coğrafi olarak bu ada grubu Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya Adaları'nı kapsamaktadır. Bu bölümde öncelikle Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsünü düzenleyen hukuki metinler ele alınacak ve söz konusu statünün kapsamı ayrıntılı olarak incelenecektir. Daha sonra, bu gayriaskeri statüye ilişkin hukuki uyumsuzluklara temel teşkil eden meşru müdafaa hakkı ve *rebus sic stantibus* ilkesi çerçevesinde söz konusu statünün güncel durumu değerlendirilecektir.

§ 1 Doğu Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Kapsamı

Yukarıdaki bölümde olduğu şekilde bu bölümde de ilk olarak Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsünün kapsamı incelenecek olup daha sonrasında ilgili hükümler ve statü üzerinde uyumsuzlığa sebep olan meseleler incelenecektir. Ayrıca her ne kadar yukarıdaki bölümlerde madde metinlerine yer verilmiş olsa da kolaylık sağlaması açısından bu bölümde de madde metinlerinin tamamına yer verilecektir.

Bu çalışma kapsamında Doğu Ege Adaları olarak ifade edilen adalar Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya Adalarıdır. Bu adaların gayriaskeri statüsü de Boğazönü adaları ile aynı şekilde ilk olarak 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı ile düzenlenmiştir. Bu karar metninde yer alan ifadenin Türkçe çevirisinde

“Yunanistan’a bırakılan adalarda, Osmanlı ülkesiyle adalar arasındaki kaçakçılığı önlemek üzere alınacak tedbirlerin dışında Yunan Hükümeti'nin

tahkimat yapmaması ve adaları askerî (kara ve deniz) amaçla kullanmaması konusunda kendilerine ve Türkiye'ye yeterli garanti vermesi..."²²⁵

ifadeleri yer almaktadır.

Yine Boğazönü Adalarında olduğu gibi Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsü de Lozan Barış Andlaşması ile düzenlenmiştir. Lozan Barış Andlaşması'nın 12. ve 13. maddeleri bu adaların gayriaskeri statüsü ile ilgilidir. Bu maddeler şu şekildedir:

Lozan Barış Andlaşması Madde 12:

İmroz ve Bozcaada ile Tavşan Adalarından gayri şarkî Bahrisefit adaları ve bilhassa Limni, Semendirek, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adaları üzerinde Yunan hâkimiyetine dair 17/30 Mayıs 1913 tarihli Londra Muahedenamesinin beşinci ve 1/14 teşrinisani 1913 tarihli Atina Muahedenamesinin on beşinci maddeleri ahkâmına tebaan 13 Şubat 1914 tarihli Londra Konferansında ittihaz edilip 13 Şubat 1914 tarihinde Yunan Hükûmetine tebliğ edilen Karar, işbu Muahedenamenin İtalya'nın hâkimiyeti altına vaz'edilen ve on beşinci maddede mezkûr olan adalara müteallik ahkâmı mahfuz kalmak şartile, teyit edilmiştir. Asya sahilinden üç milden dun mesafede kâin adalar, işbu Muahedede hilafına sarahat bulunmadıkça, Türkiye hâkimiyeti altında kalacaktır.

Lozan Barış Andlaşması 13. Madde

Barışın sürekli olmasını sağlamak amacıyla, Yunan Hükûmeti, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarında, aşağıdaki tedbirlere uymağı yükümlenir:

1. Bu adalarda hiçbir deniz üssü kurulmayacak, hiçbir istihkam yapılmayacaktır.

2. Yunan askeri uçaklarının Anadolu kıyısı toprakları üstünde uçmaları yasak olacaktır.

Buna karşılık, Türk Hükûmeti de askeri uçaklarının bu adalar üstünde uçmalarını yasaklayacaktır.

²²⁵ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR. SYS. nr. 1987/5; Şimşir, B. N. (1989). Ege Sorunu: Belgeler/Aegean Question, Documents (1913–1914) (Cilt II). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 292-293.

3. Bu adalarda Yunan askeri kuvvetleri, askerlik hizmetine çağrılmış ve bulundukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısından çok olmayacağı gibi jandarma ve polis kuvvetleri de bütün Yunan ülkesindeki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda kalacaktır.

Bu açıdan Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi ile teyit edilen 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı ile düzenlenen gayriaskeri statünün Doğu Ege Adaları için de geçerli olacağı sonucuna varılabilecektir. Ayrıca Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesindeki özel düzenleme, bu adaların gayriaskeri statüsü hakkında herhangi bir soru işaretine mahal bırakmamaktadır. Bu açıdan önemli olan, bu statünün kapsamının tespit edilmesidir.

Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesinin ikinci fıkrasının gayriaskeri statü ile ilgili olmadığı ve sadece günümüzde uygulanan uluslararası hukuk kurallarından olan iki devletin birbirlerinin ülke topraklarının üzerinden uçmalarını yasaklayan normu teyit etme amacı güttüğü söylenebilir.²²⁶ Ancak 13. madde bu fıkra dışında gayriaskeri statüye yönelik iki ayrı yasaklamayı düzenlemektedir.

Bu yasaklardan birincisi, söz konusu adalarda hiçbir deniz üssünün kurulmaması ve bu adalarda hiçbir şekilde bir istihkam yapılmaması yönündedir. Bu yasağın kapsamının netleştirilebilmesi için andlaşmanın hazırlık çalışmalarına bakmakta fayda vardır. Öncelikli olarak adaların gayriaskeri statü altına alınmasındaki temel amacın “Yunanistan'ın Türkiye'ye karşı saldırgan nitelikte hazırlıklara kalkışmasını önlemek” olduğu net bir şekilde ortaya konulmuştur.²²⁷ Bu açıdan ilgili madde hükmü ile ilgili yapılan hazırlık çalışmalarını da bu minvalde yorumlamak uygun olacaktır.²²⁸

²²⁶ Pazarıcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 13.

²²⁷ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.106; Ayrıca Limni, Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya Adalarının Askerlikten Arındırılması Sorununu incelemek Üzere Toplanmış Uzmanlar Alt-Komisyonunun Raporu metni için bkz. Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 111.

²²⁸ Pazarıcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 14.

Bu açıdan deniz üssüne dair kısıtlamalar incelendiğinde Askeri Alt-Komisyonun Fransız üyesi Amiral Lacaze'ın görüşüne göre deniz uçakları da bu yasağın kapsamında kalmaktadır.²²⁹ Benzer şekilde, istihkam yasağına dair ise Yunan temsilci Venizelos'un uçaksavar toplarının yerleştirilmesine dair talebi, Fransız Başkan General Weygand tarafından uçaksavar toplarının sahra topu olarak da kullanılabileceği gerekçesi ile reddedilmiştir. Bu açıdan adalarda her türlü sahra ve uçaksavar nitelikteki topun konuşlandırılmasının da yasaklandığı sonucu çıkarılacaktır.²³⁰

Askeri Alt-Komisyon Başkanı General Weygand, aynı zamanda adalarda uçak bulundurulmasına da karşı çıkmıştır.²³¹ Türk heyeti de aynı minvalde bir tutum takınarak 29 Kasım 1922 tarihli oturum esnasında ilgili maddeye “*adalarda hiçbir kara ya da deniz uçağı, havacılığa yarayacak hiçbir tesis*” bulundurulmaması hususunda çekince koymuştur.²³² Lord Curzon da Barış Andlaşması'nın taslağı ile ilgili yorumlarda bulunurken

*“Son olarak, Türk Temsilci Heyetinin isteğı üzerine, Ege Deniz'nin ortasında bulunan bir adalar topluluğunun -Midilli, Sakız, Sisam ve Nikarya adalarının- Türkiye'ye karşı yöneltilecek saldırılarda, nasıl olursa olsun, kara, deniz ve hava üssü olarak kullanılamayacak biçimde askerden arındırılacağı konusunda, Andlaşmaya kesin hükümler konulmuştur.”*²³³

şeklinde ifadelerde bulunmuştur.

²²⁹ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 112.

²³⁰ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 112.

²³¹ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 112.

²³² Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 104, 106-107, 110, 113.

²³³ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 37.

Bütün bu hususlar ele alındığında, 13. maddenin ilk fıkrasında yer alan deniz üssü kurulmaması ve herhangi bir istihkam yapılmaması yasağının, herhangi bir deniz ve hava üssü bulundurmama yönünde anlaşılması gerektiği ifade edilmelidir.²³⁴

13. maddenin üçüncü fıkrasında düzenlenen yasaklama ise söz konusu adalarda yer alan Yunan askeri kuvvetlerinin, askerlik hizmetine çağrılmış ve bulundukları yerde eğitilebilecek normal asker sayısından çok olamayacağına ve yine bu adalarda yer alan jandarma ve polis kuvvetlerinin de bütün Yunanistan'daki jandarma ve polis kuvvetlerine orantılı bir sayıda olması gerekliliğine ilişkindir. Askeri Alt-Komisyon raporunda bu fıkra doğrultusunda “*Yunanistan'ın adalarında asayişini koruyabilmesi amacının hiçbir biçimde aşılmaması gerektiği*” ifade edilmiştir.²³⁵ Bu minvalde söz konusu adalarda yer alabilecek askeri birlikler ancak ve ancak bu adada yerleşik olarak bulunan ve normal olarak askere çağırılması gereken kişilerden teşkil edilebilecektir. Dolayısıyla Yunanistan'ın başka bölgelerden bu adalara askeri birlik getirmesi veya ada halkını normal askerlik süresinden uzun bir şekilde askerliğe tabii tutması yasaklanmıştır. Fıkranın ikinci kısmı ise adalarda yer alacak polis ve jandarma gücünün sayısını sınırlandırmaktadır. Bu doğrultuda adalarda yer alacak polis ve jandarma güçlerinin, Yunanistan'ın diğer bölgeleri ile orantılı olması öngörülmüştür.²³⁶

Sonuç olarak Doğu Ege Adaları olan Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya Adaları, özellikle Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesi ile belirli askeri kısıtlamalara tabii kılınmıştır. Bu açıdan bu adalarda deniz ve hava üssü kurulması, adalara farklı bölgelerden askeri birlik getirilmesi veya ada halkının normal askerlik süresinden uzun bir süre boyunca silah altına alınması ve adalarda yer alan polis ve jandarma kuvvetlerinin Yunanistan'ın diğer bölgelerinden fazla olması yasaklanmıştır.

Doğu Ege Adalarının uluslararası belgelerle belirlenmiş gayriaskeri statüsünün kapsamı incelendikten sonra, izleyen bölümlerde bu statüye ilişkin ortaya çıkan hukuki tartışmalar ele alınacaktır. Bu çerçevede, anılan adaların gayriaskeri statüsüne dair

²³⁴ Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 15.

²³⁵ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 111.

²³⁶ Başeren, S. H. (2003). *Ege Sorunları*. İstanbul: Tüdev Yayınları, s. 71.

olarak meşru müdafaa hakkı ile şartların esaslı şekilde değişmesi ilkesi (*rebus sic stantibus*) bağlamında gelişen uyumsuzluklar incelenecektir.

§ 2 Meşru Müdafaa Hakkı Çerçevesinde Hukuki İnceleme

Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsüne ilişkin Türkiye ile Yunanistan arasındaki uyuşmazlıklardan biri de uluslararası hukukun en temel normlarından biri olarak kabul edilen meşru müdafaa hakkı bağlamında ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle tarafların konuya ilişkin hukuki argümanları ortaya konulacaktır. Daha sonra meşru müdafaa hakkının uluslararası hukuktaki yeri ile bu hakkın kullanılabilmesi için öngörülen koşullar ayrıntılı olarak incelenecektir. Son aşamada ise, söz konusu uyuşmazlık, bu hukuki çerçeve ve kriterler ışığında değerlendirilecektir.

I. Tarafların Argümanları

Yunanistan, Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsüne ilişkin yükümlülüklerin Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesinde belirtildiği üzere uluslararası barış ve güvenliğin korunması amacıyla öngörüldüğünü ifade ederken Türkiye'nin bu yükümlülüklerle aykırı bir ortam oluşturduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede Türkiye'nin, Ege bölgesindeki kıyı şeridinde yoğun askeri varlık bulundurduğunu ve bölgede eş zamanlı amfibi çıkarma tatbikatları gerçekleştirdiğini vurgulayarak 1974 yılındaki gelişmeleri göstererek Kıbrıs Adası'nın kuzeyinde Türkiye tarafından farklı bir siyasi yapı oluşturulduğunu ve bu bölgede halen yaklaşık 37.000 askerin konuşlandırıldığını iddia etmektedir. Yunanistan özellikle Türkiye'nin, Yunanistan'ın karasularını uluslararası hukukun izin verdiği şekilde 12 deniz miline çıkarma hakkını kullanmasının bir "savaş sebebi" (*casus belli*) olarak sayılacağını ilan eden kararı 1995 yılından itibaren yürürlükte tutmasını bir tehdit olarak değerlendirmektedir.²³⁷

²³⁷ Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/75/976, S/2021/684). <https://digitallibrary.un.org/record/3934372?v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025); Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/76/846, S/2022/432). <https://digitallibrary.un.org/record/3976160?ln=en&v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025); Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs. (2022). Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias' statements following his meeting with Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, Sergey Lavrov (Moscow, 18.02.2022). <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-statements-following-his-meeting-with-minister-of->

Buna ek olarak Yunanistan, Türkiye'nin yalnızca Kıbrıs'ın bir bölümünü değil, aynı zamanda Irak ve Suriye'nin bazı bölgelerini de güvenlik gerekçesiyle işgal ettiğini, bu bölgelerden çekilmeyi reddettiğini ve Libya'da uluslararası toplumun barışçıl çözüm çabalarına rağmen askeri varlık ve paralı asker bulundurmaya sürdürdüğünü ileri sürmektedir. Bu fiili durum karşısında Yunanistan, Türkiye'nin 1974'ten bu yana sergilediği davranışların kendi ulusal güvenliğine yönelik sürekli bir tehdit oluşturduğunu savunmakta ve bu nedenle Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesi uyarınca meşru müdafaa hakkını kullanabilmek amacıyla gerekli tüm tedbirleri almakta tamamen haklı olduğunu iddia etmektedir.²³⁸

Türkiye ise Yunanistan'ın ileri sürdüğü argümanların esasen siyasi saiklerle şekillendiğini ve bölgedeki gelişmelerin kasıtlı olarak çarpıtılarak hukuki bir meşruiyet zemini oluşturulmaya çalışıldığını belirtmektedir. Bu çerçevede Türkiye, Yunanistan'ın iddialarını reddetmekte ve söz konusu durumun, Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsünün ihlalini haklı gösterebilecek nitelikte herhangi bir meşru müdafaa koşulunu oluşturmadığını vurgulamaktadır.²³⁹

II. Uluslararası Hukuk Bağlamında Meşru Müdafaa Hakkının İncelenmesi

Dinstein, uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının esasen “*self-help*” ilkesine dayandığını belirtmiş ve bu hakkı, devletlerin hukuka aykırı kuvvet

foreign-affairs-of-the-russian-federation-sergey-lavrov-moscow-18022022.html (Erişim tarihi: 19.08.2025).

²³⁸ Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/75/976, S/2021/684). <https://digitallibrary.un.org/record/3934372?v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.); Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/76/846, S/2022/432). <https://digitallibrary.un.org/record/3976160?ln=en&v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025); Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs. (2022). Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias' statements following his meeting with Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, Sergey Lavrov (Moscow, 18.02.2022). <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-statements-following-his-meeting-with-minister-of-foreign-affairs-of-the-russian-federation-sergey-lavrov-moscow-18022022.html> (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

²³⁹ Letter dated 17 September 2022 from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/77/354-S/2022/703.

kullanımına veya kuvvet kullanma tehdidine belirli koşullar altında kuvvet yoluyla karşılık vermelerine imkan tanıyan bir müessese olarak tanımlamıştır. Bu hak, kuvvet içermeyen tedbirlerden farklı olarak silahlı “self-help”in hukuken izin verilen bir türünü teşkil etmektedir. Tarihsel olarak, savaşın serbest olduğu dönemlerde siyasi bir gerekçe olarak görülen meşru müdafaa, savaşın yasaklanmasıyla birlikte uluslararası hukukta bağımsız ve temel bir hak olarak önem kazanmıştır.²⁴⁰

Meşru müdafaa hakkı modern uluslararası hukukta esas itibarıyla Birleşmiş Milletler Şartı’nın 51. maddesinde düzenlenmiştir. Madde şu şekildedir:

*Madde 51 – Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyine bildirilir ve Konseyin işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.*²⁴¹

Bununla birlikte, doktrinde bu hakkın kapsamı ve hukuki niteliği birçok açıdan tartışma konusu olmuştur. Özellikle, meşru müdafaa hakkının Birleşmiş Milletler Şartı ile mi ihdas edildiği, yoksa daha öncesinde mevcut olup bu andlaşma ile kodifiye edilen bir hak mı olduğu hususu tartışmalara yol açmıştır.²⁴² Ancak doktrindeki hakim görüş, madde metninde yer alan “*inherent*” (doğuştan gelen) ifadesini gerekçe göstererek meşru müdafaa hakkının daha önce de mevcut olan bir hukuk normu olduğunu kabul etmektedir.²⁴³

²⁴⁰ Dinstein, Y. (2011). War, Aggression and Self-Defence (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 187-188.

²⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Andlaşması, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

²⁴² Dinstein, Y. (2011). War, Aggression and Self-Defence (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 187-193.

²⁴³ Brownlie, I. (2008). International Law and the Use of Force by States, Oxford: Oxford University Press. 251–257; Bowett, D. W. (1978). Self-defence in International Law. Manchester: Manchester University Press, s. 182–184.

Uluslararası Adalet Divanı da benzer bir yorumu benimseyerek bu hakkın uluslararası teamül hukukunda mevcut bulunduğunu ifade etmiştir:

*“Divan, bu nedenle, Şart’ın 51. maddesinin ancak “doğal” (natural) veya “doğuştan gelen” (inherent) bir meşru müdafaa hakkının varlığı varsayımıyla anlam kazanabileceği sonucuna ulaşmaktadır. Her ne kadar mevcut içeriği Şart ile teyit edilmiş ve şekillendirilmiş olsa da bu hakkın teamül hukuku niteliğinde olması dışında başka bir şekilde açıklanması güç görünmektedir.”*²⁴⁴

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için en temel koşul, Şart’ın 51. maddesinde de açıkça ifade edildiği üzere bir “silahlı saldırının” vuku bulmasıdır. Birleşmiş Milletler Şartı’nın 2(4). maddesi devletlerin kuvvet kullanmasını ve kuvvet kullanma tehdidinde bulunmasını yasaklamışken 51. maddede yalnızca “silahlı saldırı” kavramına yer verilmiştir. Bu bağlamda, meşru müdafaa hakkının ancak fiili bir silahlı saldırı hâlinde doğabileceği, Şart’ın 2(4). maddesinde yasaklanmış olsa dahi yalnızca bir kuvvet kullanma tehdidinin meşru müdafaa hakkını doğurmayacağı kabul edilmektedir. Silahlı bir saldırının mevcut olmadığı durumlarda meşru müdafaa hakkının ileri sürülemeyeceği hem uluslararası yargı kararları²⁴⁵ hem de doktrinde açıkça ifade edilmiştir.²⁴⁶

Uluslararası Adalet Divanı da *Armed Activities on the Territory of the Congo* kararında bu hususu şu şekilde ortaya koymuştur:

“BM Şartı’nın 51. maddesi, kuvvet kullanımını yalnızca maddede öngörülen sıkı sınırlamalar çerçevesinde meşru müdafaa kapsamında haklı

²⁴⁴ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, para. 176.

²⁴⁵ Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, para. 176; Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports 2003, para. 51; Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Kısmi Karar: Jus Ad Bellum, 2005, Cilt XXVI, s. 433.

²⁴⁶ Dinstein, Y. (2011). War, Aggression and Self-Defence (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 193; Henderson, C. (2018). The Use of Force and International Law. Cambridge, s. 207–208.

kılabilir. Anılan hüküm, bir devletin güvenlik çıkarlarını gerekçe göstererek söz konusu sınırların ötesinde kuvvet kullanmasına cevaz vermemektedir.”²⁴⁷

Bu itibarla, silahlı saldırının varlığı meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için en temel koşuldur. Her ne kadar “silahlı saldırı” kavramı meşru müdafaa açısından büyük bir önem arz etse de bu çalışma bağlamında esas inceleme konusu olan gayriaskeri statü uyuşmazlıkları açısından bu tartışma önem arz etmediğinden ayrıntılı olarak ele alınmamıştır. Benzer şekilde, meşru müdafaa hakkına ilişkin farklı tartışmalar da yalnızca konuyla doğrudan ilgili oldukları ölçüde ele alınacaktır.²⁴⁸

A. Gereklilik

Yukarıda da belirtildiği üzere, meşru müdafaa hakkı uluslararası hukukun en temel normlarından birini teşkil etmekte olup yalnızca BM Şartı’nın 51. maddesinde değil, aynı zamanda teamül hukukunda da düzenlenmektedir. Bu nedenle, konunun teamül hukuku çerçevesinde de ele alınması gerekmektedir. Meşru müdafaa hakkı bağlamında doktrinde ilk olarak incelenen emsal olay Caroline olayıdır.²⁴⁹ 1837 yılında gerçekleşen bu olayda, ABD Dışişleri Bakanı Webster tarafından kaleme alınan nota²⁵⁰ ile uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkının koşullarının ortaya konulduğu kabul edilmektedir.²⁵¹

Uluslararası Adalet Divanı da meşru müdafaa hakkının yalnızca BM Şartı’nın 51. maddesi ile sınırlı olmadığını, bazı unsurlarının teamül hukukunda düzenlendiğini şu şekilde ifade etmiştir:

²⁴⁷ Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 223–224.

²⁴⁸ Silahlı saldırı kavramı ve meşru müdafaa hakkı arasındaki ilişkiye dair ayrıntılı bilgi için bkz. Henderson, C. (2018). The Use of Force and International Law. Cambridge, s. 207-226.

²⁴⁹ Waxman, M. C. (2018). The Caroline affair in the evolving international law of self-defense. Lawfare.

²⁵⁰ W. Manning, W. R. (1943). Diplomatic correspondence of the United States, Canadian relations, 1784–1860, Vol. III: 1836–1848, Carnegie Endowment for International Peace.

²⁵¹ Henderson, C. (2018). The Use of Force and International Law. Cambridge, s. 227.

*“Ayrıca Şart, bu hakkın varlığını tanımış olmakla birlikte, içeriğinin tüm unsurlarını doğrudan düzenlememektedir. Örneğin, meşru müdafaa'nın yalnızca silahlı saldırıya orantılı ve ona karşılık vermek için gerekli önlemleri haklı göstereceğine ilişkin ve teamül hukukunda yerleşmiş olan herhangi bir özel kuralı içermemektedir.”*²⁵²

Bu bağlamda teamül hukukunda meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için gerekli ilk koşul gerekliliktir. Gereklilik, saldırıya uğrayan devletin kendisini savunabilmesi için artık silahlı bir savunma eylemi dışında başka bir seçeneğinin kalmaması anlamına gelmektedir.²⁵³ Buna göre barışçıl yollar ve diğer seçenekler yetersiz kalmadıkça silahlı bir savunma eylemine başvurulmamalı, ancak bu noktadan sonra saldırıyı sona erdirmek amacıyla kuvvet kullanılabileceği kabul edilmektedir.²⁵⁴

Doktrinde, bazı yazarlarca ayrı bir koşul,²⁵⁵ bazılarınca ise gereklilik koşulunun kapsamında değerlendirilen diğer bir unsur, saldırı eyleminin yakın (*imminent*) olmasıdır.²⁵⁶ Ancak bu kavramın tanımı tartışmalı olup kesin bir çerçeve çizmekten uzaktır.²⁵⁷ Uluslararası Adalet Divanı, 1997 tarihli kararında “*imminent*” kavramını şu şekilde açıklamıştır:

*“Imminence” is synonymous with “immediacy” or “proximity” and goes far beyond the concept of “possibility.”*²⁵⁸

Dolayısıyla, “*imminence*” kavramı son derece yakın bir saldırıyı ifade etmektedir. Salt saldırı ihtimalinin meşru müdafaa hakkını doğurması mümkün değildir. Ayrıca, yakınlık unsuru bakımından, meşru müdafaa amacıyla kuvvet kullanımının ilk silahlı saldırının hemen ardından veya makul bir süre içerisinde

²⁵² Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, para. 176.

²⁵³ Ago, R. (1980). Addendum to the Eight Report on State Responsibility. Yearbook of the International Law Commission, 2, 13, s. 69.

²⁵⁴ Ruys, T. (2010). Armed attack and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in customary law and practice. Cambridge: Cambridge University Press, s.95.

²⁵⁵ Hancılar, Ö. (2004). Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı (Yüksek Lisans Tezi), 59 vd.

²⁵⁶ Henderson, C. (2018). The Use of Force and International Law. Cambridge, s. 232.

²⁵⁷ Dinstein, Y. (2011). War, Aggression and Self-Defence (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 205.

²⁵⁸ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 42.

gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu durum, hakkın amacına da uygun düşmektedir. Zira iki eylem arasında uzun yılların geçmiş olması, yeni bir silahlı saldırının meşrulaştırılması bakımından hakkın özüyle çelişecektir. Bununla birlikte, yakınlık şartının saldırıdan önceki dönemi hangi ölçüde kapsadığı doktrinde tartışmalıdır ve bu husus aşağıda ayrıntılı olarak incelenecektir.

B. Orantılılık

Teamül hukuku çerçevesinde meşru müdafaa hakkının ikinci koşulu orantılılıktır. Bu ilkeye göre savunma amacıyla gerçekleştirilen silahlı eylemler, kapsam ve etki bakımından saldırıyla orantılı olmalıdır.²⁵⁹

Orantılılık ilkesinin temel amacı, meşru müdafaa hakkına dayanılarak devletler arasında gerilimin artmasını ve karşılıklı kuvvet kullanımının hızla tırmanmasını engellemektir.²⁶⁰ Bu nedenle saldırıya uğrayan devletin karşılık verme hakkı sınırsız değildir, aksi takdirde geri dönülmesi güç silahlı çatışmaların ortaya çıkması ihtimali artacaktır.

Orantılılık ilkesinin kapsamı konusunda farklı yaklaşımlar mevcuttur. Bir görüşe göre ilke, niceliksel olarak değerlendirilmelidir.²⁶¹ Buna göre meşru müdafaa kapsamında verilen cevap, kullanılan kuvvet ve verilen hasar bakımından ilk saldırıyla aynı düzeyde olmalıdır. Örneğin, 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasındaki çatışmada Rusya'nın, Gürcistan'ın verdiği zarardan daha fazlasına yol açmadığını ileri sürmesi bu yaklaşım kapsamında değerlendirilebilir.²⁶²

İkinci görüş ise orantılılığın niteliksel bir değerlendirme ile ele alınmasını savunur. Buna göre saldırıya uğrayan devlet, kendisini savunmak için gerekenden daha

²⁵⁹ Ruys, T. (2010). Armed attack and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in customary law and practice. Cambridge: Cambridge University Press, s. 110.

²⁶⁰ Kaikobad, K. H. (1992). Self-defence, enforcement action and the Gulf Wars, 1980-88 and 1990-91. British Yearbook of International Law, 63, s. 317.

²⁶¹ Levenfeld, B. (1982). Israeli counter-Fedayeen tactics in Lebanon: Self-defence and reprisal under modern international law (1982-1983). Columbia Journal of International Law, 21(1), s. 41.

²⁶² United Nations Security Council. (2008). Letter dated 11 August 2008 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. UN Doc. S/2008/545.

fazlasını yapabilir. Ancak bu görüş ne doktrinde ne de devlet pratiğinde kabul görmüştür.²⁶³

Doktrin ve devlet uygulamalarında baskın olan yaklaşım ise, orantılılık ilkesinin saldırıya uğrayan devletin yalnızca saldırıyı durdurmak ve sona erdirmek için gerekli ölçüde kuvvet kullanmasına izin verdiği yönündedir.²⁶⁴ Bu bağlamda, uygulanan kuvvetin mutlak büyüklüğünden ziyade saldırının bertaraf edilmesi önceliklidir. Nitekim bu yaklaşım Özel Raportör Ago tarafından da dile getirilmiş²⁶⁵ ve devlet pratiğinde birçok örnekle benimsenmiştir.²⁶⁶

III. Önleyici Meşru Müdafaa'nın Uluslararası Hukuktaki Yeri

Öncelikle, meşru müdafaa hakkının saldırı eylemi fiilen gerçekleşmeden doğup doğamayacağı hususunda uluslararası doktrinde bir uzlaşma bulunmadığı belirtilmelidir. Bu çerçevede literatürde “*anticipatory*”, “*preemptive*” ve “*preventive*” gibi kavramlar kullanılmakla beraber bu terimlerin anlam ve kapsamı konusunda tam bir görüş birliği mevcut değildir.²⁶⁷ Türk doktrininde ise bu husus genellikle “önleyici meşru müdafaa” kavramı altında incelenmektedir. Bu açıdan tez konusuyla ilgili olduğu kadarıyla ele alınması yeterli olacağından bu eserde önleyici meşru müdafaa kavramının kabul edilmesi yeterli olacaktır.

²⁶³ Henderson, C. (2018). The Use of Force and International Law. Cambridge, s. 236.

²⁶⁴ Henderson, C. (2018). The Use of Force and International Law. Cambridge, s. 237.

²⁶⁵ Ago, R. (1980). Addendum to the Eight Report on State Responsibility. Yearbook of the International Law Commission, 2, 13, s. 69-70.

²⁶⁶ United Nations Security Council. (2006). Letter dated 12 July 2006 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Lebanon to the United Nations addressed to the President of the Security Council. UN Doc. S/2006/515; United Nations Security Council. (2006). Official Records of the Security Council, 5489th meeting. UN Doc. S/PV.5489.

²⁶⁷ Kaynaklar incelendiğinde her yazarın farklı bir terminoloji tercih ettiği görülmektedir: Greenwood, C. (2003). International law and the pre-emptive use of force: Afghanistan, al Qaida, and Iraq. San Diego Journal of International Law, 4, s. 7-9; Dinstein, Y. (2011). War, Aggression and Self-Defence (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 172; Waxman, M. (2009). The use of force against states that might have weapons of mass destruction. Michigan Journal of International Law, 31, s. 7.

Önleyici meşru müdafaa, bir devletin henüz herhangi bir saldırıya uğramadan, meşru müdafaa hakkı çerçevesinde kendisini savunmasına imkan tanımaktadır.²⁶⁸ Bu hakkın varlığı doktrinde tartışmalı olsa da hem akademik görüşler hem de devlet uygulamaları incelendiğinde uluslararası hukukta belirli ölçüde kabul gördüğü görülmektedir.²⁶⁹ Zira bir devletin kendisine yönelmiş, ciddi ve telafisi güç bir zarara yol açabilecek bir silahlı saldırıya karşı önlem alabilmesi için saldırının fiilen gerçekleşmesini beklemesi, pratik gerekçeler ve güvenlik ihtiyaçları ile bağdaşmamaktadır.²⁷⁰ Bununla birlikte, bu tür bir hakkın kaynağının BM Şartı'nın 51. maddesi değil, teamül hukukunda yer alan meşru müdafaa hakkı olduğu vurgulanmalıdır. Zira 51. madde uyarınca meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için “silahlı saldırının gerçekleşmiş olması” açık şekilde şart koşulmuştur.

Her ne kadar önleyici meşru müdafaa hakkının varlığı belirli ölçüde kabul edilse de bu hakkın yalnızca son derece sınırlı ve istisnai hallerde uygulanabileceği belirtilmektedir. Dinstein, bu noktada belirleyici hususu izah ederken Roma tarihinde Sezar'ın Rubicon Nehri'ni geçmesiyle geri dönüşü olmayan bir iç savaş sürecinin başlamasına yaptığı göndermeden hareketle, esasen saldırı eylemini fiilen kimin başlattığından ziyade, geri dönülmesi mümkün olmayan bir süreci başlatan ve böylece “*hukuki Rubicon'u*” aşan tarafın kim olduğunun değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.²⁷¹ Benzer şekilde, yukarıda da ifade edildiği üzere, silahlı saldırının gerçekleşmesinin zaman bakımından yakın (*imminent*) olması büyük önem taşımaktadır.²⁷² Ayrıca saldırı yalnızca tehdit, hazırlık veya plan düzeyinde kalmamalı; kesin ve kaçınılmaz bir silahlı saldırının meydana geleceğine ilişkin güvenilir ve somut deliller bulunmalıdır.²⁷³ Bu noktada muhtemel saldırıyı gerçekleştirecek devletin gerçek niyetinin esas alınması, şekli bir değerlendirmeden ziyade fiili bir riskin var

²⁶⁸ Doyle, M. (2008). *Striking first: Preemption and prevention in international conflict*. Princeton: Princeton University Press, s. 5.

²⁶⁹ United Nations. (2005). *Report of the Secretary-General, In larger freedom: Towards development, security and human rights for all (A/59/2005)*, para. 124.

²⁷⁰ Bowett, D. W. (1986). *The use of force for the protection of nationals abroad*. In A. Cassese (Ed.), *The current legal regulation of the use of force*, The Hague: Martinus Nijhoff; s. 40; Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, 191; Greenwood, C. (2003). *International law and the pre-emptive use of force*. *San Diego Journal of International Law*, 4, s. 14-15.

²⁷¹ Dinstein, Y. (2011). *War, Aggression and Self-Defence* (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 204.

²⁷² Henderson, C. (2018). *The Use of Force and International Law*. Cambridge, s. 277-278.

²⁷³ Dinstein, Y. (2011). *War, Aggression and Self-Defence* (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 205.

olup olmadığının incelenmesi gerekir. Nitekim doktrinde, yalnızca savaş ilanlarının önleyici meşru müdafaa hakkına dayanak teşkil etmeyeceği de ifade edilmiştir.²⁷⁴

Devlet uygulamaları incelendiğinde, en dikkat çekici örneklerden biri 1967'deki Altı Gün Savaşı'dır. Bu dönemde Mısır, sınır bölgelerinde yoğun askeri yığınak yapmış ve Devlet Başkanı Nasser'in İsrail'e yönelik sert söylemleri uluslararası kamuoyuna yansımıştır.²⁷⁵ Bu gelişmeler üzerine, henüz Mısır tarafından fiili bir saldırı gerçekleşmeden İsrail askeri hareket düzenlemiştir. Bu durum uluslararası toplumda ciddi bir tepkiyle karşılanmamış, BM nezdinde İsrail aleyhine herhangi bir karar alınmamıştır.²⁷⁶ İsrail'in bu eylemi, yakın zamanda gerçekleşmesi kuvvetle muhtemel ve kaçınılmaz bir saldırıya karşı alınmış önleyici bir tedbir olarak değerlendirilmiştir.²⁷⁷

Buna karşılık, İsrail'in 1981'de Irak'taki Osirak Nükleer Reaktörüne gerçekleştirdiği saldırı farklı şekilde sonuçlanmıştır. İsrail bu saldırıyı önleyici meşru müdafaa kapsamında gerekçelendirmiş ve Irak'ın nükleer silah geliştirmesi halinde İsrail'in varoluşsal bir tehdit ile karşı karşıya kalacağını ileri sürmüştür.²⁷⁸ Ancak uluslararası toplum bu gerekçeyi kabul etmemiş, saldırı geniş çaplı eleştirilere ve kınamalara konu olmuştur.²⁷⁹ Bunun nedeni, İsrail'in yakın gelecekte gerçekleşmesi kaçınılmaz olan bir silahlı saldırının varlığını ikna edici biçimde ortaya koyamamasıdır.²⁸⁰

²⁷⁴ Dinstein, Y. (2011). *War, Aggression and Self-Defence* (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 200.

²⁷⁵ United Nations Security Council. (1967). *Official Records of the Security Council*, 1348th meeting. UN Doc. S/PV.1348, s. 150.

²⁷⁶ Henderson, C. (2018). *The Use of Force and International Law*. Cambridge, s. 281.

²⁷⁷ UN Doc. S/PV.1348, 6 Haziran 1967.

²⁷⁸ United Nations Security Council. (1967). *Official Records of the Security Council*, 1348th meeting. UN Doc. S/PV.1348, s. 58-59.

²⁷⁹ United Nations Security Council. (1981). *Official Records of the Security Council*, 2280th–2288th meetings. UN Docs. S/PV.2280–2288; United Nations General Assembly. (1981). *Official Records of the General Assembly*, 36th Session, Plenary Meetings, 52–55. UN Doc. A/36/PV.52–55.

²⁸⁰ Kritsotis, D. (2013). *A study of the scope and operation of the rights of individual and collective self-defence under international law*. In N. D. White & C. Henderson (Eds.), *Research handbook on international conflict and security law: Jus ad bellum, jus in bello and just post bellum*, Cheltenham: Edward Elgar, s.191; Ruys, T. (2010). *Armed attack and Article 51 of the UN Charter: Evolutions in customary law and practice*. Cambridge: Cambridge University Press, s. 287.

Dolayısıyla, önleyici meşru müdafaa'nın hukuken meşru sayılabilmesi için yalnızca gereklilik ve orantılılık ilkelerinin sağlanması yeterli değildir. Aynı zamanda yakın zamanda gerçekleşmesi kesin olan bir silahlı saldırının varlığının açık, somut ve doğrulanabilir biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Elde edilen bilgilerin güvenilir ve ikna edici olması şarttır, aksi takdirde önleyici meşru müdafaa hukuki meşruiyetten yoksun kalacaktır.

IV. Doğu Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statüsünün Meşru Müdafaa Hakkı Kapsamında Değerlendirilmesi

Bir önceki bölümde, uluslararası hukukta meşru müdafaa hakkına ilişkin temel koşullar ve kurallar genel hatlarıyla incelenmiştir. Bu bölümde ise Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsü bağlamında ortaya çıkan uyuşmazlık iki farklı açıdan ele alınacaktır.

İlk olarak, adaların gayriaskeri statüye aykırı şekilde askerileştirilmesinin doğrudan meşru müdafaa hakkına dayandırılması ihtimali değerlendirilecektir. Nitekim Yunanistan'ın ileri sürdüğü bazı argümanların doğrudan meşru müdafaa hakkının kullanılmasına dayandığı görülmektedir.²⁸¹ Ancak burada dikkat çekilmesi gereken nokta, Ege'de fiilen herhangi bir silahlı saldırı gerçekleşmediğinden BM Şartı'nın 51. maddesinde öngörüldüğü şekliyle meşru müdafaa hakkının kullanılmasının mümkün görünmediğidir. Bununla birlikte, Yunanistan'ın, yukarıdaki bölümde açıklandığı üzere, “önleyici meşru müdafaa” doktrinini ileri sürmesi muhtemeldir.

Bu çerçevede, Ege'deki mevcut uyuşmazlıkların “yakın ve ciddi bir silahlı saldırı tehdidi” oluşturup oluşturmadığı incelenmelidir. Yunanistan'ın en sık atıf yaptığı husus, 1995 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin aldığı ve Yunanistan'ın karasularını 6 deniz milinin ötesine genişletmesi halinde bunun bir savaş sebebi (*casus*

²⁸¹ Drakidis, P. (1977). Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée (Italie, Grèce). Revue Hellénique de Droit International, s. 45.

belli) sayılacağına ilişkin karardır.²⁸² Yunanistan, bu kararı Türkiye'nin kendisine yönelttiği doğrudan bir tehdit olarak nitelendirmektedir. Ancak burada önemli olan, Türkiye'nin gerçekten bir silahlı saldırı başlatma iradesine sahip olup olmadığıdır. Zira doktrinde, bir devletin savaş ilanının dahi tek başına meşru müdafaa hakkını doğurmayacağı ifade edilmektedir.²⁸³

Bu noktada özellikle vurgulanması gereken husus, söz konusu TBMM kararının üzerinden yaklaşık otuz yıl geçmiş olmasına rağmen herhangi bir silahlı saldırının gerçekleşmemiş olmasıdır. Dolayısıyla bu sürecin tamamında “yakın ve ciddi” bir saldırı riskinin kesintisiz biçimde devam ettiğini ileri sürmek hukuken makul görünmemektedir. Ayrıca meşru müdafaa hakkı sınırsız bir hak olmayıp, saldırı tehdidi ortadan kalktığında veya yakınlık niteliğini kaybettiğinde bu hakkın kullanılması da mümkün değildir. Bu bakımdan, 1995 yılındaki karar ilk aşamada bir tehdit olarak algılanmış olsa bile günümüze kadar devam eden bir meşru müdafaa hakkı tesis ettiği söylenemez.

Benzer şekilde, Yunanistan'ın Türkiye'nin bölgedeki diğer eylemlerini bir tehdit olarak sunma çabası da uluslararası hukuk açısından yeterli değildir. Bu faaliyetlerin meşru müdafaa hakkını doğuracak nitelikte yakın bir silahlı saldırı tehdidi oluşturmadığı açıktır. Dolayısıyla, Yunanistan'ın bu tür iddiaları hukuki olmaktan ziyade siyasi mülahazalara dayalıdır. Ayrıca Yunanistan'ın, adaların gayriaskeri statüsünün ihlalinin 1960'lı yıllara dayandığını ileri sürmesine rağmen, bu dönemlerde Türkiye'nin Yunanistan'a yönelik herhangi bir silahlı saldırı ya da tehdit girişimi bulunmamıştır. Bu durum, Yunanistan'ın kendi hukuk ihlallerini sonradan Türkiye'nin politikalarıyla gerekçelendirme eğiliminde olduğunu göstermektedir.²⁸⁴

²⁸² Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/75/976, S/2021/684). <https://digitallibrary.un.org/record/3934372?v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025); Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/76/846, S/2022/432). <https://digitallibrary.un.org/record/3976160?ln=en&v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

²⁸³ Dinstein, Y. (2011). War, Aggression and Self-Defence (5th ed.). Cambridge: Cambridge University Press, s. 200.

²⁸⁴ Yüksel, C. ve Singil, N. (2023). Uluslararası Hukukta Gayri Askeri Statü ve Doğu Ege Adaları'nın Askerileştirilmesi Sorunu. Public and Private International Law Bulletin, 43(2), s. 473, <https://doi.org/10.26650/ppil.2023.43.1.1204391>.

İkinci olarak incelenecek husus, Yunanistan'ın doğrudan meşru müdafaa hakkının ifasına değil, bu hakkın ileride ortaya çıkabilecek koşullar altında etkin bir şekilde kullanılabilmesini temin etmek amacıyla adaların gayriaskeri statüsüne aykırı tedbirler aldığını ileri sürmesidir.²⁸⁵ Yunanistan'ın, uluslararası hukukun öngördüğü sınırlar çerçevesinde kendi güvenliğini sağlamak amacıyla tedbirler alma hakkı bulunduğu kuşkusuzdur. Ancak bu hak, uluslararası barışın korunması amacıyla imzalanan andlaşmalarla getirilen yükümlülüklerin bertaraf edilmesi için bir gerekçe olarak kullanılamaz.

Burada dikkate alınması gereken husus, meşru müdafaa hakkının özünde uluslararası düzenin korunmasını, bozulması halinde ise en kısa sürede yeniden tesis edilmesini amaçladığıdır. Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsünü düzenleyen Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesinin hazırlık sürecinde, bu düzenlemenin Türkiye'ye yöneltilebilecek saldırılara karşı önleyici bir güvenlik tedbiri niteliği taşıdığı, 31 Ocak 1923 tarihinde Lord Curzon tarafından açıkça dile getirilmiştir.²⁸⁶ Dolayısıyla söz konusu gayriaskeri statü, meşru müdafaa hakkının amacına paralel bir mantıkla düzenlenmiştir.

Adaların Türkiye anakarasına yakınlığı sebebiyle, Lozan müzakereleri sırasında çeşitli egemenlik tartışmalarının çözümü olarak bu rejim kabul edilmiştir. Bu nedenle, gayriaskeri statünün ihlalini, meşru müdafaa hakkının etkin kullanılabilmesi gibi muğlak ve hukuken belirli bir sonuç doğurmayan gerekçelere dayandırmak isabetli değildir. Aksine, bu statünün ihlali sonucunda Türkiye açısından yakın ve ciddi bir tehdit doğması halinde, Türkiye'nin önleyici meşru müdafaa müessesesine başvurması Lozan Barış Andlaşması ve uluslararası hukukun genel ilkeleri kapsamında daha tutarlı görünmektedir. Sonuç olarak, Yunanistan'ın Doğu Ege Adaları'nın gayriaskeri statüsünün meşru müdafaa hakkına dayanılarak sona erdiği yönündeki iddialar uluslararası hukuk bakımından geçerlilik taşımamaktadır.

²⁸⁵ Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/75/976, S/2021/684). <https://digitallibrary.un.org/record/3934372?v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025); Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/76/846, S/2022/432). <https://digitallibrary.un.org/record/3976160?ln=en&v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

²⁸⁶ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 2). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 37.

§ 3 *Rebus Sic Stantibus* İlkesi Çerçevesinde Doğu Ege Adaları'nın Gayriaskeri Statüsü

Doğu Ege Adaları'nın gayriaskeri statüsüne ilişkin kaynaklar incelendiğinde, bu konuda öne çıkan önemli tartışma başlıklarından birinin *rebus sic stantibus* (şartların esaslı şekilde değişmesi) ilkesi olduğu görülmektedir. Bu ilke, yalnızca Doğu Ege Adaları bakımından değil zaman zaman diğer ada grupları açısından da ileri sürülmüşse de bu çalışmada yalnızca söz konusu adalar bağlamında ele alınacaktır. Her ne kadar benzer hukuki tartışmalar diğer adalar bakımından da gündeme getirilmiş olsa da her durumun kendi somut koşulları içerisinde değerlendirilmesi gereklidir.

I. *Rebus Sic Stantibus* İlkesine Yönelik Tarafların İddiaları

Yunanistan, Doğu Ege Adaları'nın gayriaskeri statüsünü düzenleyen temel belge olan Lozan Barış Andlaşması'ndan sonra bölgesel ve uluslararası koşullarda önemli değişiklikler meydana geldiğini, andlaşmayla öngörülen düzenin esaslı biçimde değiştiğini, dolayısıyla bazı hükümlerin uygulanmasının hakkaniyete aykırı sonuçlar doğurduğunu ve bu sebeple bu hükümlerin uygulanmasının artık mümkün olmadığını ileri sürmektedir. Özellikle Türkiye'nin Boğazlar bölgesindeki askeri varlığının artması ve Ege Ordusu'nu kurarak Yunanistan açısından tehdit algısı yaratabilecek bazı askeri adımlar attığı iddiasıyla *rebus sic stantibus* ilkesini ileri sürerek kendisinin Lozan hükümleriyle bağlı olmadığını iddia etmektedir.²⁸⁷

Ayrıca Yunan yazar Drakidis'e göre Lozan Barış Andlaşması'nın imzalandığı dönemin koşullarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir.²⁸⁸ Bu değişiklikler

²⁸⁷ Van Dyke, J. M. (2005). An analysis of the Aegean disputes under international law. *Ocean Development & International Law*, 36(1), s. 81. <https://doi.org/10.1080/00908320590909088>

²⁸⁸ Drakidis, P. (1977). Le sort actuel des démilitarisations en Méditerranée (Italie, Grèce). *Revue Hellénique de Droit International*, 53–54; Drakidis, P. (1984). Le statut de démilitarisation de certaines îles grecques. *Défense Nationale*, s. 75–82, Aktaran: Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 32.

arasında, Lozan Barış Andlaşması ile II. Dünya Savaşı arasında yaşanan gelişmelerin yanı sıra, savaş sonrası dönemde Birleşmiş Milletler'in kurulması ve BM Şartı'nın kabulü, Atlantik Bildirisi'nin benimsenmesi ve her iki devletin de NATO'ya üye olması gibi hususlar yer almaktadır.

Yunanistan'a göre, Türkiye ile birlikte aynı askeri ittifakın (NATO) üyesi olunması, Ege Adaları'nın gayriaskeri statüsünün artık geçerliliğini yitirdiğini göstermektedir.²⁸⁹ Ayrıca, Türkiye'nin Boğazlar üzerindeki rejiminin değiştiği gerekçesiyle ortaya koyduğu koşulların, Ege Adaları için de benzer biçimde geçerli olduğu ileri sürülmektedir. Buna ek olarak Yunanistan, Lozan Barış Andlaşması'nın ilgili maddesinin yalnızca adalarda deniz üssü kurulması ve tahkimat yapılmasına yönelik bir sınırlama getirdiğini iddia etmekte ve bu bağlamda adaların askerileştirilmesini meşru görmektedir.

Türkiye ise *rebus sic stantibus* ilkesinin uluslararası hukukta tanınan bir ilke olduğunu kabul etmekle birlikte bu ilkenin yalnızca son derece istisnai koşullarda uygulanabileceğini somut olayda ise bu şartların gerçekleşmediğini savunmaktadır. Özellikle sınır belirleyen andlaşmalar bakımından söz konusu ilkenin uygulanmasının hukuken mümkün olmadığını, Lozan Barış Andlaşması'nın Türkiye'ye herhangi bir askerî sınırlama getirmediğini, bu nedenle Türkiye'nin askerî kapasitesindeki artışın öngörülemez ya da andlaşmanın temelini ortadan kaldırıcı bir değişiklik teşkil etmediğini ileri sürmektedir. Ayrıca, *rebus sic stantibus* ilkesi, devletlere andlaşmaları tek taraflı olarak uygulamama serbestisi tanımaz. Bu yönde bir iddianın ileri sürülebilmesi için belirli hukuki prosedürlerin izlenmesi gerekmektedir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi de bu ilkenin taraflar arasında mutabakat sağlanarak uygulanması sonucunda ortaya çıkmıştır. Türkiye bu hakkı, gerekli koşulların oluşması ve tarafların açık rızası ile kullanmıştır. Bu nedenle Doğu Ege Adaları'na ilişkin olarak *rebus sic stantibus* ilkesine dayanılması, hukuken geçerli ve meşru bir argüman olarak değerlendirilemez.

²⁸⁹ Acer, Y. (2022). Doğu Ege Adalarının silahlandırılması ve egemenlik tartışması: Türkiye için yeni bir hukuki yol. Kriter, s. 66. <https://kriterdergi.com/dosya-savunma-ve-guvenlik/dogu-ege-adalarinin-silahlandirilmesi-ve-egemenlik-tartismasiturkiye-icin-yeni-bir-hukuki-yol>; Katsoufros, T. (1990). Ege Deniziyle ilgili Türk Yunan Uyuşmazlıkları. In S. Vaner (Ed.), Türk Yunan Uyuşmazlığı, s. 78.

İzleyen bölümde, *rebus sic stantibus* ilkesinin hukuki dayanakları, andlaşmalar hukukundaki yeri ve uygulanabilmesi için gerekli şartlar incelenecek ve söz konusu uyuşmazlık bu kuramsal çerçeve içerisinde değerlendirilecektir.

II. *Rebus Sic Stantibus* İlkesi ve Şartları

Uluslararası hukukun dayandığı bazı temel prensipler bulunmaktadır. Yukarıda da izah edilen *pacta sunt servanda* (ahde vefa ilkesi) da bunların en önemlilerinden birisidir. Zira bu ilke, uluslararası hukukun en temel kaynaklarından olan andlaşmaların devletler tarafından uygulanmasını öngörmektedir. Andlaşmalara dair hukuki rejimi düzenleyen en temel doküman ise Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'dir. Bu belgenin bir kısmının teamül hukuku niteliğinde olduğu, dolayısıyla Sözleşme'ye taraf olmayan devletler üzerinde de sonuç doğurduğu kabul edilmektedir.²⁹⁰

Bazı hallerde *pacta sunt servanda* ilkesinin uygulanmaması da söz konusu olmaktadır. Bu hallerden bir tanesi de Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62. maddesinde düzenlenen şartların esaslı şekilde değişmesi durumudur. 62. maddenin *rebus sic stantibus* ilkesinin bir yansıması olduğu kabul edilmektedir.²⁹¹ Söz konusu madde, *rebus sic stantibus* ilkesini uluslararası hukukta istismara açık kullanımlardan korumak amacıyla dikkatli ve sınırlayıcı bir biçimde düzenlemiştir. Bu yaklaşım, Waldock'un 1963 tarihli raporunda ortaya konmuş ve ilkenin objektif bir hukuk normu olarak tanımlanması gerektiği vurgulanmıştır.²⁹² Böylece sübjektif ve keyfî yorumların önüne geçilmesi amaçlanmıştır.²⁹³ Bu ilkeye göre, bir andlaşma

²⁹⁰ Gardiner, R. K. (2015). Interpretation applying the Vienna Convention on the Law of Treaties. In Treaty Interpretation, 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, s. 162–163.

²⁹¹ Khan, R. M. (1973). Vienna Convention on Law of Treaties - Article 62 (Fundamental Change of Circumstances). Pakistan Horizon, 26(1), s. 16–28.

²⁹² International Law Commission. (1963). Report of the International Law Commission covering the work of its fifteenth session, 6 May–12 July 1963, with annexes. Doc. A/5509, 2 ILC Yearbook, 187, s. 207; Fitzmaurice, G. (1957). Second Report on the Law of Treaties. ILC Yearbook, 2, 16, s. 32–33.

²⁹³ Villiger, M. E. (2009). Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties. Martinus Nijhoff Publishers, s. 768; Kulaga, J. (2020). A Renaissance of the Doctrine of Rebus Sic Stantibus? International and Comparative Law Quarterly, 69, s. 477–478.

yapılırken taraflarca göz önüne alınan şartlarda köklü bir değişikliğin meydana gelmesi halinde, andlaşmanın sona erdirilmesi mümkündür.²⁹⁴

Söz konusu hükmün teamül hukuku niteliğini haiz olduğu hem doktrinde²⁹⁵ hem de uluslararası yargı mercilerinin içtihatlarında kabul edilmiştir.²⁹⁶ Uluslararası Adalet Divanı, maddenin teamül niteliğini şu şekilde ifade etmiştir: “*Bu ilke ile bu ilkenin tabi olduğu şartlar ve istisnalar, birçok bakımdan mevcut teamül hukukunun şartların değişmesi nedeniyle bir andlaşma ilişkisinin sona erdirilmesine dair hükümlerinin kodifikasyonu olarak kabul edilebilecek olan Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 62. maddesinde somutlaştırılmıştır.*”²⁹⁷

Ancak hem ulusal hem de uluslararası yargı organları, ilkenin varlığını kabul etmekle birlikte uygulama konusunda genellikle tereddüt yaşamaktadırlar.²⁹⁸ Uluslararası yargı mercileri, ilkenin “uluslararası andlaşmanın konu ve amacı ve tarafların ortak beklentileri” temelinde uygulanması yönünde objektif bir anlayış benimsemek iken, devlet pratiğinde ise “yaşamsal menfaatleri” esas alan daha subjektif bir yorum kabul edilmiş görünmektedir.²⁹⁹

Bu ilkenin uygulanabilmesi için madde metninde bazı şartlar sayılmıştır, zira uluslararası hukuk, en temel dayanağı olan *pacta sunt servanda* ilkesinin kapsamını

²⁹⁴ International Law Commission. (1966). Reports of the International Law Commission on the second part of its seventeenth session, 3–28 January 1966, and on its eighteenth session, 4 May–19 July 1966, p. 86, Draft Articles on Law of Treaties, para. 7.

²⁹⁵ Rieter, E. R., de Waele, H., & Shaw, M. N. (2012). Boundary Treaties and Their Interpretation. In *Evolving Principles of International Law: Studies in Honour of Karel C. Wellens*, Boston: Martinus Nijhoff Publishers, s. 242; Giegerich, T. (2012). Article 62 Fundamental Change of Circumstances. In O. Dörr & K. Schmalenbach (Eds.), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Springer, s. 1101; Pirim, C. Z., (2022). Uluslararası andlaşmalar hukukunda değişim, istikrar ve değişim yoluyla istikrar: Rebus Sic Stantibus. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13(51), s. 55. <https://doi.org/10.54049/taad.1093105>.

²⁹⁶ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 38, 62; Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), Jurisdiction of the Court, Judgment. I.C.J. Reports, s. 19, para. 36.

²⁹⁷ Fisheries Jurisdiction (Federal Republic of Germany v. Iceland), Judgment of 2 February, I.C.J. Reports 1973, para. 36.

²⁹⁸ Giegerich, T. (2012). Article 62 Fundamental Change of Circumstances. In O. Dörr & K. Schmalenbach (Eds.), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Springer, s. 1071; Bullington, J. P. (1927). *International Treaties and the Clause “Rebus Sic Stantibus.”* *University of Pennsylvania Law Review*, s. 154.

²⁹⁹ Pirim, C. Z., (2022). Uluslararası andlaşmalar hukukunda değişim, istikrar ve değişim yoluyla istikrar: Rebus Sic Stantibus. *Türk Akademik Araştırmalar Dergisi*, 13(51), s. 53–54. <https://doi.org/10.54049/taad.1093105>.

mümkün olduğunca geniş tutmayı hedeflemektedir. Bu açıdan uluslararası sistemde güveni ve öngörülebilirliği sağlayan *pacta sunt servanda* ilkesi ile her dönemin dinamik gerekliliklerine adapte olmayı ve bu suretle uluslararası düzeni muhafaza etmeyi amaçlayan *rebus sic stantibus* ilkesinin uygulaması arasında hassas bir denge sağlanması önemlidir. Bu esnekliğin sağlanması da esasında istikrarın ve öngörülebilirliğin sürdürülebilmesi amacına hizmet etmektedir.³⁰⁰ Zira bir andlaşma, uluslararası sisteme zarar verir hâle gelirse, artık bu andlaşmayı o hâliyle devam ettirmenin bir amacı bulunmamaktadır.³⁰¹

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62. maddesi, şartların esaslı şekilde değişmesi rejimini şu şekilde düzenlemektedir:³⁰²

Madde 62- Şartların Esaslı Şekilde Değişmesi

1- Bir andlaşmanın akdedilmesi sırasında mevcut olan şartlarda meydana gelen taraflarca öngörülemeyen esaslı bir değişikliğe, aşağıdaki şartlar yerine gelmedikçe, andlaşmayı sona erdirmeye veya andlaşmadan çekilme için bir gerekçe olarak başvurulamaz:

a- bu şartların mevcudiyeti, tarafların andlaşma ile bağlanma rızalarının esaslı bir temelini teşkil etmedikçe; ve

b- değişiklik andlaşmaya göre hala icra edilecek yükümlülüklerin kapsamını köklü bir şekilde değiştirme etkisini haiz olmadıkça.

2. Şartlarda meydana gelen esaslı bir değişikliğe bir andlaşmayı sona erdirmek veya ondan çekilmek için bir gerekçe olarak şu hallerde başvurulamaz.

a- andlaşma bir sınırı tesis ediyorsa; veya

b- esaslı değişiklik ona başvuran tarafın ya andlaşmadan doğan bir yükümlülüğünü ihlal etmesinin ya da andlaşmanın diğer herhangi bir tarafına karşı herhangi bir milletlerarası yükümlülüğünü ihlal etmesinin neticesi ise.

³⁰⁰ Khan, R. M. (1973). Vienna Convention on Law of Treaties - Article 62 (Fundamental Change of Circumstances). Pakistan Horizon, 26(1), s. 18.

³⁰¹ Kulaga, J. (2020). A renaissance of the doctrine of rebus sic stantibus? International & Comparative Law Quarterly, 69(2), s. 495. <https://doi.org/10.1017/S0020589320000032>.

³⁰² Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

3. Yukarıdaki paragraflara göre bir taraf esaslı bir şart değişikliğine bir andlaşmayı sona erdirme veya ondan çekilme gerekçesi olarak başvurulabiliyorsa, değişikliğe, andlaşmayı askıya almanın bir gerekçesi olarak da başvurulabilir.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62. maddesi kapsamında şartların esaslı şekilde değişiminin ileri sürülebilmesi için dört kriterin kümülatif olarak bulunması gerekmektedir. Bunlar da şu şekildedir: (1) andlaşmanın akdedildiği tarihte mevcut olan şartlarda esaslı bir değişikliğin meydana gelmiş olması, (2) tarafların yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin kapsamının köklü biçimde değişime uğraması, (3) bu değişikliğin taraflarca öngörülememiş olması ve (4) söz konusu şartların tarafların andlaşma ile bağlı olma iradelerinin esaslı temelini oluşturması. Aşağıda sırasıyla bu şartlar incelenecektir.

A. Andlaşmanın Akdedildiği Şartlarda Esaslı Değişiklik

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi uyarınca *rebus sic stantibus* ilkesinin uygulanabilmesi için gerekli ilk şart, şartlarda esaslı bir değişikliğin meydana gelmiş olmasıdır. Bu ilke kapsamında, andlaşma yükümlülüklerini çevreleyen koşullarda bir değişiklik meydana gelmiş olmalı ve bu değişiklik, andlaşmanın akdedilmesiyle ortaya çıkan şartları esaslı şekilde değiştirmelidir. Esaslı etki doğurabilmesi bakımından, söz konusu değişikliğin andlaşmanın kurulması sırasında mevcut olan koşullarda meydana gelmiş olması gereklidir. Zira yalnızca bu tür bir değişiklik, tarafların andlaşma ile bağlı olma iradesini etkileyebilir. Değişiklik, tarafların yerine getirmesi gereken yükümlülüklerden ziyade bu yükümlülüklerle temel oluşturan koşullarla ilgili olmakla beraber esaslı bir nitelikte olmalıdır.³⁰³

İlkenin uygulanabilmesi için öncelikle, andlaşmanın akdedildiği tarihte mevcut olan nesnel koşullarda bir değişiklik meydana gelmiş olmalıdır. Bu bağlamda bahsi

³⁰³ Árnadóttir, S. (2016). Termination of maritime boundaries due to a fundamental change of circumstances. *Utrecht Journal of International and European Law*, 32(83), s. 94-111. <https://doi.org/10.5334/ujiel.335>.

geçen “koşullar”, tarafların niyet veya beklentilerine ilişkin sübjektif unsurlar değil, tarafların iradesinden bağımsız şekilde varlık gösteren objektif durumlardır.³⁰⁴

Bu şart pratikte, incelenecek diğer şartlardan tamamen bağımsız değildir.³⁰⁵ Zira diğer kriterlerle birlikte yorumlandığında, esaslı şart değişikliğinin varlığına ilişkin benzer sonuçlara ulaşılmaktadır. Nitekim, tarafların yükümlülüklerinin köklü bir değişime uğraması, bu değişimin andlaşmanın akdedildiği tarihte öngörülememiş olması ve bu değişikliğin tarafların anlaşma iradelerinin esaslı temelini oluşturması halinde, şartlarda esaslı bir değişikliğin bulunduğu kabul edilebilir ve bu durum andlaşmanın sona erdirilmesi için ileri sürülebilir. Bu açıdan bu şart, aslında diğer şartları da kapsayan bir kriter niteliğindedir.

Doktrinde bazı akademisyenler, bir değişikliğin esaslı bir şart değişikliği teşkil edebilmesi için hem niceliksel hem de niteliksel unsurlar içermesi gerektiğini savunmaktadır.³⁰⁶ Bu bağlamda, niteliksel unsur, değişikliğin tarafların andlaşma ile bağlı olma yönündeki rızalarını oluşturan koşulları etkileyip etkilemediğiyle ilgilidir ve bu unsur, VAHS’ın 62. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde düzenlenmiştir. Niceliksel unsur ise söz konusu değişikliğin andlaşmanın amacı ve *raison d’être* (varlık nedeni) üzerinde köklü etkiler oluşturması, bu suretle şartlarda esaslı bir farklılık meydana getirmesi anlamına gelir.³⁰⁷ Bu yaklaşım, 62. maddenin 1. fıkrasının (b) bendi ile de uyumludur. Diğer yandan, bazı yazarlar ise yalnızca niceliksel ya da yalnızca niteliksel değişikliklerin de yeterli olabileceğini savunmaktadır.³⁰⁸

Buna ek olarak, *rebus sic stantibus* ilkesinin teamül hukuku kapsamında Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 62. maddesinden daha geniş bir uygulama

³⁰⁴ Giegerich, T. (2012). Article 62 Fundamental Change of Circumstances. In O. Dörr & K. Schmalenbach (Eds.), Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary, Springer, s. 1080.

³⁰⁵ Árnadóttir, S. (2021). Fundamental change of circumstances. In Climate Change and Maritime Boundaries: Legal Consequences of Sea Level Rise, Cambridge University Press, s. 192, <https://doi.org/10.1017/9781009047906.006>.

³⁰⁶ Reuter, P., ve Mico, J. (1995). Introduction to the law of treaties (2nd ed.). London: Kegan Paul International.

³⁰⁷ Reuter, P., ve Mico, J. (1995). Introduction to the law of treaties (2nd ed.). London: Kegan Paul International.

³⁰⁸ Fischer, P., Köck, H. F., Verdross, A., & Verosta, S. (1990). Völkerrecht und Rechtsphilosophie: Internationale Festschrift für Stephan Verosta zum 70. Geburtstag, s. 82.

alanına sahip olabileceği de unutulmamalıdır.³⁰⁹ Bu kapsamda meydana gelen değişiklikler yalnızca fiili durumlarla sınırlı olmayıp ekonomik, siyasi, sosyal ya da diğer herhangi bir koşuldan da kaynaklanabilir. Ancak, VAHS'ın uygulama alanı dışında kalan bazı istisnai durumlar mevcuttur. Bunlar arasında devletler arası çatışma, devlet halefiyeti ve diplomatik ya da konsolosluk ilişkilerinin kesilmesi yer almaktadır. Sözleşmenin kendisi de bu hususları dışlamış ve “*Bu Sözleşmenin hükümleri bir andlaşma ile ilgili olarak Devletlerin halefiyeti veya bir Devletin milletlerarası sorumluluğu veya Devletler arasında ortaya çıkabilecek herhangi bir soruna halel getirmeyecektir.*” hükmünü içermiştir.³¹⁰ Bununla birlikte, Avrupa Adalet Divanı, devletler arası çatışma durumunu uluslararası teamül hukuku kapsamında esaslı şart değişikliği oluşturabileceği yönünde değerlendirmede bulunmuştur.³¹¹

Söz konusu maddenin tartışmalı yönlerinden biri de bir devletin ya da hükümetin politika değişikliğinin, bir andlaşmanın sona erdirilmesi, geri çekilme veya askıya alınması için geçerli bir gerekçe oluşturup oluşturmayacağıdır. Uluslararası Hukuk Komisyonu oturumlarında bazı devletler, bu tür bir değişikliğin hiçbir şekilde *rebus sic stantibus* kapsamında değerlendirilemeyeceğine ilişkin açık bir hüküm eklenmesini istemiştir. Ancak, diğer bazı devletler ve Komisyon, her ne kadar yalnızca politika değişikliğinin tek başına esaslı bir değişiklik oluşturmayacağı konusunda hemfikir olsalar da bu yönde açık bir hüküm eklenmesini gerekli görmemiştir. Bu bakış açısına göre, 62. maddede öngörülen koşullar, bu maddenin kötüye kullanılmasını engelleyecek yeterliliktedir.³¹² Bu durum, bir devletin politika değişikliğinin ancak ve ancak madde kapsamında öngörülen tüm şartları sağlaması halinde 62. madde kapsamında değerlendirilebileceği anlamına gelmektedir.³¹³ Buna karşılık, bazı

³⁰⁹ Árnadóttir, S. (2021). Fundamental change of circumstances. In *Climate Change and Maritime Boundaries: Legal Consequences of Sea Level Rise*, Cambridge University Press, s. 193.. <https://doi.org/10.1017/9781009047906.006>.

³¹⁰ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

³¹¹ Avrupa Adalet Divanı, A. Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz, C-162/96, 16 Haziran 1998 tarihli karar, ECR I-3655, para. 53; International Law Commission. (1966). Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. YBILC, Vol. II, s. 259, para. 10.

³¹² International Law Commission. (1966). Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. YBILC, Vol. II, 259, para. 10.

³¹³ Villiger, M. E. (2009). Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties s. 773; Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 64-65, para. 104.

akademisyenler, özellikle bir devletin dış politikasında meydana gelen değişikliklerin tek başına 62. maddenin uygulama alanı dışında kaldığını savunmaktadır.³¹⁴

B. Yükümlülüklerin Köklü Bir Değişime Uğraması

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62(1)(b) hükmü, şartların esaslı şekilde değişimine dayanılarak bir andlaşmadan çekilme, andlaşmayı askıya alma ya da sona erdirmeye iddiasında bulunulabilmesi için söz konusu değişikliğin andlaşmadan doğan ve halen ifası gereken yükümlülüklerin kapsamını köklü bir biçimde değiştirmesi gerektiğini belirtmektedir. Başka bir ifadeyle, meydana gelen esaslı değişiklik, tarafların ifa etmekle yükümlü olduğu edimleri köklü biçimde etkilemelidir.³¹⁵ Bu düzenleme, andlaşmanın halen yürürlükte bulunan ve ifası gereken hükümlerinin bulunması gerektiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla, tamamen yerine getirilmiş ve hükümleri ifa edilmiş olan andlaşmalar bakımından 62. madde hükmünün uygulanması mümkün değildir.³¹⁶

Yükümlülüklerde meydana gelen değişim, andlaşmanın uygulanabilirliğini ciddi ölçüde zayıflatacak düzeyde olmalıdır. Aksi halde, andlaşmanın uygulanmasına etki eden siyasi veya ekonomik nitelikteki gelişmeler mevcut olsa dahi, bu durum tek başına şartların esaslı şekilde değişimi kapsamında değerlendirilemez. Bu yaklaşım, 62. maddede öngörülen diğer şartlarla da uyumlu olduğu gibi Uluslararası Adalet Divanı tarafından da benimsenmiştir. Nitekim Divan, *Gabčíkovo-Nagymaros* davasında, “Her ne kadar Projenin 1992 yılındaki öngörülen kârlılığı 1977 yılına kıyasla daha düşük görünse de dosyada yer alan bilgilerden, bu durumun tarafların andlaşmadan doğan yükümlülüklerini köklü bir biçimde değiştirecek düzeye ulaştığı çıkarılamamaktadır.” değerlendirmesinde bulunmuştur.³¹⁷

³¹⁴ Fischer, P., Köck, H. F., Verdross, A., & Verosta, S. (1990). *Völkerrecht und Rechtsphilosophie: Internationale Festschrift für Stephan Verosta zum 70. Geburtstag*, s. 93.

³¹⁵ Giegerich, T. (2012). Article 62 Fundamental Change of Circumstances. In O. Dörr & K. Schmalenbach (Eds.), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Springer, s. 1085.

³¹⁶ International Law Commission. (1966, January 18). Fifth Report on the Law of Treaties, by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur. UN Doc. A/CN.4/183 and Add.1–4, s. 43.

³¹⁷ *Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia)*, Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 64-65, para. 104.

C. Değişikliğin Taraflarca Öngörülememiş Olması

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'ne göre, taraflarca öngörülme- yen esaslı bir koşul değişikliği andlaşmadan çekilme veya onu sona erdirmeye gerekçesi olarak ileri sürülebilir. 62. maddenin birinci fıkrası değişikliğin öngörülememiş olmasını bir koşul olarak düzenlemektedir. Bu bağlamda, söz konusu değişikliğin andlaşmanın akdedildiği dönemde mevcut olan koşulları etkilemesi ve bu koşulların taraflarca *travaux préparatoires* sürecinde ve andlaşmanın imzalanması sırasında öngörülemez bir biçimde dönüşmesi gerekmektedir.

Bununla birlikte, 62. maddenin lafzı çeşitli yorum sorunlarına yol açmaktadır.³¹⁸ Özellikle “taraflarca öngörülemeyen koşullar” gibi belirsiz ve geniş ifadeler, akademik çalışmalarda eleştiri konusu olmuştur. Fitzmaurice, tarafların andlaşma akdedilirken sahip oldukları tüm verileri dikkate alarak nesnel bir değerlendirme yapmalarını gerektiren objektif bir test önermiştir.³¹⁹ Ancak madde metni, değişikliğin öngörülebilirliğini devletlerin bilgi düzeyi üzerinden değerlendiren subjektif bir yaklaşımı benimser görünmektedir. Bu yorum tarzına göre, maddenin uygulanabilirliği bakımından esas olan, değişikliğin genel olarak öngörülemez olup olmadığı değil, somut taraflarca öngörülüp öngörülemediğidir.³²⁰ Dolayısıyla, taraflar gerekli araştırmaları yapma ve eksik ya da yanlış bilgiye dayanmama yükümlülüğü altındadır. Aksi hâlde, makul bir öngörüyle tespit edilebilecek veya taraflarca öngörülmüş bir değişikliğin ileri sürülmesi *rebus sic stantibus* ilkesinin kötüye

³¹⁸ Bknz. Lissitzyn, O. J. (1967). Treaties and changed circumstances (rebus sic stantibus). The American Journal of International Law, 61(4), 895–922. <https://doi.org/10.2307/2197343> (“Foreseeing” a future event may mean expecting it as inevitable, expecting it as probable, or thinking of it as possible but not likely.)

³¹⁹ International Law Commission. (1957). Second report on the law of treaties, by Mr. G. G. Fitzmaurice, Special Rapporteur (15 March 1957). UN Doc A/CN.4/107, 33. Ayrıca bknz. Árnadóttir, S. (2016). Fundamental change of circumstances. Utrecht Journal of International and European Law, 32(83), s. 194.

³²⁰ Árnadóttir, S. (2016). Termination of Maritime Boundaries Due to a Fundamental Change of Circumstances. Utrecht Journal of International and European Law, 32(83), s. 99-100.

kullanımı anlamına gelir ve *venire contra factum proprium* ilkesine aykırılık teşkil edecektir.³²¹

D. Taraf Olma Rızasının Esaslı Dayanağı Olması

Bir devletin *rebus sic stantibus* ilkesine dayanarak bir uluslararası andlaşmayı askıya alabilmesi, ondan çekilebilmesi veya sona erdirebilmesi ancak değişen koşulların tarafların andlaşmaya taraf olma rızalarının esaslı dayanaklarından birini oluşturması hâlinde mümkündür.³²² “Taraf olma rızasının esaslı dayanağı” terimiyle, tarafların andlaşma müzakereleri ve akdi sırasında dikkate aldığı ve üzerinde mutabık kaldığı koşullar kastedilmektedir ki bu koşullar farklı olsaydı, taraflar büyük olasılıkla aynı şekilde bir uzlaşmaya varamayacak ya da içerik bakımından farklı bir andlaşma imzalayacaklardı. Bu anlamda, söz konusu koşullar, tarafların andlaşmaya taraf olma rızalarının *conditio sine qua non*’u niteliğindedir.³²³

Bununla birlikte, bu koşul da belirli bir belirsizlik içermektedir. Zira devletler, bir andlaşmaya rıza gösterirken farklı kıstasları dikkate alabilirler. Bu nedenle, taraf rızasının esaslı dayanağının ne olduğunun tespiti nesnel bir değerlendirmeye dayanmalıdır. Çünkü *rebus sic stantibus* ilkesine yalnızca istisnai hâllerde başvurulabilmesi, uluslararası düzenin istikrarını koruma amacını taşır. Aksi halde, devletler geçmişe dönük olarak aynı olgulara ilişkin farklı yorumlar ileri sürebilir.³²⁴ Bu doğrultuda, andlaşmanın tarihsel arka planı, akdedildiği dönemde mevcut olan koşullar ve *travaux préparatoires* belgelerinin nesnel şekilde incelenmesi büyük önem arz etmektedir.³²⁵

³²¹ Árnadóttir, S. (2016). Termination of maritime boundaries due to a fundamental change of circumstances. *Utrecht Journal of International and European Law*, 32(83), s. 194; Villiger, M. E. (2009). *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties* s. 771.

³²² International Law Commission. (1963). *Report of the International Law Commission covering the work of its fifteenth session, 6 May–12 July 1963, with annexes*. YBILC, Vol. II, s. 79-80, para. 14.

³²³ Kolb, R. (2017). *Termination*. In *The Law of Treaties: An Introduction*. Cheltenham, UK, Edward Elgar Publishing, s. 229.

³²⁴ Danish Government. (1966). *Observation to the ILC, Waldock Report V*. Yearbook of the International Law Commission, 1966, Vol. II, s. 39.

³²⁵ *Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland)*, Judgment, I.C.J. Reports 1973, para 32.

Değişikliğin, devletin sona erdirmek istediği yükümlülükler üzerinde doğrudan bir etkisinin bulunması gerekir.³²⁶ Başka bir deyişle, taraf olma rızasının esaslı dayanağı ile ileri sürülen değişiklik arasında doğrudan ve somut bir nedensellik bağı kurulmalıdır. Uluslararası Adalet Divanı bu gerekliliğe *Gabčíkovo-Nagymaros* davasında atıf yapmıştır. Macaristan bu davada, “*siyasi yapının derinlemesine değişmesi, projenin azalan ekonomik geçerliliği, çevre bilgisi alanındaki ilerlemeler ve uluslararası çevre hukukundaki yeni norm ve düzenlemeler*” gibi unsurların, tarafların rızasının esaslı dayanağında değişiklik meydana getirdiğini iddia etmiştir.³²⁷ Ancak Divan, “*mevcut siyasi koşulların, andlaşmanın amacı ve konusu ile o denli sıkı bir ilişki içinde olmadığını ve bu nedenle tarafların rızasının esaslı dayanağını teşkil etmediğini*” belirtmiştir.³²⁸ Benzer bir yaklaşım *Fisheries Jurisdiction* davasında da benimsenmiştir.³²⁹

III. VAHS 62. Maddesinin İstisnaları

Teorik olarak, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 62. maddesinin kapsamı dışında bırakılması gereken belirli bir andlaşma türü bulunmamaktadır.³³⁰ Ancak, *rebus sic stantibus* ilkesine dayanılarak ileri sürülebilecek şartların esaslı şekilde değişikliğine ilişkin maddede belirtilen sıkı ve kümülatif olarak bulunması gereken şartlar tek başlarına yeterli görülmemiştir. Zira, bu madde ile her ne kadar asıl amaç olarak uluslararası düzenin korunması hedefleniyor olsa bile söz konusu maddeye ilişkin bazı istisnalar düzenlenmediği durumda bu hüküm bizzat düzeni

³²⁶ Árnadóttir, S. (2016). Fundamental Change of Circumstances. Utrecht Journal of International and European Law, 32(83), s. 194.

³²⁷ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 64-65, para 104.

³²⁸ Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 64-65, para. 104.

³²⁹ Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), Judgment, I.C.J. Reports 1973, para. 32; Pirim, C. Z., (2022). Uluslararası andlaşmalar hukukunda değişim, istikrar ve değişim yoluyla istikrar: Rebus Sic Stantibus. Türk Akademik Araştırmalar Dergisi, 13(51), s. 63-64. <https://doi.org/10.54049/taad.1093105>.

³³⁰ Reuter, P. (1995). Introduction to the Law of Treaties. London: Kegan Paul International Limited, s. 189.

zedeleyebilecek sonuçlar doğurma riski taşımaktadır.³³¹ Bu nedenle 62. maddede açıkça iki istisnaya yer verilmiştir.

Hükümetlerin tutum veya politikalarındaki subjektif değişikliklerin, bu maddenin uygulanmasında bir istisna teşkil edebileceği yönündeki görüşler ise reddedilmiştir. Salt politika değişikliğine dayanılarak yapılacak kötüye kullanım niteliğindeki başvuruların maddenin genel uygulama koşulları sayesinde engellenebileceği kabul edilmiştir. Bununla birlikte, bazı durumlarda politika değişikliğinin köklü ve kapsamlı olması hâlinde, maddedeki sıkı koşulların karşılanması kaydıyla, uluslararası düzenin korunması amacıyla bir andlaşmanın sona erdirilmesini meşru kılabilen ileri sürülmektedir.

A. Tarafın Kendi Hukuka Aykırı Fiilinden Yarar Sağlaması Durumu

İlk istisna, hukukun genel ilkelerinden biri olan “*hiç kimse kendi hukuka aykırı fiilinden yarar sağlayamaz*” minvalindeki *ex injuria jus non oritur* kuralının bir yansımasıdır.³³² Bu çerçevede, bir devletin ileri sürdüğü şartların esaslı değişikliği eğer bu devletin kendi yükümlülüklerinden kaynaklanıyorsa ya da doğrudan kendi uluslararası hukuk ihlallerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmışsa, *rebus sic stantibus* ilkesine dayanarak andlaşmadan çekilmesi, onu sona erdirmesi veya askıya alması mümkün değildir.

Söz konusu hüküm, ayrıntılı bir düzenleme içermemekte olup bu nedenle geniş biçimde yorumlanmaya elverişlidir. İhlalin mutlaka maddi nitelikte olması gerekmemektedir.³³³ Bir yükümlülüğün ahlaki düzeyde ihlali dahi bu ilkenin

³³¹ Bknz. International Law Commission. (1968). 64th Meeting of the Committee of the Whole, United Nations Conference on the Law of Treaties (26 March–24 May 1968) (10 May 1968). UN Doc A/CONF.39/C.1/SR.64, s. 371. Ayrıca bknz. International Law Commission. (1966). Report of the International Law Commission, YBILC 1966 II, s. 259, para. 11.

³³² Factory at Chorzow (Germ. v. Pol.), 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 9, s. 31.

³³³ Giegerich, T. (2012). Article 62 Fundamental Change of Circumstances. In O. Dörr & K. Schmalenbach (Eds.), Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary, Springer, s.1094.

uygulanmasını engelleyebilecektir. Ayrıca, bu istisna yalnızca aktif eylemleri değil aynı zamanda ihmalleri de kapsamaktadır.³³⁴

B. Sınır Düzenleyen Andlaşmalar

Şartların esaslı değişikliği ilkesine getirilen ikinci açık istisna, bir devletin bu ilkeye başvurmak suretiyle devletler arası sınırları düzenleyen bir andlaşmayı sona erdiremeyeceğini veya andlaşmadan çekilemeyeceğini düzenlemektedir. Bu istisnanın altında yatan temel gerekçe, uluslararası sınırların istikrarının korunmasıdır.³³⁵ Zira sınır düzenleyen andlaşmalar, yalnızca taraf devletler arasında geçerli olmakla kalmayıp aynı zamanda üçüncü devletlerin de uymakla yükümlü olduğu bir objektif statü tesis ederek kalıcı bir hukuki rejim oluşturmaktadır.³³⁶ Bu tür andlaşmalar, uluslararası barış ve güvenliğin temel unsurlarından biri olan sınırların kesinliği ilkesine dayanmaktadır.³³⁷

62. maddenin hazırlık sürecinde bu istisnanın eklenmesine ilişkin çeşitli görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Özel Raportör Fitzmaurice tarafından kaleme alınan ilk taslakta bu istisnaya yer verilmemişken daha sonra görevi devralan Özel Raportör Waldock tarafından bu hüküm taslağa dahil edilmiştir.³³⁸ Konuya ilişkin görüş bildiren Elias, sınır andlaşmalarının önemini kabul etmekle birlikte yargı mercilerine her somut olayda takdir yetkisi tanınması gerektiğini savunmuş ve böylelikle mutlak bir kural yerine esnek bir değerlendirme rejiminin benimsenmesini önermiştir.³³⁹ Benzer

³³⁴ Árnadóttir, S. (2016). Fundamental Change of Circumstances. *Utrecht Journal of International and European Law*, 32(83), s. 207.

³³⁵ Kaikobad, K. H. (1984). Some observations on the doctrine of continuity and finality of boundaries. *British Yearbook of International Law*, 54(1), s. 119. <https://doi.org/10.1093/bybil/54.1>.

³³⁶ Shaw, M. N. (2012). Boundary treaties and their interpretation. In E. Rieter & H. de Waele (Eds.), *Evolving Principles of International Law*. s. 239-243, https://doi.org/10.1163/9789004216051_013.

³³⁷ , M. N. (2012). Boundary treaties and their interpretation. In E. Rieter & H. de Waele (Eds.), *Evolving Principles of International Law*. s. 243, https://doi.org/10.1163/9789004216051_013.

³³⁸ International Law Commission. (1963). Second Report on the Law of Treaties, by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur (5 June 1963), UN Doc A/CN.4/156 and Add.1-3, s. 81.

³³⁹ International Law Commission. (1963). Summary Record, 695th Meeting (7 June 1963), UN Doc A/CN.4/SR.695, s. 147.

biçimde Ago da sınır andlaşmalarının tamamen kapsam dışında bırakılmasına karşı çıkmış ve belli istisnai durumların hukuken düzenlenebileceğini ileri sürmüştür.³⁴⁰

Bununla birlikte, bu istisna açık biçimde düzenlenmiş ve yürürlüğe konulmuştur. Zira şartların esaslı değişikliği ilkesine dayanılarak sınır andlaşmalarının tek taraflı olarak geçersiz kılınması, siyasi saiklerle istismar edilme riskini beraberinde getirmekte ve bu durum uluslararası hukuki düzenin istikrarını ciddi şekilde tehdit etmektedir. Bu nedenle, uluslararası sınırların kalıcılığı ve kesinliği ilkesine halel getirilmemesi adına sınır andlaşmaları, şartların esaslı değişikliği ilkesinin dışında tutulmuştur.

Uluslararası Adalet Divanı da *Preah Vihear Tapınağı* Davası'nda bu hususu şu şekilde ifade etmiştir:³⁴¹

“İki devlet arasında bir sınır belirlenirken güdülen temel amaçlardan biri, istikrar ve kesinlik sağlamaktır. Ancak, belirlenen sınır hattının her an ve sürekli olarak başvurulabilecek bir usule dayanılarak tartışmaya açılabilmesi ve ana andlaşmadaki herhangi bir hükme atıfla bir yanlışlık tespit edildiğinde sınırın düzeltilmesinin talep edilebilmesi durumunda bu amaç gerçekleştirilemez. Zira böyle bir süreç süresiz şekilde ileri sürülebilir ve muhtemel hatalar keşfedildiği sürece kesinlik hiçbir zaman sağlanamaz.”

IV. Gayriaskeri Statü Rejimlerinin Şartların Esaslı Değişikliği İlkesi Kapsamında Değerlendirilmesi

Her ne kadar sınır andlaşmaları, 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62. maddesinde düzenlenen şartların esaslı değişikliği ilkesinin istisnası olarak kabul edilmiş olsa da bu istisnanın kapsamı konusunda doktrinde ve

³⁴⁰ International Law Commission. (1963). Summary Record, 696th Meeting (10 June 1963), UN Doc A/CN.4/SR.696, p. 154. See also Árnadóttir, S. (2016). Termination of maritime boundaries due to a fundamental change of circumstances, s. 101-104. <https://doi.org/10.5334/ujel.335> 101-104.

³⁴¹ Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1962, s. 34.

uygulamada tam bir netlik bulunmamaktadır.³⁴² Bu bağlamda, sınır andlaşmalarının bir bütün olarak mı yoksa yalnızca sınırları belirleyen hükümlerinin mi bu istisna kapsamında değerlendirileceği, ayrıca sadece kara sınırlarının mı yoksa deniz yetki alanlarını belirleyen düzenlemelerin de bu kapsama girip girmeyeceği tartışma konusudur. Aynı minvalde, gayriaskeri statü rejimlerinin hangi ölçüde bu istisna kapsamında değerlendirilebileceği de ayrıca incelenmelidir. Ancak bu husus, uluslararası hukuk doktrinde ve yargı içtihatlarında çok sınırlı ölçüde ele alınmıştır. Bu sebeple, benzer hukuki tartışmalar dikkate alınarak gayriaskeri statü rejimlerinin durumu analiz edilecektir.

Deniz yetki alanlarının sınır oluşturup oluşturmadığı meselesi ele alındığında, Uluslararası Adalet Divanı *Ege Denizi Kıta Sahanelığı Davası*’nda her ne kadar *rebus sic stantibus* ilkesine doğrudan atıf yapılmamış olsa da kara sınırı ile kıta sahanlığı sınırı arasında hukukten bir fark bulunmadığını, her iki durumda da esas amacın istikrar ve nihai bir sınır belirlenmesi olduğunu ifade etmiştir. Divan bu çerçevede, kıta sahanlığı sınırlarının da kara sınırları gibi 62. madde kapsamındaki istisnaya tabi olduğunu belirtmiştir.³⁴³ Ancak deniz ve kara sınırları arasında farklılıklar bulunduğı ifade edilerek bu görüş doktrinde eleştirilmiştir.³⁴⁴

Benzer şekilde, Bangladeş-Hindistan arasında görülen Bengal Körfezi Tahkimi’nde hakem heyeti, deniz sınırlarının da kara sınırları gibi uzun vadede istikrar ve kesinlik arz etmesi gerektiğini, bu durumun devletler arasında barışçıl ilişkilerin tesisi bakımından zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Bu çerçevede, *Preah Vihear Tapınağı Davası*’na atıfla, sınır belirlemenin temel amacının “istikrar ve nihai çözüm sağlamak” olduğu vurgulanmıştır.³⁴⁵

Öte yandan, bazı görüşler deniz yetki alanlarının şartların esaslı değişikliğı ilkesinin kapsamı dışında bırakılması gerektiğini ileri sürmektedir. Özellikle iklim

³⁴² Van Dyke, J. M. V. (2005). An analysis of the Aegean disputes under international law. *Ocean Development & International Law*, 36(1), s. 82. <https://doi.org/10.1080/00908320590909088>; Janis, M. W. (1999). An introduction to international law (3rd ed), s. 34.

³⁴³ Aegean Sea Continental Shelf, Judgment. ICJ Reports, s. 36, para. 85.

³⁴⁴ Árnadóttir, S. (2016). Termination of maritime boundaries due to a fundamental change of circumstances, s. 105. <https://doi.org/10.5334/ujiel.335>.

³⁴⁵ Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between Bangladesh and India, Permanent Court of Arbitration, Award, 7 Temmuz 2014, PCA Case 2010-6, s. 63, para. 216.

değişikliği bağlamında deniz seviyesindeki artış gibi öngörülemeyen olayların, taraf devletler açısından esaslı bir değişiklik oluşturabileceği ve sınır düzenlemelerini etkileyebileceği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda Caron, devletlerin sınır andlaşmalarının önemini koruma yönünde güçlü bir eğilime sahip olmakla birlikte, deniz seviyesindeki öngörülemez yükselme gibi bir durumda, şartların esaslı değişikliği ilkesine dayanarak değişiklik talebinde bulunmalarının mümkün olabileceğini ifade etmektedir.³⁴⁶

62. maddenin sınır düzenlemelerine ilişkin istisnasının kapsamı değerlendirilirken deniz yetki alanlarının tamamının aynı nitelikte değerlendirilmemesi gerektiği de ifade edilmektedir. Zira her deniz yetki alanı, kıyı devletine aynı düzeyde egemenlik ya da yetki tanımamaktadır.³⁴⁷ Nitekim BM Uluslararası Hukuk Komisyonu da bu hususa dikkat çekmiş ve “*karasularının dış sınırının, devletin gerçek anlamda bir toprak sınırını oluşturduğunu, diğer deniz sınır çizgilerinin ise bu niteliğe sahip olmadığını*” belirtmiştir.³⁴⁸ Bu nedenle, iç sular, takımda suları ve karasuları gibi tam egemenlik tanıyan deniz alanlarına ilişkin sınırlandırmalar, kara sınırlarına benzer şekilde değerlendirilerek 62. madde kapsamındaki istisnaya dahil edilebilecek iken³⁴⁹ münhasır ekonomik bölge veya kıta sahanlığı gibi sınırlı yetki tanıyan deniz alanlarının bu kapsamda değerlendirilip değerlendirilemeyeceği daha tartışmalıdır.

Tüm bu farklı yaklaşımlar göz önüne alındığında, sınır andlaşmalarına ilişkin istisnanın özünde, devletler arasında istikrarın ve barışın korunmasını amaçladığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, sınır düzenlemelerine benzer işlev gören ve devletlerin egemenlik alanlarını etkileyen düzenlemelerin de aynı korumadan faydalanması gerektiği, aksi halde bu korumanın amacına aykırı bir şekilde daraltılmış olacağı değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, gayriaskeri statü rejimlerinin de sınır

³⁴⁶ Caron, D. D. (2009). Climate Change, Sea Level Rise and the Coming Uncertainty in Oceanic Boundaries: A Proposal to Avoid Conflict. In S.-Y. Hong & J. M. Van Dyke (Eds.), *Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea*, s. 13-14.

³⁴⁷ Árnadóttir, S. (2021). Fundamental change of circumstances, s. 204. <https://doi.org/10.1017/9781009047906.006>; Lando, M. (2019). *Maritime Delimitation as a Judicial Process*. Cambridge University Press, s. 32.

³⁴⁸ United Nations. (1982). *Yearbook of the International Law Commission*, 1982, Vol. II, Part Two. UN Doc. A/CN.4/SER.A/1982/Add.1, s. 61.

³⁴⁹ Lando, M. (2019). *Maritime Delimitation as a Judicial Process*. Cambridge University Press. s. 32.

andlaşmalarıyla benzer nitelik taşıdığı ölçüde, 62. madde kapsamındaki istisnadan yararlanabileceği ileri sürülebilir.

Bu bağlamda, gayriaskeri statü rejimlerinin tek tip bir nitelik taşımadığı, aksine farklı amaçlarla ve farklı hukuki çerçevelerle düzenlenmiş olabileceği belirtilmelidir. Bazı gayriaskeri statü rejimleri belirli bir süreyle sınırlı olarak öngörülmekteyken³⁵⁰ bazıları süresiz bir biçimde ve kalıcı hükümler içerecek şekilde tesis edilmektedir. Ayrıca, bu rejimlerin dayandığı amaçlar arasında da önemli farklılıklar bulunmaktadır. Örneğin, bazı gayriaskeri statü düzenlemeleri uluslararası deniz ticaretinin güvenliğini sağlamak amacıyla benimsenirken, diğerleri doğrudan taraf devletlerden birinin ulusal güvenliğini veya egemenliğini teminat altına almak amacıyla oluşturulmaktadır.

Bu çerçevede, belirli bir süreyle sınırlı olarak oluşturulmuş ve esasen uluslararası ekonomik ilişkilerin korunmasına hizmet eden gayriaskeri statü rejimlerinin, sınır andlaşmalarına özgü niteliklerden daha uzak olduğu ve bu nedenle 1969 Viyana Sözleşmesi'nin 62. maddesindeki istisna kapsamında değerlendirilmelerinin daha güç olduğu söylenebilir. Buna karşılık, bir devletin egemenliğini güvence altına almak amacıyla süresiz biçimde tesis edilen, herhangi bir koşula bağlı olarak sona erdirilmesi öngörülme-yen ve sınır andlaşmasının sınır çizimine ilişkin hükümleriyle doğrudan bağlantılı şekilde düzenlenen gayriaskeri statü rejimlerinin, sınır andlaşması niteliği taşıdıkları ve bu yönüyle 62. madde kapsamında öngörülen istisna rejimi içerisinde yer aldıkları ileri sürülebilecektir.

V. Doğu Ege Adalarının Gayriaskeri Statüsünün *Rebus Sic Stantibus* İlkesi Çerçevesinde İncelenmesi

Bu bölümde, Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsü, yukarıda izah edilen *rebus sic stantibus* ilkesinin şartları ve bu ilkenin uygulanmasına yönelik istisnalar çerçevesinde ele alınacaktır. Burada göz önünde bulundurulması gereken temel husus,

³⁵⁰ Dayton Barış Anlaşması (Annex 1-B), Agreement on Regional Stabilization, Article III, <https://www.ohr.int/dayton-peace-agreement/annex-1b/>.

bu ilkenin ancak tüm şartlarının kümülatif biçimde gerçekleşmesi halinde uygulanabilirlik kazanacağıdır.

İlk olarak, andlaşmanın akdedildiği tarihte mevcut olan şartlarda esaslı bir değişikliğin meydana gelip gelmediği incelenecektir. Bu çerçevede esas alınması gereken nokta, tarafların andlaşmayla bağlı olma iradelerini etkileyen temel koşullarda esaslı bir nitelik arz eden bir değişiklik olup olmadığının değerlendirilmesidir. Bu bağlamda, andlaşmanın akdedildiği tarihte mevcut olan nesnel koşullarda, tarafların subjektif niyet veya beklentilerinden bağımsız olarak, objektif durumlarda bir değişiklik meydana gelmiş olması gerekmektedir.

Söz konusu adaların gayriaskeri statüsünün esasen Türkiye'nin güvenliğine yönelik bir teminat olarak öngörüldüğü hususu dikkate alınmalıdır. Ayrıca, bu adaların 1919–1922 yılları arasında Anadolu'ya yönelik Yunan askeri harekâtında önemli roller üstlendiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, bu doğrultuda bir düzenleme yapılmasının gerekçesi açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, söz konusu statü ile mutlak bir gayriaskeri statü öngörülmemiş ve belirli askeri tesislerin kurulması gibi bazı faaliyetlerin kısıtlanması şeklinde bir düzenlemede bulunulmuştur.

Günümüzde bu adaların anılan şekilde kullanılmasını engelleyebilecek bir gelişmenin yaşandığı söylenemez. Aksine, adaların Türkiye'ye olan yakınlığı ve askeri teknolojideki gelişmeler birlikte değerlendirildiğinde, Yunanistan'ın bu adalar aracılığıyla Anadolu üzerinde çok daha ciddi bir tehdit teşkil ettiği ileri sürülebilir.³⁵¹ Türkiye ile Yunanistan arasında Lozan Barış Andlaşması'nın akdedilmesinden bu yana farklı nitelikte siyasi ilişkiler kurulmuş olsa da adaların, Anadolu'ya yönelik muhtemel bir harekât kapsamında stratejik rol oynayabilecekleri dikkate alındığında Lozan Barış Andlaşması'nın imzalandığı dönemdeki esaslı koşulların köklü biçimde değiştiğini ileri sürmek mümkün gözükmemektedir.

İlk şartla bağlantılı olarak incelenmesi gereken bir diğer husus ise, tarafların üstlendikleri yükümlülüklerin kapsamının köklü biçimde değişime uğrayıp

³⁵¹ Yüksel, C. ve Singil, N. (2023). Uluslararası Hukukta Gayri Askeri Statü ve Doğu Ege Adaları'nın Askerileştirilmesi Sorunu. *Public and Private International Law Bulletin*, 43(2), s. 466, <https://doi.org/10.26650/ppil.2023.43.1.1204391>.

uğramadığıdır. Bu şartın değerlendirilmesinde, andlaşma ile getirilen yükümlülüklerdeki değişikliğin, andlaşmanın uygulanabilirliğini ciddi biçimde zayıflatacak nitelikte olması gerekmektedir. Ancak, yalnızca siyasi ya da ekonomik nitelikteki gelişmelerin, şartlarda esaslı bir değişiklik oluşturduğu kabul edilemez.

Yunanistan, her iki devletin NATO'ya üye olmasını ileri sürerek adaların gayriaskeri statüsüne artık gerek kalmadığını, iki devlet arasında dostane ilişkilerin geliştiğini iddia etmektedir. Ne var ki, yukarıda da belirtildiği üzere, Uluslararası Adalet Divanı, *Gabčíkovo–Nagymaros* davasında devletler arasındaki siyasi ilişkilerde meydana gelen değişikliklerin, andlaşmanın konusu ve amacı ile doğrudan bağlantılı olmadığını tespit etmiş³⁵² ve bu tür değişikliklerin *rebus sic stantibus* kapsamında yükümlülüklerde köklü bir değişiklik teşkil etmeyeceğini ifade etmiştir.

Diğer yandan, Yunanistan aynı zamanda 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini ve Ege Ordusu'nun kuruluşunu da gerekçe göstererek Türkiye'nin askeri bakımdan tehdit oluşturduğunu ve bu nedenle şartlarda köklü bir değişiklik meydana geldiğini iddia etmektedir. Ancak bu argüman, NATO üyeliğine dayalı olarak ileri sürdüğü önceki dostane ilişki argümanıyla açık bir çelişki içerisindedir.

Kıbrıs Barış Harekâtı ve bu harekâtın dayandığı hukuki temel ile gerçekleştiği koşullar, bu tezin kapsamı dışında ayrı bir konu olup bu bölümde incelenmeyecektir. Bununla birlikte, Türkiye'nin operasyon sonrasındaki yaklaşık elli yıl boyunca müzakereye açık bir tutum sergilediği ve Kıbrıs Adası ile Doğu Ege Adalarının tamamen farklı statülere sahip olduğu göz önüne alındığında, Yunanistan'ın Türkiye'yi agresif bir tutumla suçlayarak şartlarda esaslı bir değişiklik meydana geldiğini ileri sürmesi gerçeklikle örtüşmemektedir.

Ayrıca Türkiye, adaların Yunanistan tarafından silahlandırılmasının 1974 yılından önceye, 1960'lı yıllara dayandığını çeşitli defalar dile getirmiştir.³⁵³ Nitekim Türkiye, 2 Nisan 1969 tarihli notasına istinaden Midilli, Sakız, Sisam ve Ahikerya

³⁵² Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 64-67, para. 104, 109.

³⁵³ Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*. London: Cavendish Publishing Limited, s. 725.

adalarında bulunan Yunan jandarma kuvvetlerinin sayısının, Lozan Barış Andlaşması'nın 13. maddesinde öngörülen sınırlamaları aştığını ifade etmiştir. Yunanistan ise 10 Mayıs 1969 tarihli cevabi notasına bu adaların gayriaskeri statüsünün devam ettiğini belirtmiştir. 4 Nisan 1970 tarihinde Türkiye tarafından iletilen başka bir notada ise, söz konusu adalarda konuşlu Yunan birliklerinin, Lozan Barış Andlaşması'nda öngörülenden fazla olduğu tekrar dile getirilmiştir.³⁵⁴

Buna ek olarak, Türkiye'nin askeri gücünü sınırlandıran herhangi bir uluslararası andlaşma bulunmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin kendi egemen toprakları üzerinde yeni bir ordu kurması ve bunu uygun gördüğü bir bölgede konuşlandırması, *rebus sic stantibus* ilkesi bağlamında şartlarda esaslı bir değişiklik olarak ileri sürülemez.

Üçüncü olarak incelenmesi gereken şart, söz konusu değişikliğin taraflarca öngörülemediği olmasıdır. Oysa Yunanistan'ın iddia ettiği üzere, bir uluslararası kuruluşa üyelik ya da Türkiye'nin askeri kapasitesini geliştirmesi gibi hususlar Lozan Barış Andlaşması akdedilirken öngörülemez nitelikte gelişmeler olarak değerlendirilemez. Çünkü bu tür değişiklikler devletlerin olağan gelişim süreçlerinin bir parçası olup uluslararası ilişkilerde beklenebilecek nitelikte gelişmelerdir. Bu nedenle andlaşmanın imzalandığı tarihte taraflarca öngörülemediği bir durumun varlığından söz etmek mümkün değildir.

Son olarak, *rebus sic stantibus* ilkesinin uygulanabilmesi için meydana gelen değişikliklerin tarafların andlaşmayla bağlı olma iradelerinin esaslı temelini sarsması gerekir. Bu çerçevede Lozan Barış Andlaşması müzakereleri incelendiğinde adaların gayriaskeri statüde tutulmasının, özellikle Türkiye açısından, andlaşmaya bağlı kalma iradesinin temel unsurlarından biri olduğu açıkça görülmektedir. Nitekim Konferans boyunca Türkiye, Semadirek Adası'nın kendisine bırakılmasını istemiş; Limni, Midilli, Sakız ve Ahikerya gibi stratejik öneme sahip adaların ise Yunanistan'a bırakılmayarak özel bir statü altında düzenlenmesi gerektiğini ısrarla vurgulamıştır.³⁵⁵

³⁵⁴ Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*. London: Cavendish Publishing Limited, s. 724.

³⁵⁵ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 103.

Ancak yukarıda da belirtildiği üzere, taraflarca öngörülemeyen herhangi bir köklü değişiklik bulunmadığı için Yunanistan'ın kendi iradesini etkileyen böyle bir değişikliğe dayanarak *rebus sic stantibus* ilkesini ileri sürmesi hukuken mümkün görünmemektedir.

Bunların yanında, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 62. maddesinde yer alan istisnaların da incelenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda ilk olarak, *ex injuria jus non oritur* prensibi açısından tartışmanın değerlendirilmesi gerekir. Söz konusu ilkenin geniş yorumlamaya elverişli olduğu yukarıdaki bölümde izah edilmiştir.

Yunanistan'ın, Türkiye'nin Ege Ordusu'nu kurmasını şartlarda esaslı değişiklik çerçevesinde ileri sürmesi incelendiğinde söz konusu ordunun 1975 yılında kurulduğu görülmektedir.³⁵⁶ Buna karşılık, Yunanistan'ın Ege'deki adaların gayriaskeri statüsünü çok daha önce, 1960'lı yıllardan itibaren ihlal etmeye başladığı iddia edilmektedir.³⁵⁷ Bu gayriaskeri statü rejimi, tam olarak da Ege bölgesinde Türkiye'nin güvenliğini temin etmek için getirilmişken Türkiye'nin böyle bir tepki vermesi de sebep-sonuç ilişkisi içerisinde makul görülmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda Yunanistan'ın kendi hukuka aykırı davranışının öngörülebilir bir sonucu olan Türkiye'nin tedbirlerini “şartlarda esaslı değişiklik” gerekçesine dayanak göstermesi mümkün değildir. Zira bir devletin, kendi hukuka aykırı fiilinden türeyen sonuçları gerekçe göstererek hukuki bir kazanım elde etmesi, *ex injuria jus non oritur* ilkesine açıkça aykırıdır.

Benzer bir değerlendirme Kıbrıs meselesi bakımından da yapılabilir. Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri müdahalesine yol açan gelişmelerin, esasen Yunanistan'ın adaya doğrudan müdahalesi sonucu ortaya çıktığı, çok sayıda kaynakta ve dönemin Kıbrıs Cumhurbaşkanı Başpiskopos Makarios'un Birleşmiş Milletler

³⁵⁶ Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Kara Kuvvetleri Komutanlığı. Kara Kuvvetleri Komutanlığının Tarihçesi. <https://www.kkk.tsk.tr/kkksablonmaster/header/kurumsal/tarihce.aspx> (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

³⁵⁷ Bölükbaşı, D. (2004). *Turkey and Greece: The Aegean Disputes: A Unique Case in International Law*. London: Cavendish Publishing Limited, s. 725.

Güvenlik Konseyi'ndeki konuşmasında da açıkça ifade edilmiştir.³⁵⁸ Dolayısıyla Yunanistan'ın Kıbrıs meselesini gerekçe göstererek *rebus sic stantibus* ilkesine dayanması da aynı şekilde bu prensibe aykırılık teşkil edecektir.

Bir diğer istisna ise sınırları düzenleyen andlaşmalara ilişkindir. Yukarıda ayrıntılı biçimde açıklandığı üzere, bu istisnanın kapsamı uluslararası hukuk literatüründe tartışmalıdır. Bununla birlikte, istisnanın temel amacının uluslararası barış ve istikrarı korumak olduğu dikkate alındığında, yalnızca kara sınırlarıyla sınırlı kalmayıp deniz yetki alanları ile gayriaskeri statüdeki bölgelerin de bu kapsamda değerlendirilebileceği ileri sürülmektedir.³⁵⁹ Özellikle gayriaskeri statünün bir devletin güvenliğini temin amacıyla öngörülmüş olduğu ve herhangi bir süre ya da başka bir sınırlamaya tabi olmaksızın tesis edildiği durumlarda sınır andlaşması niteliğinde kabul edilmesi ve istisna kapsamında değerlendirilmesi gerektiği ifade edilebilir.

Bu çerçevede, Doğu Ege Adaları'nın gayriaskeri statüsünün sınır düzenlemeleriyle yakından bağlantılı olduğu, Lozan Barış Andlaşması'nın tutanaklarından da açıkça anlaşılmaktadır.³⁶⁰ Görüşmeler sırasında bu adalar üzerindeki egemenliğin taraflardan ayrı olarak üçüncü bir yönetime bırakılması dahil olmak üzere çeşitli seçeneklerin tartışıldığı,³⁶¹ nihayetinde ise Türkiye'nin güvenliği açısından tehdit oluşturmaması için bu adaların gayriaskeri statü altında Yunanistan'a bırakılmasının kabul edildiği anlaşılmaktadır.³⁶² Bu durum, gayriaskeri statünün sınır düzenlemeleriyle olan sıkı bağlantısını teyit etmektedir. Dolayısıyla, Lozan Barış Andlaşması uyarınca Yunanistan'a bırakılan adaların gayriaskeri statüsü, sınırları düzenleyen andlaşmalar kapsamında değerlendirilmelidir. Bu bağlamda, *rebus sic stantibus* ilkesine dayanarak bu statünün sona erdiğini ileri sürmek hukuken mümkün değildir.

³⁵⁸ United Nations Security Council. Official Records, 29th year, 1780th meeting, 19 July 1974, New York. <https://digitallibrary.un.org/record/523143?v=pdf> (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

³⁵⁹ Caron, David D. (2009). "Climate Change, Sea Level Rise and the Coming Uncertainty in Oceanic Boundaries: A Proposal To Avoid Conflict." In Seoung-Yong Hong & Jon M. Van Dyke (Eds.), *Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea*, Vol. 1, s. 13-14.

³⁶⁰ Meray, Seha L. (Çev.). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2001, s. 100-113; İnce, F. (2013). *Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi S 53, (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), s. 110-120.

³⁶¹ Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 100.

³⁶² Meray, S. L. (Çev.). (2001). *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler* (Tk. I, C. 1, K. 1). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 103.

Bu noktada, Lozan Barış Andlaşması ile düzenlenen Boğazlar bölgesine ilişkin gayriaskeri statü rejimlerinin durumu da ayrıca değerlendirilmelidir. Bu bölgelerdeki gayriaskeri statü, başka bir devletin güvenliğini sağlama amacıyla değil, uluslararası deniz ticaretinin güvenliği ve serbestliğini temin amacıyla öngörülmüştür. Bu husus Lozan Barış Andlaşması'nın 23. maddesinde de açıkça ifade edilmiştir. Bu açıdan 1923-1936 arasındaki dönemde yaşanan gelişmeler ve uluslararası konjonktür dikkate alındığında, bu bölgenin güvenliğinin BM tarafından öngörülen devletlerce sağlanamayacağı bariz bir şekilde görülmüştür. Türkiye ise bunun üzerine *rebus sic stantibus* ilkesine dayanarak bir uluslararası konferans toplanmasını ve bu esas amaca ulaşılması için çözüm üretilmesini talep etmiştir.³⁶³

Yunanistan'a ait adaların gayriaskeri statüsü ise doğrudan Türkiye'nin güvenliğini sağlama amacı taşımaktadır ve 1923'ten bugüne Türkiye'nin güvenlik endişelerinde herhangi bir azalma olmamıştır. Hatta bu endişelerin, gelişen teknoloji ile arttığı bile ifade edilmektedir.³⁶⁴ Bu nedenle, iki gayriaskeri statü rejiminin gerek amacı gerekse niteliği bakımından birbirinden farklı olduğu, dolayısıyla "sınır düzenleyen andlaşma" niteliğinin yalnızca Yunanistan'a bırakılan adalar için geçerli olduğu değerlendirilebilir.

Öte yandan, Türkiye'nin Boğazlar rejimine ilişkin gayriaskeri statüyü tek taraflı olarak kaldırmadığı da önemle vurgulanmalıdır. Çok taraflı bir uluslararası andlaşmayla düzenlenen bir rejimin, *rebus sic stantibus* ilkesine dayanılarak sona erdirilmesinin, tek taraflı olmaktan ziyade kolektif değerlendirmeye ve müzakereye dayanması daha uygun görünmektedir. Buna karşılık Yunanistan'ın, 62. madde düzenlemesi uyarınca istisna kapsamında kalması gereken çok taraflı bir andlaşma hükmünü, yukarıda belirtildiği gibi, maddi şartları yerine getirmeksizin ve tek taraflı biçimde sona erdirdiğini ileri sürmesi uluslararası hukuka uygun değildir.

³⁶³ Meray, S. L., ve Olcay, O. (2020). Montrö Boğazlar Konferansı: Ciltli; Tutanaklar, Belgeler. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. XXIX-XXXIII.

³⁶⁴ Yüksel, C. ve Singil, N. (2023). Uluslararası Hukukta Gayri Askeri Statü ve Doğu Ege Adaları'nın Askerileştirilmesi Sorunu. Public and Private International Law Bulletin, 43(2), s. 466, <https://doi.org/10.26650/ppil.2023.43.1.1204391>.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ON İKİ ADA’NIN GAYRIASKERİ STATÜSÜNÜN İNCELENMESİ

Bu tez kapsamında incelenecek olan Ege Adalarının üçüncü grubu ise On İki Ada’dır. On İki Ada Osmanlı döneminde uygulanan yönetim şekline esinlenilerek bu şekilde isimlendirilmiş olup normalde on dört adet büyük ada ve bunlara bağlı adacıklardan oluşmaktadır. On İki Ada terimi ile ifade edilen adalar şunlardır: Rodos (Rhodes), Herke (Chalki), Piskopi (Tilos), Sömbeki (Simi), İncirli (Nisiros), İstanköy (Kos), Kilimli (Kalimnos), İleriye (Leros), Batmaz (Patmos), Lipsi (Lipsi), Astimpalya (Astipalea), Kerpe (Karpathos) ve Kaşot (Kasos). Ancak tarihsel süreçte ve Lozan Barış Andlaşması ve Paris Barış Andlaşması kapsamında aidiyeti ve rejimi On İki Ada ile beraber düzenlenen Meis (Kastellorizo) Adası da bu çalışma bağlamında On İki Ada terimi kapsamında ele alınacaktır.

Bu bölümde öncelikle On İki Adaların gayriaskeri statüsünü düzenleyen hukuki metinler incelenecek ve söz konusu statünün kapsamı ayrıntılı olarak değerlendirilecektir. Ardından, bu adaların gayriaskeri statüsü üzerine Türkiye ile Yunanistan arasında ortaya çıkan hukuki uyuşmazlıklara temel teşkil eden andlaşmalar hukuku bağlamında objektif statü hususu ele alınacaktır.

§ 1 Oniki Ada’nın Gayriaskeri Statüsünün Kapsamı

On İki Ada’nın egemenliğine ilişkin ilk düzenleme Lozan Barış Andlaşması ile yapılmış olmakla beraber, daha sonrasında Paris Barış Andlaşması ile adaların hem egemenliği hem de gayriaskeri statüsü ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Lozan Barış Andlaşması'nın 15. maddesi şu şekildedir:

“Türkiye, aşağıda sayılan adalar üzerindeki bütün haklarından ve sıfatlarından İtalya yararına vazgeçer: Bugünkü durumda İtalya'nın işgali altında bulunan Stampalia (Astropolia), Rodos (Rhodes, Rhodos), Kalki (Calki, Khalki), Skarpanto (Scarpanto), Kazos (Casos, Casso), Piskopis (Piscopis, Tilos), Miziros (Misiros, Nisyros), Kalimnos (Calimnos, Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi) ve İstanköy (Cos, Kos) adaları ile, bunlara bağlı adacıklar, ve Meis (Castellorizo) adası.”

Bu hüküm ele alındığında Lozan Barış Andlaşması ile bu adaların egemenliğinin İtalya'ya devredildiği ve adalar üzerinde herhangi bir statü tesis edilmediği söylenebilir. Bu açıdan İtalya'ya devredildiği esnada adalar gayriaskeri statüde bulunmamaktadır.³⁶⁵

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1947 yılında imzalanan Paris Barış Andlaşması ise savaş esnasında İngiliz işgali altına giren bu adalarla alakalı yeni bir düzenleme getirmektedir. Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesinin çevirisi şu şekildedir:

Madde 14

1. İtalya aşağıda sayılan Oniki Adaları Yunanistan'ın tam egemenliğine bırakmaktadır: Stampalia (Astropalia), Rodos, Calki (Khand), Scarpanto, Cassos (Casso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos) ve Meis (Castellorizo) ile bunlara bitişik (adjacent) adacıklar.

2. Bu adalar askerden arındırılmış olacaklar ve böyle kalacaklardır.

*3. Bu adaların Yunanistan'a nakline ilişkin formaliteler ve teknik koşullar Birleşik Krallık ve Yunanistan Hükümetleri arasında saptanacak ve işbu Andlaşmanın yürürlüğe girmesinden en çok 90 gün içinde yabancı birliklerin buradan çekilmelerinin sona ermesi için düzenlemeler yapılacaktır.*³⁶⁶

³⁶⁵ Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 23.

³⁶⁶ Çeviri için Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 24. Orijinal metin: United Nations. (1950). *Treaties*

Görüldüğü üzere bu madde hükmü On İki Ada üzerindeki egemenliğin İtalya'dan Yunanistan'a geçmesini öngörürken bu adaların gayriaskeri statü altına alınmasını ve bu statünün korunmasını öngörmektedir. Andlaşma'nın XIII. numaralı Ekinin D maddesinde gayriaskeri statünün yani askerden arındırma rejiminin tanımını da yapmaktadır. Buna göre:

“İşbu Andlaşma amacıyla “askerden arındırma” (démilitarisation) ve “askerden arındırılmış” (démilitarisé) terimleri ile ülke üzerindeki ve ilgili karasularındaki bütün deniz, kara ya da hava tesisleri ve istihkamları ile kara, deniz ya da hava yapay engellerinin, silahlarının, kara, deniz ya da hava birliklerince üslerin kullanılmasının ya da bu birliklerce sürekli ya da geçici olarak kalınmasının, her türlü askeri eğitimin ve savaş malzemesi üretiminin yasaklanması biçiminde anlaşılması gerekmektedir. Bu yasaklama sınırlı sayıda içe yönelik görevleri yerine getirecek ve bir tek kişi tarafından taşınabilen ve kullanılabilen silahlarla donatılmış iç güvenlik personeli ile bunlar için gerekli askeri eğitimi içermemektedir.”³⁶⁷

and International Agreements Registered or Filed and Recorded with the Secretariat of the United Nations, Vol. 49, s. 13 (fr.), 134–135:

Article 14

1. Italy hereby cedes to Greece in full sovereignty the Dodecanese Islands indicated hereafter, namely Stampalia (Astropalia), Rhodes (Rhodos), Calki (Kharki), Scarpanto, Casos (Casso), Piscopis (Tilos), Misiros (Nisyros), Calimnos (Kalymnos), Leros, Patmos, Lipsos (Lipso), Simi (Symi), Cos (Kos) and Castellorizo, as well as the adjacent islets.

2. These islands shall be and shall remain demilitarised.

3. The procedure and the technical conditions governing the transfer of these islands to Greece will be determined by agreement, between the Government of the United Kingdom and Greece and arrangements shall be made for the withdrawal of foreign troops not later than 90 days from the coming into force of the present Treaty.

³⁶⁷ Çeviri: Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 25. Orijinal metin: United Nations. (1950). *Treaties and International Agreements Registered or Filed and Recorded with the Secretariat of the United Nations*, Vol. 49, s. 113-114 (fr.).

D. Definitions of the Terms “Demilitarisation” and “Demilitarised”

(See Articles 11, 14, 49 and Article 3 of Annex VI)

For the purpose of the present Treaty the terms "demilitarisation" and "demilitarised" shall be deemed to prohibit, in the territory and territorial waters concerned, all naval, military and military air installations, fortifications and their armaments; artificial military, naval and air obstacles; the basing or the permanent or temporary stationing of military, naval and military air units; military training in any form; and the production of war material. This does not prohibit internal security personnel restricted in number to meeting tasks of an internal character and equipped with weapons which can be carried and operated by one person and the necessary military training of such personnel.

Paris Barış Andlaşması'nın 14. maddesi ve Andlaşma'nın XIII. numaralı Ekinin D maddesi ele alındığında söz konusu On İki Ada'nın tam bir gayriaskeri statü altına alındığı, adalarda her türlü askeri tesisin, istihkamın ve üssün kurulmasının yasaklandığı görülmektedir. Aynı şekilde bu bölgelerde askeri eğitim verilmesi ve silah üretimi de yasaklanmış olup adalarda asayişin sağlanması amacıyla ancak sınırlı güvenlik gücünün eğitilmesine ve ancak belirli teçhizatla donanmış şekilde adalarda bulundurulmasına müsaade edildiği görülmektedir.

Paris Konferansı'nın hazırlık çalışmaları da incelendiğinde Müttefik Devletlerin On İki Ada'nın kesin olarak ve tam anlamıyla gayriaskeri statü altına alınması yönünde bir fikir birliği olduğu da tespit edilebilmektedir. Bu doğrultuda, 14 Eylül 1945 tarihli Bakanlar Konseyi oturumunda ABD temsilcisi Byrnes konuşmasında “*Meis Adasının Türkiye'ye verilmemesinin güvenlik bakımından yaratacağı sorunların bu adaların askerden arındırılması ile sağlanacağını*” bildirmiştir. 17 Eylül 1945'teki Bakanlar Konseyi oturumunda İngiliz temsilci Bevin ile Fransız temsilci Bidault'un ifadeleri de bu adaların kesin olarak gayriaskeri statü altına alınmaları iradesini gösterir niteliktedir.³⁶⁸ Sonuç olarak On İki Ada, Paris Barış Andlaşması'nın getirdiği rejim kapsamında gayriaskeri statü altına alınmıştır.

³⁶⁸ Pazarcı, H. (1986). *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s. 28-29, 58. dipnottaki atıfla Conf. de Paris, vol. 135, s. 71 ve 111.

§ 2 Objektif Statü Kavramı Açısından On İki Ada'nın Hukuki Durumunun İncelenmesi

On İki Ada'nın gayriaskeri statüsü, çeşitli yönleriyle diğer Ege Adalarının statüsünden ayrılmaktadır. Bu farklılığın en önemli sebeplerinden biri, söz konusu adaların gayriaskeri statüsünü belirleyen andlaşmaya Türkiye'nin taraf olmamasıdır. Bu durum, taraflar arasında hukuki tartışmalara ve yorum farklılıklarına yol açmaktadır. Aşağıda, bu uyuşmazlık ayrıntılı olarak ele alınacaktır.

I. Tarafların Hukuki İddiaları

Yunanistan'a göre 1947 Paris Barış Andlaşması ile On İki Ada ve bunlara bağlı adacıklar tam ve koşulsuz egemenlik hakkı çerçevesinde Yunanistan'a bırakılmıştır. Dolayısıyla söz konusu andlaşma, adalar üzerinde Yunanistan'ın mutlak egemenliğini tesis etmiştir. Bununla birlikte, andlaşmada yer alan gayriaskeri statüye ilişkin hükümler de dahil olmak üzere tüm hükümler, andlaşmaya taraf olmayan üçüncü devletler açısından "*res inter alios acta*" niteliğindedir ve bu nedenle Türkiye tarafından ileri sürülemez.³⁶⁹ Yunanistan, bu görüşün Paris Barış Andlaşması'nın 89. maddesinde de açıkça teyit edilmekte olduğunu belirterek ilgili hükümlerin yalnızca taraf devletler bakımından hak ve yükümlülük doğuracağını ve üçüncü devletlere herhangi bir hak veya menfaat sağlamayacağı ifade etmektedir.³⁷⁰

Yunanistan ayrıca, Türkiye'nin 1947 Paris Barış Andlaşması'nı "tam anlamıyla bir gayriaskeri statü düzenleyen andlaşma" olarak nitelendirmesini hem tarihsel hem de hukuki açıdan temelsiz bulmaktadır. Türkiye'nin bu iddiasını desteklemek üzere atıfta bulunduğu 1856 Paris Barış Andlaşması'na ek Aaland Adaları'nın Gayriaskeri Statüsüne İlişkin Andlaşma, Yunanistan'a göre tamamen ilgisiz ve söz konusu uyuşmazlığa uygulanamaz durumdadır. Zira 1856 tarihli düzenleme doğrudan bir

³⁶⁹ Katsoufros, T. (1990). Türk Yunan Uyuşmazlığı (yayına hazırlayan Vaner S.), s. 78; Wilson, A. (1982). "The Aegean Dispute." Adelphi Paper, No. 155, s. 16.

³⁷⁰ Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/75/976, S/2021/684). <https://digitallibrary.un.org/record/3934372?v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

gayriaskeri statü rejimi öngörürken 1947 Paris Barış Andlaşması'ndaki gayriaskeri statüye ilişkin hüküm bağımsız ve tali bir düzenleme niteliğindedir. Bu nedenle hem hukuki nitelik hem de kapsam açısından iki örneğin karşılaştırılması mümkün değildir. Ayrıca Yunanistan, Türkiye'nin bu hükümlere dayanamayacağını bir kez daha vurgulayarak yalnızca andlaşmaya taraf devletlerin ilgili hükümlerden hak ve yükümlülük elde edebileceğini ileri sürmektedir.³⁷¹

Türkiye ise 1947 Paris Barış Andlaşması'nda On İki Ada'nın gayriaskeri statüsünü düzenleyen hükümlerin, yalnızca taraf devletleri bağlayan bir düzenleme olmanın ötesinde, "objektif statü" (*objective régime*) niteliği taşıdığını ifade etmektedir. Bu rejim, andlaşma kapsamında kalan adalara özel bir uluslararası statü kazandırmakta ve andlaşmaya taraf olup olmamak fark etmeksizin, ilgisi bulunan tüm devletlerin bu statüden yararlanmasına olanak tanımaktadır. Türkiye, söz konusu adaların güvenliği ve bölgedeki stratejik dengeler nedeniyle, 1947 Paris Andlaşması'ndaki gayriaskeri yükümlülüklerin Yunanistan tarafından yerine getirilmesini talep etme hakkına sahip olduğunu ileri sürmektedir. Türkiye bu hakkı, Aaland Adaları örneğine dayandırarak uluslararası hukukta kabul görmüş bir uygulama ile desteklenmektedir. Zira 1856 Paris Barış Andlaşması ekinde yer alan Aaland Adaları'nın Gayriaskeri Statüsüne Dair Andlaşma'da da andlaşmaya taraf olmayan devletler, gayriaskeri statü rejiminin uygulanmasını talep edebilmiştir.³⁷²

Türkiye ayrıca, Yunanistan'ın adaları askeri hale getirerek andlaşma hükümlerine aykırı hareket etmesinin, Yunanistan'ın andlaşmadan doğan hak iddialarını Türkiye'ye karşı ileri sürme yetkisini ortadan kaldırdığını ileri sürmektedir. Uluslararası Adalet Divanı'nın *Namibya* kararında örnek gösteren Türkiye, bu kararda ifade edildiği üzere bir devletin kendi yükümlülüklerini yerine getirmemesi veya yerine getirmeyi reddetmesi halinde bu yükümlülüklerden doğan haklarını da talep edemeyeceğini vurgulamaktadır. Türkiye, 1947 Paris Andlaşması'ndaki gayriaskeri

³⁷¹ Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General (A/76/846, S/2022/432). <https://digitallibrary.un.org/record/3976160?ln=en&v=pdf>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

³⁷² Letter dated 30 September 2021 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/275/89/PDF/N2127589.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

statüye ilişkin hükümleri, ilgili bir devlet sıfatıyla geçerli ve bağlayıcı olarak ileri sürebileceğini ve Yunanistan, bu yükümlülüklerle uymakla yükümlü olduğunu ifade etmektedir.³⁷³

Türkiye, Yunanistan'ın, Andlaşma'nın 89. maddesinin nesnel rejim yaratmadığı yönündeki iddiası ise hukuken geçersiz olarak kabul etmektedir. Türkiye'ye göre bu madde yalnızca andlaşmaya henüz taraf olmamış ve önsözde belirtilen devletleri ilgilendirmekte olup Türkiye gibi ilgisi bulunan bir devletin, On İki Ada'nın gayriaskeri statüsünün uygulanmasını talep etme hakkını etkilememektedir. Bu çerçevede Türkiye, 1947 Paris Andlaşması'na dayalı olarak adaların gayriaskeri statüsünün uygulanmasını talep etme hakkının hukuken sağlam ve geçerli olduğunu savunmaktadır.³⁷⁴

II. Uluslararası Hukuk Bakımından İnceleme

Paris Barış Andlaşması'na taraf olmayan Türkiye ile bu Andlaşma'ya taraf olan Yunanistan arasındaki söz konusu hükümlere ilişkin uyuşmazlıkların incelenebilmesi için, andlaşmalar hukukunda üçüncü devletlerin statüsünün yanı sıra, belirli andlaşma türlerinin diğer andlaşmalardan ayrılan özel statülerinin değerlendirilmesi gerekmektedir. Aşağıda bu hususlar sırasıyla ele alınacaktır.

³⁷³ Letter dated 17 September 2022 from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations addressed to the Secretary-General. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/646/64/PDF/N2264664.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

³⁷⁴ Letter dated 17 September 2022 from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations addressed to the Secretary-General, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/646/64/PDF/N2264664.pdf?OpenElement>, (Erişim tarihi: 19.08.2025.)

A. *Pacta Tertiis Nec Nocent Nec Prosunt* İlkesi

Andlaşmaların üçüncü devletler üzerindeki etkilerine dair temel kurallar Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 34–37. maddelerinde düzenlemektedir.³⁷⁵ Sözleşme'nin 2. maddesi uyarınca üçüncü devlet, “bir andlaşmaya taraf olmayan devlet” olarak tanımlanmaktadır ki bu açıdan üçüncü devletin andlaşmanın hazırlık aşamalarına katılıp katılmamalarının veya daha sonra taraf olma hakkına sahip olup olmamalarının herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Yani, bir devlet andlaşmaya taraf olmadıkça “üçüncü devlet” konumundadır.

VAHS'ın 34. maddesi, andlaşmaların üçüncü devletler üzerindeki etkisine dair temel kuralı ortaya koymaktadır: bir andlaşma, üçüncü devletin rızası olmaksızın onun için ne hak ne de yükümlülük doğuracaktır. Başka bir ifadeyle, bir andlaşma yalnızca taraf devletler bakımından bağlayıcıdır ve taraf olmayan devletlere tek taraflı olarak uygulanamaz. Bu ilke, Sözleşme'nin 26. maddesinde düzenlenen “ahde vefa” (*pacta sunt servanda*) kuralı ile uyumludur. Zira ahde vefa ilkesi sadece taraf devletler arasında hüküm ifade eder.³⁷⁶

Bununla birlikte, 35–37. maddelerde bu temel kurala bazı istisnalar ve nitelikler getirilmiştir. Ancak bu hükümler, 34. madde ile birlikte bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Zira Sözleşme'nin ilgili kısmında, üçüncü devletlerin andlaşmadan hak veya yükümlülük elde edebilmeleri için kendi açık rızalarının aranacağı açıkça ortaya konmuştur. Dolayısıyla, andlaşmalar hukuku bakımından üçüncü devletlerin korunması ve iradelerinin üstünlüğü esastır. İradeci teorinin uluslararası hukuka yansımaları olan³⁷⁷ bu ilke kadar kesin bir şekilde tanınmış az sayıda normun olduğu da ifade edilmiştir.³⁷⁸

³⁷⁵ Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

³⁷⁶ Villiger, M. E. (2009). *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties* s. 469.

³⁷⁷ David, E. (2011). “1969 Vienna Convention, Article 34.” In O. Corten & P. Klein (Eds.), *The Vienna Convention on the Law of the Treaties: A Commentary* (Vol. I). Oxford: Oxford University Press, s. 888.

³⁷⁸ Bilsel, C. (1936). *Devletler Hukuku III. Kitap, Devletler Arasında Andlaşmalar*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No. 121, s. 142.

B. Objektif Rejim Oluşturan Andlaşmalar

Doktrinde, bazı andlaşmaların genel kural olan *pacta tertiis* ilkesinin istisnasını teşkil eden “objektif rejimler” (*objective regimes*) oluşturduğu ileri sürülmektedir. Objektif rejimlerin özelliği, yalnızca taraf devletler için değil, taraf olmayan devletler için de *erga omnes* nitelikte hak ve yükümlülükler doğurabilmeleridir. Bu durum, üçüncü devletlerin rızası olmaksızın bazı yükümlülükler altına girmesine yol açabilir.³⁷⁹

Nesnel rejim yaratan andlaşmaların tipik olarak belirli bir coğrafi veya toprak unsuruna ilişkin oldukları görülmektedir. Barış andlaşmaları, tarafsızlaştırma veya gayriaskeri statü öngören andlaşmalar, sınırların belirlenmesine ilişkin andlaşmalar yahut uluslararası suyolları (kanallar veya nehirler) üzerinde özel statü tesis eden andlaşmaların bu kapsama girdiği ifade edilmektedir.³⁸⁰ Bu tür andlaşmaların, devlet rızasına dayalı geleneksel ilkenin ötesine geçerek, uluslararası toplumun ortak ihtiyaçlarına cevap verebilme potansiyeli taşıdığı ileri sürülmektedir. Böylelikle, devletlerin tek taraflı iradesine bağlı olmaksızın tüm uluslararası toplum için geçerli olacak rejimler ortaya çıkabilmektedir.

Bununla birlikte, “objektif rejim” kavramı andlaşma metinlerinde açıkça düzenlenmiş değildir ve daha ziyade doktrinel bir zemin üzerine inşa edilmiştir. Bu kavramın en tartışmalı yönü, Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’nin 34. maddesinde kodifiye edilen “*bir andlaşma üçüncü bir devletin rızası olmaksızın ne hak ne de yükümlülük doğurur*” kuralını aştığı yönündeki argümanlardır. Dolayısıyla, objektif rejimler hem uluslararası hukukun yerleşik ilkelerine istisna oluşturmaları hem de üçüncü devletlerin rızası dışında bağlayıcı sonuç doğurmaları sebebiyle hukuki tartışmalara konu olmaktadır.

³⁷⁹ Akkutay, B. L. (2020). Uluslararası Andlaşmaların Üçüncü Devletlere Etkisi. İstanbul: Adalet Yayınevi, s. 118-119.

³⁸⁰ Salerno, F. (2011). “Treaties Establishing Objective Regimes.” In E. Cannizzaro (Ed.), The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention. Oxford: Oxford University Press, s. 240–241.

“Objektif rejim” kavramı, Andlaşmalar Hukuku Komisyonu’nun çalışmaları sırasında tartışılmış, ancak Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’ne dahil edilmemiştir. 1960 yılında Özel Raportör Fitzmaurice, barış andlaşmaları, tarafsızlaştırma veya gayri askeri statü öngören andlaşmalar ile ülkesel (*territorial*) nitelikteki andlaşmaların *erga omnes* etkiler doğurabileceğini ve tüm devletlerin bu durumları tanımak ve bunlara saygı göstermekle yükümlü olacağını ileri sürmüştür.³⁸¹ Ancak bu öneri Komisyon’da müzakere edilmemiştir.

1964 yılında görevi devralan Özel Raportör Waldock ise daha ayrıntılı bir düzenleme önermiştir. Waldock’a göre tarafların açık iradesiyle “genel çıkar”a hizmet eden objektif rejimler tesis edilebilecek, ayrıca üçüncü devletlere itiraz hakkı tanınarak *pacta tertiis* ilkesiyle bağdaşan bir yapı kurulabilecektir. Waldock’un önerisine göre üçüncü devletlerin açık ya da zımni kabulü halinde bu rejimler onlar açısından da bağlayıcı hale gelecektir.³⁸²

Bununla birlikte, Uluslararası Hukuk Komisyonu üyelerinin çoğunluğu Waldock’un yaklaşımına karşı çıkmıştır. Özellikle Jiménez de Aréchaga, söz konusu doktrinin büyük devletlere diğer devletler üzerinde fiili bir “yasama yetkisi” tanıyabileceğini ve bunun da özellikle gelişmekte olan devletler için ağır bir yük doğuracağını vurgulamıştır. Bu nedenle, Komisyon çoğunluğu, üçüncü devletlere etkili olabilecek andlaşmaların yalnızca VAHS’ın 34-38. maddelerinde öngörülen genel kurallar çerçevesinde açıklanması gerektiği sonucuna ulaşmıştır.³⁸³

Her ne kadar objektif rejim doktrini VAHS’a yansıtılmamış olsa da uluslararası hukukta tamamen terk edilmemiştir. Nitekim 1978 tarihli Devletlerin Uluslararası Andlaşmalara Halefiyeti Sözleşmesi’nde (Vienna Convention on the Succession of States in Respect of Treaties), sınırların ve toprak rejimlerinin devlet halefiyeti yoluyla değiştirilemeyeceği düzenlenmiş, bu da objektif rejim anlayışı ile

³⁸¹ Fitzmaurice, G. (1960). Fifth Report on the Law of Treaties. UN Doc A/CN.4/130. In Yearbook of the International Law Commission, Vol. II, s. 69.

³⁸² Waldock, H. (1964). Third Report on the Law of Treaties. s. 26.

³⁸³ UN International Law Commission (ILC). (1964). Law of Treaties. In Yearbook of the International Law Commission (Vol. I, p. 101). UN Doc A/CN.4/167.

temellendirilmiştir.³⁸⁴ Ayrıca VAHS’ın 62(2)(a) maddesi de sınır andlaşmalarının “esaslı değişiklik” gerekçesiyle sona erdirilemeyeceğini öngörerek bu tür andlaşmalara objektif statüye benzer bir nitelik kazandırmaktadır. Benzer biçimde, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi’nin devlet halefiyetinden etkilenmeyeceğini ve sözleşmenin sağladığı korumanın toprakla birlikte devam edeceğini belirtmiş, bu suretle insan hakları andlaşmalarını da objektif rejim kapsamında değerlendirmiştir.³⁸⁵ Bu yaklaşımlar, objektif rejim kavramının uluslararası hukukta varlığını koruduğunu ancak sınırlarının ve koşullarının henüz net biçimde belirlenmediğini ortaya koymaktadır.

Bunlara ek olarak, birçok uluslararası yargı kararında da objektif statü rejimine açık veya dolaylı şekilde atıfta bulunulduğu görülmektedir. Söz konusu kararlar, özellikle belirli andlaşmaların yalnızca taraf devletler bakımından değil, tüm uluslararası toplum açısından bağlayıcı sonuçlar doğurabileceğini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir.

Milletler Cemiyeti tarafından görevlendirilen Uluslararası Hukukçular Komitesi, Aaland Adaları’nın 1856 Paris Barış Andlaşması ile kalıcı bir gayriaskeri rejime tabi kılındığını tespit etmiştir. Komite, bu düzenlemenin yalnızca taraf devletler arasında değil, Avrupa’nın genel çıkarları doğrultusunda “objektif bir hukuk” yarattığını ifade etmiştir. Bu bağlamda, adaları elinde bulunduran her devletin söz konusu yükümlülüklerle uymak zorunda olduğu belirtilmiş ve böylelikle barış andlaşmalarının üçüncü devletler üzerinde de bağlayıcı etkiler doğurabileceği kabul edilmiştir.³⁸⁶

Benzer bir değerlendirme, Daimi Uluslararası Adalet Divanı’nın 1923 tarihli *Wimbledon* davasında görülmektedir. Versailles Andlaşması’nın 380. maddesi, Kiel Kanalı’nın tüm devletlerin ticaret ve savaş gemilerine eşit koşullarda sürekli açık

³⁸⁴ International Law Commission (ILC). (1974). Draft Articles on Succession of States in respect of Treaties. In Yearbook of the International Law Commission, Vol. II (1), s. 174).

³⁸⁵ Human Rights Committee. General Comment No. 26: Continuity of Legal Obligations (UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.8/Rev.1; UN Doc /53/40, Annex VII; UN Doc HRI/GEN/1/Rev.6, s. 173), para. 4.

³⁸⁶ Report of the International Committee of Jurists entrusted by the Council of the League of Nations. (1920), s. 17; Berat Lale Akkutay, Uluslararası Andlaşmaların Üçüncü Devletlere Etkisi, Adalet Yayınevi, 2020, s.159-163.

tutulmasını öngörmüştür. Divan, bu hükmü “uluslararası bir rejim” kurulması olarak yorumlamış ve böylelikle Kiel Kanalı rejiminin *erga omnes* nitelikte olduğunu kabul etmiştir. Bu yaklaşım, belirli uluslararası ulaşım yollarının özel andlaşmalar aracılığıyla tüm devletler için bağlayıcı hale getirilebileceğini ortaya koymaktadır.³⁸⁷

Uluslararası Adalet Divanı’nın 1950 tarihli Güney Batı Afrika Danışma Görüşü de bu konuda önemli bir içtihat sunmaktadır.³⁸⁸ Divan, Güney Batı Afrika üzerindeki mandanın “insanlığın ortak çıkarına” hizmet eden uluslararası bir kurum olduğunu ve Milletler Cemiyeti’nin dağılmasıyla sona ermeyeceğini belirtmiştir. Bu yaklaşım, her ne kadar halefiyet rejimi ile açıklanabilecek olsa da Yargıç McNair mandater sistemi, “taraf devletlerin ötesinde objektif bir uluslararası rejim” olarak nitelendirmiş³⁸⁹ ve mandater rejimlerin uluslararası toplum adına objektif statü yaratabileceği yönünde bir değerlendirmede bulunmuştur.

Benzer bir şekilde, Uluslararası Adalet Divanı’nın 1949 tarihli *Reparations for Injuries* danışma görüşünde,³⁹⁰ o dönemde uluslararası hukuk öznelere ilişkin çoğunluğunu oluşturan 50 devletin BM’yi tanımamasının yalnızca bu devletler bakımından değil, objektif olarak diğer devletler açısından da bağlayıcı olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, üçüncü devletler (örneğin İsrail) de BM’nin uluslararası kişiliğini tanımak ve ona karşı yükümlülükler üstlenmek durumunda kalmıştır. Bu karar, sınırlı sayıda devletin dahi *erga omnes* etkili yeni uluslararası aktörler yaratabileceğini göstermesi bakımından önem taşımaktadır.

Son olarak, Divan’ın 1996 tarihli Nükleer Silahların Hukuka Uygunluğu danışma görüşünde³⁹¹ Yargıç Bedjaoui, ek beyanında *erga omnes* yükümlülükler, *jus cogens* normları ve insanlığın ortak mirası gibi kavramların, uluslararası hukukun artık salt devlet iradesine değil, kolektif hukuki vicdana dayanan objektif bir yaklaşımı

³⁸⁷ S.S. Wimbledon (U.K. v. Japan), 1923 P.C.I.J. (ser. A) No. 1; Aksi yönde bir görüş için bkz. Akkutay, B. L. (2020). Uluslararası Andlaşmaların Üçüncü Devletlere Etkisi. İstanbul: Adalet Yayınevi, s.163-165.

³⁸⁸ International Status of South-West Africa, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1950, s. 128.

³⁸⁹ International Status of South-West Africa, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1950, Separate Opinion of Judge McNair, ICJ Reports. 1950, s. 146, para. 153.

³⁹⁰ Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1949, s. 174.

³⁹¹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, s. 226.

yansıttığını ifade etmiştir. Bu değerlendirme doğrudan “objektif rejim” kavramına ilişkin olmasa da uluslararası hukukun giderek daha fazla objektifleşme eğilimine işaret etmektedir.³⁹²

Sonuç olarak objektif statü kavramı uluslararası hukuk doktrininde uzun süredir tartışmalara konu olmaktadır. Bazı hukukçular bu kavramı açık bir şekilde savunurken bazıları tamamen karşı çıkmaktadır. Bununla birlikte, uluslararası yargı kararları incelendiğinde, terimin doğrudan kullanılmasından kaçınılmış olsa da çeşitli davalarda objektif statünün uygulanmasının teorik olarak mümkün olduğu vurgulanmıştır. Ancak, bu rejimin hangi kriterler çerçevesinde tesis edileceği ve kapsamının ne olacağı henüz net olarak belirlenememiştir.

Özellikle sınır belirleyen andlaşmalar ve barış andlaşmaları ile tesis edilen rejimler söz konusu olduğunda ve *Wimbledon* Kararı ile *Aaland* Kararı örneklerinde dikkate alındığında, genellikle objektif statüyü önceleyen yaklaşımların öne çıktığı göz ardı edilmemelidir. Bu çerçevede, objektif statünün uluslararası hukukta varlığı inkar edilemez olmakla birlikte, uygulanabilirliğinin somut olayların özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmesi daha uygun bir yöntem olarak ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda açıklandığı üzere, *pacta tertiis* ilkesi uluslararası hukuk düzeninde son derece yerleşmiş ve genel kabul görmüş bir ilkedir. Bu çerçevede bir andlaşmanın tarafı olmayan bir devletin, andlaşmadan doğan yükümlülükleri ileri sürmesi kural olarak mümkün değildir. Bunun istisnasını ise, ilgili andlaşma ile objektif bir statü teşkil edilmesi oluşturmaktadır. Her ne kadar bu kurumun kapsamı tam olarak belirlenmiş olmasa da yukarıda ele alınan örneklerden hareketle On İki Ada’nın gayriaskeri statüsünün objektif bir rejim teşkil edip etmediği incelenecektir.

On İki Ada’nın gayriaskeri statüsü ele alındığında II. Dünya Savaşı süresince ve sonrasında, özellikle Türkiye ve İngiltere başta olmak üzere birçok devlet arasında adaların egemenliği ve statüsü hususunda çeşitli görüşmeler yapılmıştır. Türkiye savaşın doğrudan tarafı olmamakla birlikte, bölge üzerindeki egemenlik

³⁹² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, Declaration of President Bedjaoui. ICJ Reports, s. 268, para. 13.

tartışmalarında ve müteakip barış görüşmelerinde dolaylı da olsa müdahil olmuştur. Nitekim konferansın ilk oturumlarında İngiltere, İtalya'nın On İki Ada'yı Meis hariç Yunanistan'a, Meis'in ise Türkiye'ye bırakılmasını öngören bir tasarı sunmuştur. Her ne kadar bu teklif kabul edilmemiş olsa da Türkiye'nin menfaatlerinin tartışma konusu olduğu ve adaların egemenlik ve statüsünün belirlenmesinde Türkiye'nin dolaylı bir şekilde yer aldığı görülmektedir.

Öte yandan On İki Ada'nın gayriaskeri statüsünün düzenlenmesinde Sovyetler Birliği'nin belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Sovyetler Birliği, adaların Yunanistan'a bırakılmasına karşı çıkmamış, ancak gayriaskeri statüsünün ayrıntılı biçimde belirlenmesi için konunun alt komisyona havale edilmesini talep etmiştir. Ayrıca 1946 yılında Ukrayna ve Yugoslavya da statüsünün belirlenmesi sürecine dahil olmuştur. Bu durum, özellikle Karadeniz'e kıyıdaş devletlerin adaların gayriaskeri statüsü konusunda son derece aktif ve etkili olduklarını ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, bu husus adaların gayriaskeri statüsünün yalnızca bölgesel değil, aynı zamanda uluslararası güvenlik açısından da önem arz ettiğini göstermektedir. Bu bakımdan, On İki Ada'nın statüsü, Karadeniz ve Akdeniz güvenliği açısından oynadığı rol itibarıyla Aaland Adaları'nın Avrupa güvenliği için oluşturduğu objektif statü ile benzerlik göstermektedir.

Nitekim, On İki Ada'nın gayriaskeri statüsü Paris Barış Andlaşması'nda açık bir şekilde düzenlenmiştir. Andlaşmanın 14. maddesine göre, İtalya On İki Ada'yı Yunanistan'ın tam egemenliğine bırakmakta, bu adaların askerden arındırılmış statüde kalacağı hüküm altına alınmakta ve bu hususun uygulanmasına ilişkin teknik düzenlemeler yapılmaktadır. Ayrıca, Andlaşma'nın XIII. numaralı Eki'nin D maddesinde de gayriaskeri statüsünün kapsamı ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Paris Barış Andlaşması'nın hem madde metninde geleceğe yönelik “*askerden arındırılacak ve öyle kalacaklardır*” ifadesine yer vermesi, hem de Ek'te kapsamı net biçimde belirlenmesi, Aaland Adaları'nda olduğu gibi “*gerçek ve objektif bir hukuk düzeni*” tesis etme amacını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, uluslararası bir rejim oluşturulması yönüyle *Wimbledon* davasına da benzerlik arz etmektedir.

Öte yandan, bu çalışmada daha önce incelendiği üzere, uluslararası barış ve güvenlik ile doğrudan bağlantılı olan bu tür statülerin ihlali, *rebus sic stantibus*

ilkesinin istisnası niteliğinde kabul edilebilecek derecede önem taşımaktadır. Nitekim Sovyetler Birliği 1948 yılında Yunanistan'ın gayriaskeri statüyü ihlal ettiğini belirten bir nota vermiştir. Benzer şekilde 5 Eylül 1970 tarihinde ABD uçak gemisi Franklin Roosevelt'in Rodos'u ziyareti üzerine Sovyetler Birliği, bu eylemin gayriaskeri statü ihlali teşkil ettiğini belirterek ABD'ye nota iletmıştır. Türkiye de 4 Nisan 1970 tarihli notasından başlayarak, Rodos ve Kos'ta konuşlanan birliklerin polis gücü sayılamayacağı, Kerpe, Casos ve Kos'taki radarların Sovyet filosunu gözetlemesinin yükümlülük ihlali oluşturduğu ve Yunanistan'ın askeri tesisler inşa ederek statüyü ihlal ettiği yönünde çok sayıda diplomatik girişimde bulunmuştur. Aynı şekilde Türkiye 8 Nisan 1975'te BM'ye verdiği mektupta Yunanistan'ın On İki Ada'da yer alan askeri birliklerini arttırdığı ve kalıcı askeri tesisleri inşa ettiği yönünde bir bildirimde bulunmuştur. Benzer hususlar 13 Ağustos 1976 tarihli mektupta tekrar edilmiştir. Bu açıdan Yunanistan'ın bu derece net belirlenmiş ve uluslararası hukukta uluslararası barış ve güvenlik ile yakından ilişkili olan bir hükmün ihlalini, Türkiye'nin taraf olmaması nedeniyle ileri süremeyeceği yönündeki savunması, uluslararası hukukun kötüye kullanılması olarak ele alınabilmektedir.

Tüm bu hususlar birlikte ele alındığında, *pacta tertiis* ilkesi her ne kadar uluslararası hukukta temel ve yerleşik bir ilke olsa da uluslararası yargı kararlarında objektif statü olarak kabul edilen örneklerle benzerlik arz eden On İki Ada'nın gayriaskeri statüsüne ilişkin Paris Barış Andlaşması hükümlerinin de objektif statü kapsamında değerlendirilmesi mümkün görünmektedir.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Tez kapsamında Ege Adalarının gayriaskeri statüleri incelendiğinde, üç ada grubunun farklı hukuki düzenlemelere tabi olduğu ve her birinin kapsamının değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. Boğazönü Adaları bağlamında, öncelikle Montrö Boğazlar Sözleşmesi'nin Lozan Barış Andlaşması ve Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename üzerindeki etkisi değerlendirilmiştir. Yapılan inceleme, Lozan ile Montrö arasındaki hukuki ilişkinin adalar ve Boğazlar açısından ayrı düzenlemelere dayandığını ortaya koymaktadır. Limni ve Semadirek adalarının gayriaskeri statüsü Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesi ve bu hükmü teyit eden 1914 tarihli Altı Büyük Devlet Kararı ile güvence altına alınmışken, Boğazlar bölgesindeki askersizleştirme rejimi Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile düzenlenmiştir. Bu çerçevede, adaların gayriaskeri statüsü Türkiye'nin güvenliğiyle, Boğazlar rejimi ise uluslararası deniz ulaşımdaki serbest geçişle doğrudan ilişkilidir. Yunanistan'ın Lozan Barış Andlaşması'nın 12. maddesinin Montrö Boğazlar Sözleşmesi ile hükümsüz hale geldiği yönündeki iddiası ise hukuken geçersizdir. Montrö Boğazlar Sözleşmesi yalnızca Boğazların geçiş rejimini düzenlemiş, adalara ilişkin hükümleri etkilememiştir. Montrö Boğazlar Konferansı tutanakları ve devlet temsilcilerinin beyanları da bu yorumu desteklemekte, adaların askersizleştirilmesine dair yükümlülüğün kaldırılmasının gündeme getirilmediğini göstermektedir.

Boğazönü Adalarıyla ilgili ikinci hukuki mesele, Tevfik Rüştü Aras'ın açıklamalarının bağlayıcılığıdır. 1936 yılında TBMM'de dile getirilen bu beyanların yetki açısından değerlendirilmesi sonucunda, dışişleri bakanı sıfatıyla Aras'ın çok taraflı andlaşmalarla tesis edilmiş bir statüyü tek başına ortadan kaldırma yetkisine sahip olmadığı anlaşılmıştır. Limni ve Semadirek adalarının statüsü, yalnızca Türkiye ve Yunanistan arasındaki ikili bir mesele olmayıp birçok devletin hak ve menfaatlerini ilgilendiren çok taraflı bir düzenlemenin ürünüdür. Ayrıca açıklamanın aleniyeti ve bağlanma iradesi unsurları incelendiğinde, TBMM'de yapılan beyanın uluslararası kamuoyuna yönelik bağlayıcı bir taahhüt niteliği taşımadığı ve dostane ilişkileri güçlendirmeyi amaçlayan siyasi bir söylem olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda,

Aras'ın beyanı uluslararası hukuk açısından Türkiye üzerinde herhangi bir bağlayıcı sonuç doğurmamaktadır.

Doğu Ege Adalarının gayriaskeri statüsü açısından değerlendirilen hukuki meselelerde ise, Yunanistan'ın askerileştirme girişimleri meşru müdafaa hakkı ve *rebus sic stantibus* ilkesi çerçevesinde incelenmiştir. BM Şartı'nın 51. maddesi uyarınca meşru müdafaa hakkı yalnızca fiili bir silahlı saldırı varlığında doğmakta olup Ege'de böyle bir saldırı gerçekleşmemiştir. Önleyici meşru müdafaa iddiası ve ileriye dönük tehditler gerekçe gösterilerek adaların askerileştirilmesi Lozan ile öngörölmüş gayriaskeri statüyü ortadan kaldıramaz. *Rebus sic stantibus* ilkesinin uygulanabilirliği açısından da esaslı ve objektif değişiklikler bulunmamaktadır. Türkiye'nin güvenliğini teminat altına alan statü, bölgesel güvenlik düzeninin korunması amacını taşımaktadır ve Yunanistan'ın statüyü tek taraflı olarak sona erdirdiği iddiası uluslararası hukuka aykırıdır.

On İki Ada'nın gayriaskeri statüsüne ilişkin değerlendirmelerde ise, Paris Barış Andlaşması'nda açıkça düzenlenen bu statünün objektif ve uluslararası bir hukuk rejimi niteliği taşıdığı tespit edilmiştir. Yunanistan'ın adalarda gerçekleştirdiği ihlaller, Türkiye ve Sovyetler Birliği tarafından sürekli olarak diplomatik yollarla gündeme getirilmiş, statünün uluslararası barış ve güvenlikle doğrudan bağlantılı olduğu ortaya konmuştur. Dolayısıyla On İki Ada'nın gayriaskeri statüsü, taraf olunmayan bir andlaşmanın hükümlerine dayansa dahi, objektif statü çerçevesinde uluslararası hukukta korunabilir ve uygulanabilir bir rejim olarak değerlendirilmektedir.

İncelenen beş hukuki meselede Yunanistan'ın ileri sürdüğü iddiaların hiçbirinin tam anlamıyla hukuki dayanağı bulunmamaktadır. Bazılarında bazı unsurlar sağlansa da tüm gereklilikler karşılanmamıştır. Bu durum, sorunların çözümsüzlüğe sürüklenmesi yerine, uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde devletler arasındaki diyalogun artırılması ve işbirliğinin geliştirilmesi yoluyla, Ege adalarının gayriaskeri statüsüne ilişkin uyuşmazlıkların daha kalıcı ve sürdürülebilir biçimde çözülmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın genel sonucunda ulaşılan en temel tespit, Ege adalarının gayriaskeri statüsünün yalnızca Türkiye ile Yunanistan arasındaki ikili ilişkiler

bağlamında değil, çok taraflı andlaşmalar ve uluslararası hukuk ilkeleri temelinde tesis edilmiş bir rejim olduğu yönündedir. Statülerin niteliği, yalnızca taraf devletlerin hak ve yükümlülüklerini değil, aynı zamanda bölgesel güvenliğin korunması ve uluslararası barış düzeninin devamlılığını da ilgilendirmektedir. Bu nedenle, Yunanistan'ın ileri sürdüğü iddialar ve sunduğu gerekçeler, mevcut uluslararası hukuki çerçeve ve ilgili andlaşma hükümleri ışığında değerlendirildiğinde, gayriaskeri statülerin geçerliliğini ortadan kaldıracak nitelikte değildir. Aksine, bu statülerin muhafazası uluslararası hukukun süreklilik, ahde vefa ve barışın korunması ilkeleriyle daha uyumlu bir görünüm arz etmektedir.

Bununla birlikte, adaların statüsüne ilişkin tartışmalar yalnızca hukuki argümanlarla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bölgesel güvenlik dengeleri ve devletler arası güç politikalarıyla da yakından ilişkilidir. Bu durum, tarafların tek taraflı yorum ve uygulamalarıyla statüleri tartışmaya açmasının uluslararası hukuk düzeni açısından istikrarsızlık yaratma potansiyelini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, statülerin yorumlanması ve uygulanmasında uluslararası hukukun bütüncül ve amaçsal yorumunun esas alınması, devletlerin çıkar odaklı yaklaşımlarının önüne geçilmesi bakımından önem taşımaktadır.

Son olarak, mevcut uyuşmazlıkların çözümünde, uluslararası hukuk mekanizmaları temelinde diyalog, güven artırıcı önlemler ve barışçıl çözüm yollarının işletilmesi en uygun seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Uluslararası yargı mercilerinin veya hakemlik prosedürlerinin devreye sokulması, hukuki belirsizliklerin netleştirilmesine katkı sağlayabilir. Ayrıca, üçüncü devletler ve uluslararası örgütler tarafından objektif statülerin korunmasına yönelik destekleyici girişimler, bu meselelerin yalnızca taraf devletlerin siyasi tercihlerine indirgenmesini engelleyecektir. Bu doğrultuda, Ege adalarının gayriaskeri statüsüne ilişkin uyuşmazlıkların hukuki meşruiyet temelinde ele alınması, kalıcı ve sürdürülebilir çözümlerin geliştirilmesi açısından en uygun yol olarak görünmektedir.

KAYNAKÇA

İÇTİHAT

A. Racke GmbH & Co. v. Hauptzollamt Mainz, Avrupa Adalet Divanı, C-162/96, 16 Haziran 1998 tarihli karar, ECR I-3655.

Aegean Sea Continental Shelf, Judgment, I.C.J. Reports 1978, s. 3.

Anglo-Iranian Oil Co. (United Kingdom v. Iran), Preliminary Objections, Pleadings, Oral Arguments, Documents, I.C.J. Reports 1952, s. 298.

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Preliminary Objections, Judgment, I.C.J. Reports 1996, s. 595.

Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application: 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda), Jurisdiction and Admissibility, Judgment, I.C.J. Reports 2006, s. 6.

Arrest Warrant of 11 April 2000 (Democratic Republic of the Congo v. Belgium), Judgment, I.C.J. Reports 2002, s. 3.

Bay of Bengal Maritime Boundary Arbitration between Bangladesh and India, Permanent Court of Arbitration, Award, 7 Temmuz 2014, PCA Case 2010–6.

Case Concerning Rights of Nationals of the United States of America in Morocco, Judgment of August 27th, 1952, I.C.J. Reports 1952, s. 176.

Case Concerning the Temple of Preah Vihear (Cambodia v. Thailand), Merits, Judgment, I.C.J. Reports 1962, s. 6.

Cayuga Indians Claims, American Journal of International Law, 1926, s. 20.

Eritrea-Ethiopia Claims Commission, Kısmi Karar: Jus Ad Bellum, 2005, Cilt XXVI.

Factory at Chorzow (Germ. v. Pol.), 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 9.

Fisheries Jurisdiction (Federal Republic of Germany v. Iceland), Judgment of 2 February, I.C.J. Reports 1973.

Fisheries Jurisdiction (United Kingdom v. Iceland), Jurisdiction of the Court, Judgment, I.C.J. Reports 1973.

Frontier Dispute, Judgment, I.C.J. Reports 1986, s. 554.

Gabčíkovo-Nagymaros Project (Hungary/Slovakia), Judgment, I.C.J. Reports 1997, s. 7.

International Status of South-West Africa, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1950, s. 128.

Legal Status of Eastern Greenland (Denmark v. Norway), Permanent Court of International Justice, Judgment, 1933, C.I.J. (ser. A/B) No. 53.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1996, s. 226.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, I.C.J. Reports 1986, s. 14.

Nuclear Tests (Australia v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 253.

Nuclear Tests (New Zealand v. France), Judgment, I.C.J. Reports 1974, s. 457.

Obligation to Negotiate Access to the Pacific Ocean (Bolivia v. Chile), Judgment, I.C.J. Reports 2018, s. 507.

Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v. United States of America), Judgment, I.C.J. Reports 2003, s. 161.

Questions relating to the Obligation to Prosecute or Extradite (Belgium v. Senegal), Provisional Measures, Order of 28 May 2009, I.C.J. Reports 2009, s. 139.

Reparation for Injuries Suffered in the Service of the United Nations, Advisory Opinion, I.C.J. Reports 1949, s. 174.

Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, I.C.J. Reports 1951, s. 15.

Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge (Malaysia/Singapore), Judgment, I.C.J. Reports 2008, s. 12.

Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea (Nicaragua v. Honduras), Judgment, I.C.J. Reports 2007, s. 659.

Mavrommatis Palestine Concessions (Greece v. U.K.), 1924, P.C.I.J. (ser. B) No. 3.

German Interests in Polish Upper Silesia (Germ. v. Pol.), 1926 P.C.I.J. (ser. A) No. 7.

S.S. Wimbledon (U.K. v. Japan), 1923 P.C.I.J. (ser. A) No. 1.

DOKTRİN

Acer, Y. (2022). Doğu Ege Adalarının Silahlandırılması ve Egemenlik Tartışması: Türkiye İçin Yeni Bir Hukuki Yol, *Kriter*, 66.

Akkutay, B. L. (2020). Uluslararası Andlaşmaların Üçüncü Devletlere Etkisi. İstanbul: Adalet Yayınevi.

Ali Naci Karacan, Lozan Konferansı ve İsmet Paşa, III. Baskı, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1993.

Åkermark, S., Spiliopoulou, S., & Heinikoski, S. (2018). Demilitarization and International Law in Context: The Åland Islands. New York: Routledge, s. 3-4, 18.

Árnadóttir, S. (2016). Termination of Maritime Boundaries Due to a Fundamental Change of Circumstances. *Utrecht Journal of International and European Law*, 32(83). <https://doi.org/10.5334/ujiel.335>.

Árnadóttir, S. (2021). Fundamental Change of Circumstances. In *Climate Change and Maritime Boundaries: Legal Consequences of Sea Level Rise* (p. 192). Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781009047906.006>

Başeren, Sertaç Hami, Ege Sorunları, Tüdev Yayınları, İstanbul, 2003.

Bayıllıoğlu, U. (2023). Güncel Gelişmeler Işığında Tevfik Rüşdü Aras'ın 31 Temmuz 1936 Tarihli Tek Taraflı Beyanının Hukuki Sonuçları Hakkında Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 27(2). <https://doi.org/10.34246/ahbvuhfd.1230129>.

Bilsel, C. (1936). Devletler Hukuku III. Kitap, Devletler Arasında Andlaşmalar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 121.

Bullington, John P., "International Treaties and the Clause 'Rebus Sic Stantibus'," *University of Pennsylvania Law Review*, 1927.

Büyüktuğrul, A. (1965). Balkan Harbi Tarihi Osmanlı Deniz Harekâtı (1912-1913), Cilt I, Genelkurmay Harb Tarihi Dairesi Yayını, İstanbul.

Caron, D. D. (2009). Climate Change, Sea Level Rise and the Coming Uncertainty in Oceanic Boundaries: A Proposal To Avoid Conflict. In S.-Y. Hong & J. M. Van Dyke (Eds.), *Maritime Boundary Disputes, Settlement Processes, and the Law of the Sea* (Vol. 1).

Chillaud, M. (2006). Territorial Disarmament in Northern Europe. The Epilogue of a Success Story? SIPRI Policy Paper No. 13. <https://www.sipri.org/sites/default/files/files/PP/SIPRIPP13.pdf>

Cüneyt Yüksel, Nesrin Şiringil, “Uluslararası Hukukta Gayri Askeri Statü ve Doğu Ege Adaları’nın Askerileştirilmesi Sorunu,” *Public and Private International Law Bulletin* 43, no. 2.

Delbrück, R., ve R. Wolfrum, *Völkerrecht, 1/III, Die Formen des völkerrechtlichen Handelns, Die inhaltliche Ordnung der internationalen Gemeinschaft*, 2nd ed., 1989.

Deniz Bölükbaşı, *Turkey and Greece-A Unique Case in International Law*, London: Cavendish Publishing Limited, 2004

Derek W. Bowett, “The Use of Force for the Protection of Nationals Abroad,” in Antonio Cassese (ed), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, Martinus Nijhoff, 1986.

Dino Kritsiotis, “A Study of the Scope and Operation of the Rights of Individual and Collective Self-Defence under International Law,” in Nigel D. White and Christian Henderson (eds), *Research Handbook on International Conflict and Security Law: Jus ad Bellum, Jus in Bello and Just post Bellum*, Edward Elgar, 2013.

Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defence*, 5th ed., Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

Doyle, Michael, *Striking First: Preemption and Prevention in International Conflict*, Princeton University Press, 2008

Drakidis, Ph., “Le sort actuel des demilitarisations en Mediterranee (Italie, Grece),” *Revue Hellenique de Droit International*, 1977

Drakidis, Ph., “Le statut de demilitarisation de certaines iles grecques,” *Défense Nationale*, 1984.

Economides, “La Pretendue Obligation de Démilitarisation de l’Île de Lemnos,” *Revue Hellénique de Droit International*, 34e Année Nos. 1-4, 1981.

Elias, T. O. (1974). *The modern law of treaties*. Dobbs Ferry: Oceana; Leiden: A. W. Sijthoff.

Eric. D. (2011) 1969 Vienna Convention, Article 34, in Olivier Corten & Pierre Klein (eds), *The Vienna Convention on the Law of the Treaties, A Commentary*, Volume I, Oxford University Press.

Fitzmaurice, Gerald, "Second Report on the Law of Treaties," 2 ILC Yearbook (1957).

Fischer, Peter; Köck, Heribert Franz; Verdross, Alfred & Verosta, Stephan, *Völkerrecht Und Rechtsphilosophie Internationale Festschrift Für Stephan Verosta Zum 70. Geburtstag*, 1990.

Gardiner, Richard K., "Interpretation Applying the Vienna Convention on the Law of Treaties," in *Treaty Interpretation*, 2nd ed., Oxford: Oxford University Press, 2015.

Giegerich, T., "Article 62 Fundamental Change of Circumstances," in O. Dörr & K. Schmalenbach (eds), *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Springer, 2012.

Gleichmann, C., *Disarmament Demobilisation and Reintegration: A Practical Field and Classroom Guide*, Stockholm, 2004.

Greenwood, C. (2003). International law and the pre-emptive use of force: Afghanistan, al Qaida, and Iraq. *San Diego Journal of International Law*, 4.

Hancılar, Ö. (2004). *Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı* (Yüksek Lisans Tezi).

Henderson, C. (2018). *The Use of Force and International Law*. Cambridge.

Hüseyin Pazarcı, *Doğu Ege Adalarının Askerden Arındırılmış Statüsü*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1986.

Ian Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*; Bowett, Derek, *Self Defence in International Law*.

İnce. F. (2013). Lozan Barış Antlaşması ve Ege Adaları, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, s. 53 (Lozan Antlaşması Özel Sayısı), 2013.

Jacqué, J. (1972) *Éléments Pour une Théorie de l'Acte Juridique en Droit International Public*, Paris, LGDJ.

Janis, M. W. (1999). *An introduction to international law* (3rd ed.). Aspen Law & Business.

Kaikobad, K. H., "Some Observations on the Doctrine of Continuity and Finality of Boundaries," *British Yearbook of International Law* 54, no. 1 (1984), <https://doi.org/10.1093/bybil/54.1.119>.

Kaikobad, K. H., "Self-Defence, Enforcement Action and the Gulf Wars, 1980-88 and 1990-91," *BYIL*, Vol. 63 (1992).

Kassoti, Eva, *Interpretation of Unilateral Acts in International Law*, *Neth Int Law Rev*, Cilt 69 (2022), <https://doi.org/10.1007/s40802-022-00223-z>.

Kassoti, Eva, "Unilateral Legal Acts Revisited: Common Law v. Civil Law Approaches and Lessons from the International Law Commission's (Failed) Attempt to Codify Unilateral Acts of States," *Hague Yearbook of International Law* 26 (2013).

Katsoufros, T., "Ege Deniziyle ilgili Türk Yunan Uyuşmazlıkları," in Vaner, S. (ed.), *Türk Yunan Uyuşmazlığı*, Ankara, 1990.

Khan, Riaz Mohammad, "Vienna Convention on Law of Treaties - Article 62 (Fundamental Change of Circumstances)," *Pakistan Horizon* 26, no. 1 (1973).

Kolb, Robert, "Termination," in *The Law of Treaties: An Introduction*, Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing, 2017.

Kulaga, Julian, "A Renaissance of the Doctrine of Rebus Sic Stantibus?" (2020) 69 *ICLQ* 477.

Kurumahmut. A., Başeren. S.H. (2004). *The Twilight Zones in the Aegean: Unforgotten Turkish Islands (Ege'de Gri Bölgeler Unutul(may)an Türk Adaları)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Kurumahmut. A. (1998) *Egede Temel Sorun Egemenliği Tartışmalı Adalar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

Lando, M., *Maritime Delimitation as a Judicial Process*, Cambridge University Press, 2019.

Levenfeld, B. (1982-1983). *Israeli Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defence and Reprisal under Modern International Law*. *Columbia Journal of International Law*, 21(1).

Lissitzyn, Oliver J., "Treaties and Changed Circumstances (Rebus Sic Stantibus)," *The American Journal of International Law* 61, no. 4 (1967), <https://doi.org/10.2307/2197343>.

Manning, W. R., *Diplomatic Correspondence of the United States, Canadian Relations, 1784–1860, III: 1836–1848*, Carnegie Endowment for International Peace, 1943.

Meray, S. L. (Çev.), *Lozan Barış Konferansı: Tutanaklar-Belgeler (2 Takım)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2001.

Meray, S. L., Osman Olcay, *Montrö Boğazlar Konferansı - Ciltli; Tutanaklar, Belgeler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2020.

Politis, S. Demilitarisation and the Legal Regime of the Aegean Islands according to International Law, *Revue Hellenique de Droit International*, 56(1), 2003, s. 247–259.

Pirim, C.Z. (2013). Uluslararası Hukukta Tek Taraflı Sözvermenin Bağlayıcı Niteliği. *Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kazancı Hakemli Hukuk Dergisi*, (105-106), 117–144.

Pirim, C. Z. (2022) “Uluslararası Andlaşmalar Hukukunda Değişim, İstikrar ve Değişim Yoluyla İstikrar: Rebus Sic Stantibus,” *TAAD*, Yıl 13, Sayı 51, DOI: 10.54049/taad.1093105.

Reuter, P., Mico, R. (1995). *Introduction to the Law of Treaties*, 2nd ed., London: Kegan Paul International.

Rieter, E. R., Henri de Waele, & Malcolm N. Shaw, “Boundary Treaties and Their Interpretation,” in *Evolving Principles of International Law: Studies in Honour of Karel C. Wellens*, Martinus Nijhoff Publishers, 2012.

Rigaldies, F., *Contribution à l’Etude de l’Acte Juridique Unilatéral en Droit International Public*, *Revue juridique Thémis*, Montréal, vol. 15, 1980-1981.

Roianova, I. V., *Comparative Analysis of Demilitarized and Neutralized Territories in International Law*, *Theory and Practice of Jurisprudence* 1(15), 2019, <https://doi.org/10.21564/2225-6555.2019.15.168741>.

Salmon, J., “Démilitarisation (Demilitarization),” *Dictionnaire de droit international public*, Brussels: Bruylant, 2001.

Shaw, Malcolm N., “Boundary Treaties and Their Interpretation,” in Eva Rieter and Henri de Waele (eds), *Evolving Principles of International Law*, 2012, https://doi.org/10.1163/9789004216051_013.

Stivachtis, Y. A. (1999). The demilitarisation of the Greek Eastern Aegean Islands: The case of the Central Aegean and Dodecanese Islands. *The Turkish Yearbook of International Relations*, 29, 99–130.

Sun, S. (1965). *1897 Osmanlı Yunan Harbi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Syrigos, A. M. (1997). *The status of the Aegean Sea according to International law*. Sakkoulas/Bruylant.

Toluner, S. (1987). *Limni Adası’nın Hukuki Statüsü ve Montreux Boğazlar Konvansiyonu*, Ankara: Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Münasebetler Araştırma ve Uygulama Merkezi.

UPI Archives, “Greece Tuesday canceled a meeting of Greek and Turkish...,” 23 Kasım 1982, <https://www.upi.com/amp/Archives/1982/11/23/Greece-Tuesday-canceled-a-meeting-of-Greek-and-Turkish/4153406875600/>.

Uçarol, R. (1982). Siyasî Tarih, Seri No: 4, II. Baskı, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul.

Uzun, E., “Uluslararası Hukukta Bildirimin Tek Taraflı Devlet İşlemi Niteliği Üzerine Bir İnceleme,” YBHD, Sayı 2019/2.

Vallat, F. (1970). The Vienna Convention on the Law of Treaties 1969. YBAAA, 40, XXVII.

Van Dyke, An Analysis of the Aegean Disputes under International Law, Ocean Development & International Law, 36(1), DOI: 10.1080/00908320590909088.

Villiger, M. E., Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, 2009.

Waxman, M. C. (2018). The Caroline Affair in the Evolving International Law of Self-Defense, Lawfare.

Waxman, Matthew, “The Use of Force Against States That Might Have Weapons of Mass Destruction,” Michigan Journal of International Law 31 (2009).

Yavuz, C. (2003). Menteşe Adalarının (Oniki Ada) Tarihi. İstanbul.

Yaycı, C. (2020). Yunanistan Talepleri (Ege sorunları) Soru ve Cevaplarla. Türk Tarih Kurumu.

DİĞER BELGELER

Ago, Roberto, Addendum to the Eight Report on State Responsibility, 1980, 2 YBILC.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), HR. SYS. nr. 1987/5.

Convention on the Demilitarisation of the Åland Islands, 1856, <https://uniset.ca/microstates2/engelskaavtal.pdf>

Dayton Barış Anlaşması (Annex 1-B), Agreement on Regional Stabilization, Article III, <https://www.ohr.int/dayton-peace-agreement/annex-1b/>

Draft Articles on Succession of States in respect of Treaties (International Law Commission [ILC]) [1974] II(1) UNYBILC 174.

Fragmentation of International Law: Difficulties Arising From the Diversification and Expansion of International Law, Document A/CN.4/L.682 and Add.1, Report of the Study Group of the International Law Commission, finalized by Martti Koskenniemi.

Grands Traités Politiques: Traité de Paix de Paris. Digithèque de Matériaux Juridiques et Politiques de l'Université de Perpignan, <https://mjp.univ-perp.fr/traites/1856paris.htm>.

Guiding Principles Applicable to Unilateral Declarations of States Capable of Creating Legal Obligations, with commentaries, Yearbook of the International Law Commission, 2006, vol. II, A/61/10, Part Two.

Hellenic Republic Ministry of Foreign Affairs, “Minister of Foreign Affairs Nikos Dendias’ Statements Following His Meeting with Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, Sergey Lavrov (Moscow, 18.02.2022),” <https://www.mfa.gr/en/current-affairs/top-story/minister-of-foreign-affairs-nikos-dendias-statements-following-his-meeting-with-minister-of-foreign-affairs-of-the-russian-federation-sergey-lavrov-moscow-18022022.html>

Human Rights Committee, General Comment No.26: Continuity of Legal Obligations, [UN Doc CCPR/C/21/Rev.1/Add.8/Rev.1, UN Doc /53/40, annex VII, UN Doc HRI/GEN/1/Rev.6].

ILC, Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries, YBILC (1966) vol II.

ILC, ‘64th Meeting of the Committee of the Whole,’ United Nations Conference on the Law of Treaties (26 March–24 May 1968), UN Doc A/CONF.39/C.1/SR.64.

ILC Summary Record, ‘695th Meeting,’ UN Doc A/CN.4/SR.695.

ILC, Fifth Report on the Law of Treaties, by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur (18 January 1966), UN Doc A/CN.4/183 and Add.1–4.

ILC, Second Report on the Law of Treaties, by Mr GG Fitzmaurice, Special Rapporteur (15 March 1957), UN Doc A/CN.4/107.

ILC, Second Report on the Law of Treaties, by Sir Humphrey Waldock, Special Rapporteur (5 June 1963), UN Doc A/CN.4/156 and Add.1–3.

International Law Commission, “Guiding Principles Applicable to Unilateral Declarations of States Capable of Creating Legal Obligations,” with commentaries, Yearbook of the ILC, 2006, Vol. II, Part Two.

Letter dated 17 September 2022 from the Permanent Representative of Türkiye to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/77/354-S/2022/703.

Letter dated 25 May 2022 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/76/846-S/2022/432.

Letter dated 27 July 2021 from the Permanent Representative of Greece to the United Nations addressed to the Secretary-General, A/75/976, S/2021/684, <https://digitallibrary.un.org/record/3934372?v=pdf>

Letter dated 30 September 2021 from the Permanent Representative of Turkey to the United Nations addressed to the Secretary-General, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N21/275/89/PDF/N2127589.pdf?OpenElement>

Observation by the Danish Government to the ILC, Waldock Report V, YBILC 1966 II.

Report of the International Committee of Jurists entrusted by the Council of the League of Nations, 1920.

Report of the International Law Commission (2006) Fifty-eighth session, ‘Chapter IX – Unilateral Acts of States’.

Report of the International Law Commission covering the work of its fifteenth session, 6 May-12 July 1963, with annexes, Doc. A/5509, 2 ILC Yearbook (1963).

Report of the International Law Commission on the work of its fifty-first session, 3 May-23 July 1999 [UN Doc A/54/10, GAOR 54th Session Supp 10].

Report of the International Law Commission on the work of its fifty-second session, 1 May-9 June and 10 July-18 August 2000 [UN Doc A/55/10].

Report of the Secretary-General, In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All, A/59/2005.

Reports of the International Law Commission on the second part of its seventeenth session, 3-28 January 1966 and on its eighteenth session 4 May-19 July 1966.

Security Council Official Records, 29th year, 1780th meeting, 19 July 1974, New York, <https://digitallibrary.un.org/record/523143?v=pdf>.

Summary Record of the 2527th Meeting, UN Doc. A/CN.4/SR.2527, ILC Yearbook 1998, Vol. I.

The Korean Armistice Agreement, signed on July 27, 1953, https://peacemaker.un.org/sites/peacemaker.un.org/files/KP%2BKOR_530727_AgreementConcerningMilitaryArmistice.pdf.

Treaty between Norway, the United States of America, Denmark, France, Italy, Japan, the Netherlands, Great Britain and Ireland and the British Overseas Dominions and Sweden concerning Spitsbergen, signed in Paris 9 February 1920, https://library.arcticportal.org/1909/1/The_Svalbard_Treaty_9ssFy.pdf.

Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, Birleşmiş Milletler Andlaşması, https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/SayfaDokuman/2212020141836bm_01.pdf.

Türkiye Cumhuriyeti Milli Savunma Bakanlığı Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Kara Kuvvetleri Komutanlığının Tarihçesi, <https://www.kkk.tsk.tr/kkksablonmaster/header/kurumsal/tarihce.aspx>.

Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, https://legal.un.org/avl/pdf/ha/sicj/icj_statute_e.pdf.

UN ILC Special Rapporteur G. Fitzmaurice, Fifth Report on the Law of Treaties, [1960] vol. II UNYBILC 69, UN Doc A/CN.4/130.

UN ILC Special Rapporteur H. Waldock, Third Report on the Law of Treaties [1964] 26.

UN ILC Special Rapporteur V. Rodríguez Cedeño, Eighth Report on Unilateral Acts of States.

UN ILC Special Rapporteur V. Rodríguez Cedeño, Ninth Report on Unilateral Acts of States: Draft Guiding Principles.

UN ILC, Law of Treaties [1964] vol. I UNYBILC 101, UN Doc A/CN.4/167.
UN YBILC, 1950 II 224.

UN, Treaties and International Agreements Registered or Filed and Recorded with the Secretariat of the United Nations, 1950, vol. 49.

United Nations Conference on the Law of Treaties, Official Records, 1969, Committee of the Whole.

United Nations. (1982). Yearbook of the International Law Commission, 1982, Vol. II, Part Two. UN Doc. A/CN.4/SER.A/1982/Add.1.

United Nations General Assembly. (1981, November 11–13). Official Records of the General Assembly, 36th Session, Plenary Meetings, 52–55. UN Doc. A/36/PV.52–55.

United Nations Security Council. (2006). Letter dated 12 July 2006 from the Chargé d'affaires a.i. of the Permanent Mission of Lebanon to the United Nations addressed to the President of the Security Council. UN Doc. S/2006/515.

United Nations Security Council. (2006). Official Records of the Security Council, 5489th meeting. UN Doc. S/PV.5489.

United Nations Security Council. (2008). Letter dated 11 August 2008 from the Secretary-General addressed to the President of the Security Council. UN Doc. S/2008/545.

United Nations Security Council. (1967). Official Records of the Security Council, 1348th meeting. UN Doc. S/PV.1348.

United Nations Security Council. (1981). Official Records of the Security Council, 2280th–2288th meetings. UN Docs. S/PV.2280–2288.

United Nations Treaty Series, vol. 49, 1950, No. 747.

Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969, Birleşmiş Milletler Antlaşmalar Serisi, Cilt 1155, s. 331.

TEZ ONAY SAYFASI

Üniversite : T.C. GALATASARAY ÜNİVERSİTESİ
Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Hazırlayanın Adı Soyadı : Salih Sina TAYFUR
Tez Başlığı : Ege Adalarının Gayriaskeri Statüsünün
Milletlerarası Hukuk Bağlamında İncelemesi
Savunma Tarihi : 08 / 09 / 2025
Danışman : Prof. Dr. A. Emre ÖKTEM

JÜRİ ÜYELERİ:

Prof. Dr. A. Emre ÖKTEM

Prof. Dr. Ceren Zeynep PİRİM

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa TUNCER

Doç. Dr. Demirhan Burak ÇELİK
Enstitü Müdürü V.